

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Barbara Škrjanec

mentor: redni prof. dr. Lojze Sočan

VLOGA DRŽAVE V EVROPSKI UNIJI

Diplomsko delo

Ljubljana, 2005

KAZALO

SEZNAM KRATIC	3
1. UVOD	5
2. PROCES OBLIKOVANJA DRŽAV V EVROPSKEM PROSTORU	9
2.1. ZGODOVINSKI PREGLED OBLIKOVANJA DRŽAV	9
2.1.1. Oblikovanje držav od antike do 20. stoletja	9
2.1.2. Razvoj nacionalnih držav v 20. stoletju do 1. svetovne vojne	12
2.1.3. Nastanek novih držav po 1. svetovni vojni	13
2.1.4. Delitev sveta na ideološka bloka po 2. svetovni vojni	15
2.1.5. Razpad komunizma	17
2.2. ANALIZA RAZVOJA EVROPSKIH DRŽAV	18
2.2.1. Ideološki vidiki	18
2.2.2. Gospodarski in politični vidiki	21
3. DRŽAVA IN EU	24
3.1. AKTUALNOST DRŽAVE	24
3.1.1. Država v EU	26
3.1.2. Teoretični pristopi o evropski integraciji	29
3.1.2.1. Neofunkcionalizem	29
3.1.2.2. Federalizem	31
3.1.2.3. Medvladni pristop	33
3.2. EVOLUCIJA EVROPSKE UNIJE	35
3.2.1. Korenine evropske integracije	35
3.2.2. Od ESJP do EGS	36
3.2.3. Od EGS do EU	39
3.2.4. Nadaljnji razvoj EU	41
3.3. PRENOS NACIONALNIH POLITIK NA EVROPSKO RAVEN	43
3.3.1. Opredelitev evropskih politik	43
3.3.2. Značilnosti evropskih politik	45

4. VELIKOST IN RAZVOJNA USPEŠNOST DRŽAVE	49
4.1. OPREDELITEV VELIKOSTI DRŽAVE	49
4.2. RAZVOJNA USPEŠNOST DRŽAVE	51
4.2.1. GOVERNANCE - upravljanje družbe in vodenje gospodarstva	54
4.2.2. Področja ukrepanja	57
4.3. INOVACIJSKI SISTEMI V DRUŽBAH KONSENZA	60
4.3.1. Študije primerov	62
4.3.1.1. Irska	63
4.3.1.2. Finska	65
4.3.1.3. Sklepne ugotovitve	66
5. ZAKLJUČEK	70
VIRI	73
PRILOGA 1: FAZE EVROPSKE INTEGRACIJE	85
PRILOGA 2: KRONOLOŠKI RAZVOJ POLITIK	86
PRILOGA 3: POLITIČNA PODROČJA IN NIVOJI POOBLASTIL V OBDOBJU 1950–2001	88
PRILOGA 4: SEZNAM DRŽAV PO KONKURENČNOSTI V LETIH 2003– 2005	90
PRILOGA 5: PRIMERJAVA INOVACIJSKIH SISTEMOV MED FINSKO, IRSKO, SLOVENIJO IN ZDA	92

SEZNAM KRATIC

BDP	bruto domači proizvod
CEB	srednjeevropske in baltske države
ECB	Evropska centralna banka
EEA	Evropsko gospodarsko območje (<i>European Economic Area</i>)
EESO	Evropski ekonomsko-socialni odbor
EEL	Enotna evropska listina (<i>Single European Act</i>)
EFTA	Evropsko združenje za prosto trgovino (<i>European Free Trade Agreement</i>)
EGS	Evropska gospodarska skupnost (<i>European Economic Community</i>)
EMS	Evropski monetarni sistem
EMU	Evropska monetarna unija
ESJP	Ekonomska skupnost za jeklo in premog (<i>Economic Coal and Steel Community</i>)
ES	Evropski svet
EP	Evropski parlament
EK	Evropska komisija
EU	Evropska unija
EURATOM	Evropska skupnost za jedrsko energijo (<i>European Atomic Energy Community</i>)
GATT	Splošni sporazum o carinah in trgovini (<i>General Agreement on Tariffs And Trade</i>)
IKT	informacijsko-komunikacijske tehnologije
IMF	Mednarodni denarni sklad (<i>International Monetary Fund</i>)
IMD	International Institute for Management Development
NATO	Severnoatlantska zveza (<i>North Atlantic Treaty Organisation</i>)
OZN	Organizacija združenih narodov
OECD	Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj (<i>Organisation for Economic Cooperation and Development</i>)

PEU	Pogodba o Evropski uniji ali Maastrichtska pogodba
R&R	raziskave in razvoj
SGRS	Strategija gospodarskega razvoja Slovenije
SZVP	Skupna zunanja in varnostna politika (CFSC - <i>Common foreign and security policy</i>)
SKP	Skupna kmetijska politika (CAP - <i>Common Agricultural Policy</i>)
SRP	Skupna ribiška politika (CFS - <i>Common Fisheries Policy</i>)
SEM	enotni evropski trg (<i>Single European Market</i>)
SZ	Sovjetska zveza
TNK	transnacionalne korporacije
NTN	neposredne tuje naložbe
UMAR	Urad za makroekonomske analize in razvoj
WB	Svetovna banka (<i>World Bank</i>)
WCY	World Competitiveness Yearbook
WEF	Svetovni ekonomski forum (<i>World Economic Forum</i>)
ZDA	Združene države Amerike

1. UVOD

Sodobna država je tradicionalna oblika družbene skupnosti in jo smatramo za splošno sprejemljivo in ustaljeno obliko družbene organizacije, ki v samem temelju nujno vsebuje vzvod za razvoj, hkrati pa daje svojim pripadnikom občutek varnosti, domačnosti in samoumevnosti. Po drugi strani pa jo opredeljujemo tudi kot vrsto politične organizacije in kot taka oblika politične skupnosti je sodobna država evropski »izum«, ki se je izoblikovala v zadnjih petih stoletjih vzporedno in sočasno z razvojem znanosti, tehničnega napredka in kapitalističnega gospodarstva.

Dandanes smo priča nenehnim vprašanjem o obstanku in vlogi držav, ki naj bi jo slabile močne transnacionalne korporacije, globalne tržne norme in vse močnejše povezovanje v regionalne in mednarodne organizacije. Ti močni dejavniki in subjekti dobivajo vse večji pomen v mednarodni skupnosti, hkrati pa v veliki meri vplivajo na »pravila igre« v mednarodnih odnosih, zato ni presenetljivo, da se mnogi strinjajo in zagovarjajo tezo o »eroziji države«, »izginjajoči državi«, o krizi države, o »upadanju« države ipd. Videti je namreč, da se je država v zadnjih tridesetih letih kot politična in družbena skupnost ločila v smislu nadzornika in zaščitnika varnosti ter blaginje. Iz teh dejstev je moč sklepati, da se mnogi avtorji upravičeno sprašujejo in razmišljajo o preživetju države v 21. stoletju, predvsem pa je to vezano na model evropske države in na njeno vlogo v okviru Evropske unije.

Živimo v času, v katerem so nenehne, nepredvidljive, vendar korenite spremembe edina stalnica, procesi globalizacije pa sprožajo medsebojno odvisnost v svetu, tako politično, ekonomsko kot tudi druge spremembe. Mnogi teoretiki smatrajo, da državi kot taki torej ne ostane veliko možnosti. Država se mora v nenehnih in daljnosežnih spremembah prilagoditi novih razvojnim trendom in smernicam, kar bom v pričujočem delu tudi proučevala. Vendar se vloga sodobne države neizogibno navezuje na uvajanje in prilagajanje zahtevam po »učeci se družbi«, katerega bistvena prvina je znanje v vseh oblikah. Sodobno reklo in znamenje naše dobe je »družba in gospodarstvo znanja«, ki narekuje ogromen napredek v tehnologiji, posledično v gospodarstvu, ki vpliva na spremenjeno vlogo države in tudi posameznikov, katerega temeljna življenjska vrednota postaja znanje. V tem kontekstu se izpostavlja tudi vloga informacijsko-komunikacijskih tehnologij in inovacijskih dejavnosti, ki bo narekoval razvojno uspešnost države. Znanje tako postaja eden od najpomembnejših razvojnih dejavnikov

in zato bodo povezave med tehnološkimi spremembami, vodenjem gospodarstva države in družbe zahtevale nove pristope. Naraščajoči pomen znanja predstavlja izzive in priložnosti tako za razvite kot za manj razvite države. Slednje bodo s pomočjo uporabe človeških potencialov razvojno lažje dohitevale ali celo prehitevale uspešne in konkurenčne države, sočasno pa bodo omogočale spodbujanje trajnostnega razvoja in samo povečanje življenjskega standarda svojih državljanov. Redefinicija vloge in funkcij države v 21. stoletju se torej vse bolj kaže tudi v krepitvi identitete pri ustvarjanju »gospodarstva in družbe znanja« kot tudi pri izoblikovanju in spodbujanju svojega izvirnega inovacijskega okolja.

Diplomsko delo je v večji meri vezano na evropski prostor, na katerem se zadnjih petdeset let krepijo integracijski procesi. Evropska unija je tako sad dobronamernih sosedskih odnosov med državami, ki so se v želji po čim večjem in tesnejšem gospodarskem sodelovanju povezale med seboj in ustvarile organizacijo, ki je mnogo kasneje prešla tudi v politično sfero. Danes je EU kot organizacijo težko opredeliti, največ, kar lahko rečemo je, da je EU unikatna organizacija, ki je nastala iz specifičnih zgodovinskih okoliščin. Že na prvi pogled je EU izredno zapletena organizacija, tako v političnem kot v kulturnem vidiku, da ne govorimo o njeni izredno zapleteni institucionalni zgradbi. Evropska unija je v svoji notranjosti enotna, v kolikor imajo njene države skupno zgodovino, vrednote in liberalno demokracijo, sicer pa se močno razlikuje po narodnih, etničnih in jezikovnih posebnostih. S takimi dejstvi lahko brez dvoma rečemo, da sta multikulturalnost in različnost postali neke vrste nosilki moderne evropske identitete (Rupel, 2004: 12). Ravno ta raznolikost, formalno rečeno 'upravljanje s posebnostmi', je temeljna sestavina EU, ki se razlikuje od drugih tvorb, saj je ni mogoče uvrstiti ne samo med države in ne zgolj med organizacije. Posebnost EU kot organizacije ali skupnosti, ki spoštuje in ohranja jezikovne in druge kulturne raznolikosti, je tudi oblikovanje t. i. evropske identitete. Nenavsezadnje se tudi z uvedbo državljanstva in ustave približuje nekakšni obliki države oziroma superdržave, če ne drugače, vsaj s pravnega vidika. Naj parafraziram Bučarja, ki najbolje opisuje EU: »Ima tako institucionalno in legalno arhitekturo, ki je različna od nacionalnih političnih sistemov kot tudi od mednarodnih organizacij. Kakorkoli že, zdi se, da je Unija krenila na pot državitvornosti in da bo iz nje vendarle nastala nekakšna državna tvorba. Resda posebne vrste - *sui generis*, toda vse bolj bo uravnavala tudi življenje posameznikov (Bučar, 2004: 136).

Novi razvojni trendi se na evropskem področju najbolj izražajo v Lizbonski strategiji. Že skoraj desetletje poprej, leta 1993, pa je že Bangemannovo poročilo nakazalo korenite spremembe in zaznalo nove smernice in paradigme uvajanja informacijske družbe in gospodarstva, ki bodo zavladali na svetovnem prizorišču na vseh ravneh. Na srečanju Sveta Evrope (Lizbona, 23. in 24. marec 2000) si je namreč EU postavila strateški cilj postati najbolj konkurenčno in dinamično gospodarstvo, gospodarstvo znanja, s katerim bo možno doseči visoko trajno rast, hkrati pa izboljšati in povečati zaposlovanje, zagotoviti večjo socialno varnost in na ta način doseči večjo stopnjo socialne kohezije. V Lizboni je postalo jasno, da bo za doseganje takšnih ciljev vendarle potrebno v samem temelju spremeniti gospodarstvo, organizacijo dela, določiti nove vrednote in paradigme, sprejeti reforme, s pomočjo katerih se bodo uvajala nova znanja, spretnosti in nove tehnologije v spremenjenih okoliščinah v t. i. digitalni ekonomiji. Sodeč po teh ugotovitvah lahko sklenemo, da ima EU zaradi usmerjenosti v novo gospodarstvo, ki temelji na znanju, dobre pogoje za doseganje trajnostne gospodarske rasti v naslednjem desetletju in dlje.

V nadaljevanju sta preverjeni dve temeljni hipotezi, ki bosta v nadaljevanju služili kot osnovno izhodišče obravnavane tematike.

1. hipoteza: Prenos suverenosti in pristojnosti držav bo potekal v korist Evropske unije. Kljub temu se z oblikovanjem identitete držav odpira nova izjemno močna vloga države, še posebno na kulturnem in razvojnem področju.
2. hipoteza: V skladu z novimi razvojnimi smernicami se kaže tendenca v smeri izenačevanja vloge in pomena med velikimi in malimi državami.

Besedilo je poleg uvoda in sklepa strukturirano v tri temeljna poglavja, v katerih bom ugotavljala nove razsežnosti države in spekter področij, pri katerih država dobiva nov pomen in »drugačne«, signifikantne vloge v sodobnih razvojnih tokovih. Prvo poglavje se posveča zgodovinskemu pregledu nastanka in razvoja držav, ki je osredotočeno izključno na območje Evrope. Sam razvoj države bom uporabila v zgodovinski perspektivi, ki mi bo osvetlil pomen držav v različnih časovnih obdobjih, od prvih oblik političnih organizacij do moderne države. Le-to predstavlja osnovo za nadaljnjo obrazložitev vloge države v 21. stoletju. V večji meri je državotvorje osredotočeno na 20. stoletje, na kratko pa bom navedla tudi število držav v posameznih obdobjih, ki je sicer namenjeno zgolj za primerjavo. Predvsem pa me zanima, kaj je botrovalo naraščanju števila držav v zadnjem, 20. stoletju, ki je potekalo v več fazah. Drugo poglavje se posveča vprašanju držav in njeni aktualnosti, predvsem pa se to navezuje na

državo v okviru EU. Razloženi so tudi teoretični pristopi, ki obravnavajo vlogo države v integracijskih procesih oz. pomen same evropske integracije kot celote. Za večjo preglednost bom nekaj časa posvetila tudi samemu zgodovinskemu in nadaljnjemu razvoju EU, nato pa preučevala prenos nacionalnih politik na evropsko raven. S tega vidika je zlasti pomembna korelacija med državami in evropskimi institucijami. Predmet preučevanja v okviru problematike se namreč nanaša tudi na vprašanje, na kakšen način EU koordinira med skupnimi politikami in politikami skupnosti ter nacionalnimi politikami. Naslednje poglavje se osredotoča na državo v smislu gospodarske in nasploh razvojne konkurenčnosti. Sprva bom opredelila velikost države, kateri standardi določajo malo državo, kasneje pa bom bolj obširno opisala dejavnike in določila pogoje, ki vodijo posamezno državo v razvojno uspešnost. Uporabila bom tudi študije primerov, in sicer dveh najbolj znanih primerov evropskih držav, ki sta se v devetdesetih letih prebile v ospredje. Vsekakor apeliram na dve mali državi, Finsko in Irsko, ki sta vpricho različnim ugodnim okoliščinam postali izjemna in upoštevanja vredna akterja tako na evropski ravni kot v svetovnem merilu. Ta dva uspešna primera sta namreč lahko vzor številnim malih državam, ki se še uveljavljajo na mednarodnem prizorišču. Temeljnega pomena je navesti bistvene prvine in dejavnike, ki so botrovali k izredni uspešnosti obeh držav. Ključne ugotovitve iz študije teh dveh primerov bom poskušala projicirati tudi na Slovenijo, ki lahko prispevajo k nadpovprečnemu uspešnemu razvoju naše male države. V zaključku bom pogledala ključne ugotovitve iz posameznih poglavij, ravno tako pa bom ovrednotila ter zavrnila oziroma potrdila izhodiščne hipoteze.

Metodologija, ki jo bom uporabila v celotni analizi, se prvenstveno nanaša na preučevanje in interpretacijo primarnih in sekundarnih virov. Drugo poglavje, ki razlaga nastanek in razvoj držav, je zasnovano na primerjalno-zgodovinski analizi, saj se deli po posameznih obdobjih in primerjavah med njimi. Vsebina četrtega poglavja temelji predvsem na primerjalnem raziskovanju, ki vključuje različne opredelitve velikosti držav kot tudi primerjave med državami glede na dejavnike uspešnosti in konkurenčnosti. Vsebovana je tudi študija primerov, ki sem jo namenila za lažjo predstavo in boljše razumevanje problematike sodobne vloge držav in tako predstavlja neke vrste sklepne misli in skupne zaključke in obravnavane teme.

2. PROCES OBLIKOVANJA DRŽAV V EVROPSKEM PROSTORU

2.1. ZGODOVINSKI PREGLED OBLIKOVANJA DRŽAV

V zgodovinskem pregledu držav sem se omejila predvsem na 20. stoletje, saj je prav ta čas zaznamovan z največjimi premiki v mejah držav in dveh pomembnih in največjih vojn v svetovnem merilu. V tem obdobju prihaja do nastanka novih držav, razpad drugih in nenazadnje povezovanje le-teh v širše nadnacionalne integracije. Samo načelo nacionalne države sicer smatrajo danes mnogi strokovnjaki, predvsem v Zahodni Evropi, za zastarelo, vendar ni za celotno prejšnje stoletje nič tako zelo značilno kot prav nastajanje nacionalnih držav, saj so države v evropski zgodovini precej nov pojav (Makarovič, 1995: 213).

2.1.1. OBLIKOVANJE DRŽAV OD ANTIKE DO 20. STOLETJA

Za zgodovinsko primerjavo naj navedem nekaj podatkov o nastanku držav v Evropi od antike do modernega časa¹. Države so se pojavile v posebnih oblikah organizacij več kot 10 000 let nazaj. Pred tem so obstajale organizirana oblast in zmagojoče sile, ki pa se niso oblikovale v države (Tilly, 1997: 403).

V obdobju antike, natančneje v 5.stol. pred našim štetjem, je bilo v Evropi menda 65 samostojnih držav, predvsem polisov, kasneje čez 500 let pa je skoraj celotno ozemlje zajemala ena sama velika država – rimski imperij. Politična enotnost, ki jo je v Evropi vzpostavil rimski imperij, ni bila dosežena nikoli več. Srednji vek je zaznamoval sprva dve veliki državi, naslednici razpadlega imperija, nato pa se število držav množi: tako naj bi bilo v 11. stoletju že deset različnih »civiliziranih« držav, v 17. stoletju pa je število naraslo že na 315 in je bilo višje kot kdaj koli prej ali pozneje (povzeto po Makarovič, 1995: 215). Pojav tako izrazitega porasta samostojnih političnih enot pozna

¹ Prve države so nastale izven evropskega področja, in sicer v azijskem delu t. i. plodnega polmeseca. Nastanku držav so botrovale ugodne razmere za kmetijstvo oz. za obdelovanje zemlje. Te države so današnja Sirija, Libanon, Izrael. Seveda ne smemo zanemariti Mezopotamije, ki jo zgodovinarji smatrajo za prvo obstoječo državo na svetu. Nastala je okrog 3000 pr. Kr. na ozemlju današnjega Iraka, med rekama Evfrat in Tigris in je obsegala dve ljudstvi: Sumerce in Semite. Druga pomembnejša država je bil Egipt, nastal ob plodnem območju reke Nil, Indijska civilizacija se je razvila v obdobju od 2400 do 1200 pr. Kr., Kitajska pa se je kot država v obliki dinastije začela razvijati od 1100 pr. Kr. in naprej.

samo moderna Evropa, ne pa tudi islamska, indijska ali kitajska civilizacija (Naroll et al. v *ibid.*).

Evropa je leta 1500 obsegala okrog 500 samostojnih političnih enot, leta 1900 pa komaj 25 držav (Tilly, 1975: 15). Evropa je leta 1500 vzdrževala tradicijo kraljestev, ki je nekako, sicer v različnih načinih, spominjala na rimske čase. Skupni pogoji so oblikovali vrsto držav, ki so se razvile v zahodni Evropi in so se obdržale vse do danes – relativno enaka kultura, kmečka osnova, predobstoječa decentralizirana politična struktura. Druge vrste značilnosti držav, ki so postale prevladujoče po letu 1500 (Tilly, 1975: 27) je definiran teritorij, ki je bil relativno centraliziran, hkrati pa se je država razlikovala po drugih organizacijah in sicer z uporabo prisile znotraj svojega ozemlja za ohranjanje monopola. V tem času je država imela tri vitalne elemente: populacijo, vladno organizacijo, ki je izvajala kontrolo s sredstvi prisile ter ustaljene odnose med populacijo in vlado. Iz vseh treh elementov je Tilly izpostavil tudi najbolj širšo karakteristiko: vzorec mobilizacije, stopnjo državnosti in oblike političnih pravic (*ibid.*). Rovan (2000: 8) pa je obravnaval države v smislu domovine in tako pravi, da so nacionalne države kot domovine v Evropi za zgodovinarje opazne od 13. stoletja naprej, zagotovo najprej v Franciji in Angliji, potem v španskih ali iberskih in skandinavskih kraljestvih.

Dejansko je bil zgodovinski mejnik in temeljni kamen moderne države položen leta 1648 s t. i. vestfalskim mirom. Na podlagi vestfalske pogodbe se je v Evropi izoblikovala teritorialna država kot dominantna in najbolj zaželena oblika politične avtoritete. (Rosamond, 2000:205). Tudi Curtin (1997: 2) je mnenja, da je šele vestfalski mir iz leta 1648 oznanil rojstvo evropske države in nov sistem prostorske organizacije, ki je bil osnovan na temelju državne suverenosti. Načelo teritorialne države na podlagi državne suverenosti je pomenilo revolucijo v smislu združevanja in delitev srednjeveških skupnosti. Francija je bila tako prva moderna država, ki se je izoblikovala v Evropi za dalj časa, v 14. stoletju pa je že pridobila glavne poteze moderne države s centralno upravo. Skoraj dovršeno obliko centralne uprave srečamo v času kralja Ludvika XIV, tj. obdobje 17. stoletja, ko se je Francija povzpela do politične in kulturne hegemonije v Evropi in se smatrala za model uspešne države (Schulze, 2003).

Po mnenju Schulza v začetku 19. stoletja še ni bilo samoumevno, da bi bila kaka država urejena kot nacionalna država, Makarovič (1995: 228) pa pravi, da je bilo v 19. stoletju v skandinavskih deželah v glavnem že uveljavljen princip nacionalne

države². Na dunajskem kongresu (1815), kjer se je razpravljalo o mirovni ureditvi na evropskem kontinentu, so si državniki prizadevali za ponovno vzpostavitev starega ravnotežja, ravnotežja suverenih držav po vzorcu vestfalskega miru iz leta 1648, kajti pojavile so se revolucionarne ideje, ideja naroda po ustanavljanju nacionalnih držav. Nacionalizem se je v drugi polovici 19. stoletja prvič pokazal kot samostojna politična moč, ki je odslej določal politiko evropskih držav (Schulze, 2003). To se pokaže zlasti po revoluciji leta 1848 v srednji Evropi: prva stopnja je vodila v oblikovanje nemške in italijanske nacionalne države (1871). V srednji Evropi je tako proces nastajanja nacionalnih držav potekal kasneje kot pri zahodnih sosedah in ravno nasprotno: »medtem ko je v zahodni Evropi država udejanjila narod, je v srednji Evropi narod udejanjil državo (Schulze, 2003: 233)«.

V vzhodni Evropi je ideja (nacionalne) države, proces nastajanja držav, potekala povsem specifično: nastajala so velike države, obsegajoč številna ljudstva, in niso bile v povezavi z ustavnimi načeli, institucijami in nacionalnimi idejami³. Ob koncu 19.stol. so skoraj celotno vzhodno Evropo pokrivali zgolj trije veliki imperiji (avstroogrski, otomanski in ruski) – ter drugo nemško cesarstvo oz. pruska monarhija, lahko bi rekli celo »ječe narodov«. Ideja naroda oz. zahteva ljudstev po lastni nacionalni državi je namreč ogrožala trdnost teh mogočnih držav in je bila diametralno nasprotna strukturam oblasti, ki jo je predstavljala vsakokratna osebnost vladarja.

Osamosvajanje narodov, ki je bilo na zahodu opravljeno že leta 1880, je predstavljalo bistveno večji problem v vzhodni Evropi. Tu so bile preproste ali miroljubne rešitve problemov politične geografije zaradi številčnosti in raznolikosti nacionalnosti skoraj nemogoče, situacijo pa so dodatno zapletale še velesile, ki so vzhodno Evropo uporabljale za poligon svojih rivalskih vplivov (Toplak, 2004: 53). V zadnji tretjini 19. stoletja je politična struktura Evrope osnovana na sklepih Dunajskega kongresa (1815) in Berlinskega kongresa (1878 ali 1871): razdelila se je na »stare« države, ki so obstajale pred letom 1815, in »nove« države, ki so vstale iz nacionalnih

² Danska je imela prvotno v posesti Norveško, Švedska pa Finsko, torej lahko smatramo obe državi za imperija v tem obdobju. V začetku 19.stoletja se situacija bistveno spremeni. Leta 1809 prepusti Švedska Finsko Rusiji, leta 1815 pa se Norveška združi z Švedsko. Obe tvorita sicer eno samo državo, vendar dve kraljestvi, pri čemer uživa Norveška znatno avtonomijo. Švedski kralj se leta 1905 odpove norveški kroni, ko norveški parlament izglasuje odcepitev od Švedske. Med skandinavskimi državami torej edinole Finska resnično ni bila nacionalna država, temveč del imperija (*ibid.*: 228, 229).

³ Proces nastajanja držav je v tem geografskem pasu potekal kasneje. Države so se večinoma izoblikovale po prvi svetovni vojni in so nastale z odcepitvijo velikih držav, »danes pa se prav tam nahaja 28 različnih nacionalnih držav (Makarovič, 1995: 213)«. Podobne »kasnejše« primere najdemo tudi v zahodni Evropi: Belgija se je ločila od Združene Nizozemske leta 1831, Norveška se je odcepila od Švedske šele leta 1905, Irska je leta 1922 zapustila Združeno kraljestvo in Islandija z osamosvojitvijo od Danske leta 1944.

gibanj. Do leta 1880 je obveljalo, da je lahko samo država politični izraz naroda, kljub izjemam, kot so bile avstroogrška monarhija in otomanski imperij, ki nista priznavala povezave med državnostjo in narodnostjo, ravno tako tudi Rusija, ki je ignorirala nacionalno vprašanje podrejenih narodov, in številni evropski narodi, ki, tako kot Poljaki, še niso imeli lastne države (*ibid.*)

Narodno vprašanje je bilo ključno ne le za strukturo, ampak tudi evolucijo evropske politike med leti 1880 in 1914 (Roberts v Toplak, 2004: 53). Politični neenotnosti sta sledili tudi kulturna in ekonomska diferenciacija, saj je v tem času prišlo do revolucionarnih novosti v znanosti, ki so spremenili način življenja. Vanje sodimo iznajdbo elektrike, uvedbo železnic in razvoj težke industrije, ki je spodbujala kmetijstvo; kratka urbanizacija in modernizacija sta razdelili celino. Vse to je prispevalo k primatu Evrope nad svetom oziroma, da je evropska celina vodila obstoječo svetovno gospodarstvo, kolonializem pa je bil najočitnejši dokaz evropske prevlade. Civiliziran svet je takrat predstavljala suverena država in predstavniški način vladanja, krščanske in razsvetljenske tradicije in mogočna tehnologija na osnovi eksperimentalne znanosti vključno z ZDA (Toplak, 2004: 60).

V 20. stoletju začne število držav ponovno naraščati. Število držav se je torej v enem samem stoletju podvojilo in vse na novo nastale države so hkrati nacionalne države. Ta kratki oris oblikovanja držav nam pokaže, da poteka razvoj v moderni Evropi diametralno nasprotno kakor v antični. Lahko tudi rečemo, da v antiki poteka razvoj držav *centripetalno*, v moderni Evropi pa *centrifugalno*, razlog za te tendence pa se skriva predvsem v relativno visoki kulturni heterogenosti moderne Evrope (Makarovič, 1995: 216).

2.1.2. RAZVOJ NACIONALNIH DRŽAV V 20. STOLETJU DO 1. SVETOVNE VOJNE

Začetek 20. stoletja v Evropi zaznamuje velik gospodarski vzpon, ki je določal evropsko dominacijo v svetovnem merilu. Ne samo gospodarska premoč, ki so jo v glavnem vodile Velika Britanija, Nemčija in Francija, tudi tehnološki napredek nasploh se je izrazil za posebno pomembnega. Evropsko miselnost tega časa je tako zaznamovala težnja po ozemeljski ekspanziji, ki se je nazadnje izkazala za višek evropskega imperializma (Južnič, 1985: 32). Ravnotežje velikih sil, s katerim naj bi se

ohranil *status quo* in ohranjal stanje miru po letu 1815, se je porušil. Z vojaško in gospodarsko okrepljeno Evropo ni bilo več mogoče zadrževati imperialističnih teženj. Imperializem je bil torej tako temeljni dejavnik sporov, ki se je kazal v vse naraščajočem nesorazmerju moči med različnimi državami in v njihovem neenakomernem razvoju. Ne samo kolonialna nasprotja in merjenje moči med različnimi silami, tudi nemir narodov so bili dejavniki sporov, ki so bili ujeti v velikih imperijih. Mnogonacionalne države so težka ohranjale stabilnost in vojna se je tako kazala na ugodno razrešitev tako s strani podrejenih narodov, ki so računali na osamosvojitve, kot tudi imperiji, ki so računali, da jim bo vojna prinesla enotnost, saj bi z izzivanjem zunanje vojne odvrnili notranje napetosti. Ironično je bil najpomembnejši politični vpliv Evrope nacionalizem, ki je nazadnje tudi izničil njeno svetovno hegemonijo (Toplak, 2004: 62).

2.1.3. NASTANEK NOVIH DRŽAV PO PRVI SVETOVNI VOJNI

Izhajajoč iz dejstev prejšnjega podpoglavja lahko brez kakršnegakoli dvoma ugotovim, da je bilo nerešeno nacionalno vprašanje med temeljnimi vzroki za prvo svetovno vojno. Tudi razkroj mnogonacionalnih držav se smatra za najusodnejšo posledico prve svetovne vojne. Že med samo vojno se je zapletalo zaradi različnih zavezništov, vojna sama pa je to vprašanje tudi močno poudarila (Južnič, 1985: 69). Tako antanta kot tudi sovjetska oblast sta manipulirala s tem vprašanjem.

Povojno obdobje zaznamujejo številne mirovne pogodbe in le-te so v pravnem in političnem smislu temeljni kamen novega evropskega državotvorja, saj pride do večjih ozemeljskih premikov v mejah starih držav in do nastanka novih držav, ki so ušle iz spon velikih večnacionalnih in drugih imperijev. Tako sta po prvi svetovni vojni razpadla dva velika imperija: habsburška monarhija in otomanski imperij, pa tudi carska Rusija. Leta 1919 je razpadla Avstro-Ogrska (z mirovno pogodbo v Saint-Germaine), iz katere so nastale Avstrija, Madžarska, Češkoslovaška, kasnejša kraljevina Jugoslavija in Poljska (sicer nastala s kombinacijo iz treh imperijev). Za države naslednice velja reči da gre za t. i. države »prve generacije«, ki jih lahko razumemo kot neki logičen konec političnih procesov 19. stoletja, ki so tesno prepleteni z oblikovanjem narodov in nacionalnim vprašanjem tam, kjer se nacionalne meje niso ujemale z državnimi (Južnič, 1985: 84). Te države so sledile novemu načelu mednarodnega prava, ki je vsakemu

narodu priznavalo pravico do samoodločbe in je bilo utemeljeno v »14 točkah« ameriškega predsednika Wilsona.

Z zlomom carske Rusije so na novo vzkliše štiri države: Finska, Litva, Latvija in Estonija – edine države, v katerih se je uveljavilo nacionalno načelo, druge dežele ruskega imperija pa so se spremenile v nove sovjetske države. Razpad ruskega imperija je bil zgolj začasen, saj je SZ kot njegova naslednica vrnila svoje izgubljene dele do konca druge svetovne vojne (razen Finske in del Poljske), celo razširila je svoje ozemlje na račun Nemčije (del vzhodne Prusije). Za druge države poraženke je bila novo nastala situacija toliko hujša: zlasti za Nemčijo, takratni »drugi rajh«, ki je izgubila večino svojih kolonij poleg vseh ostalih naloženih odškodnin in se je politično spremenila v weimarsko republiko (1918–1933). Tudi Bolgarija je bila ozemeljsko oškodovana ravno tako kot Avstrija in Turčija, države, ki so bile na strani antante, pa so bile bolj ali manj nagrajene z ozemeljskimi razširitvami (Romunija, Grčija).

Omenila sem že, da se je princip samoodločbe narodov po prvi svetovni vojni, ki je vsebovano v »Wilsonovih 14 točkah«, sočasno s pristopom idealizma v politično doktrino, vzpostavil delno tudi v prvi univerzalni organizaciji Društvo narodov. Ta princip se je prvič pojavil kot pravica do ustanovitve nacionalne države, s katero naj bi Evropa postala celina suverenih nacionalnih držav. V zahodni Evropi je takrat veljalo mišljenje, da je enotnost države in naroda pogoj napredne demokratične politike. Povojno obdobje označuje politično in gospodarsko razcepljenost Evrope, predvsem gospodarski sistem, ki se je skušal ponovno vzdigniti na ruševinah, in je po »črnem petku« znova razpadel.

Po prvi svetovni vojni je prišel čas totalne države, saj je bilo razširjeno mnenje, da je demokracija v gospodarski krizi zavozila, in tako so se v državah vzdignile močne, karizmatične osebnosti, ki so uvedle diktaturo (Schulze, 2003). Obširno gledano, vse evropske diktature so imele značilnosti totalitarnih držav oziroma so si prizadevale zanjo. Diktature so si bile podobne, kar zadeva značilnosti državne ureditve: uradna ideologija, enotna stranka in nadzor nad gospodarstvom. V diktatorski tabor niso prešle le poraženke prve svetovne vojne, (Nemčija, Avstrija, Rusija, Turčija), ampak tudi nekatere druge zmagovalke. V 30-ih letih 20. stoletja sta tako v Evropi prevladala dva politična tabora: države z diktatorsko vlado in fašistične države. Tako je bilo leta 1939 od osemindvajsetih evropskih držav le še enajst demokratičnih držav (Schulze, 2003).

2.1.4. DELITEV SVETA NA IDEOLOŠKA BLOKA PO 2. SVETOVNI VOJNI

Bipolarnost sveta je slonela na razporeditvi mednarodne moči, utelešene v dveh supersilah, kot tudi na dveh popolnoma različnih družbenogospodarskih in političnih sistemih ter s tem ideoloških razsežnostih. Kot je Sovjetska zveza postala ogrožje socialističnega sistema, so ZDA predstavljale pravega hegemon v svetovnem kapitalizmu.

Po drugi svetovni vojni so bile v vzhodni Evropi obnovljene vse predvojne evropske države, z izjemo treh baltskih držav, ki jih je anektirala Sovjetska zveza. Tudi meje držav se niso bistveno spremenile, z izjemo Poljske, ki je izgubila veliko etničnega ozemlja, sicer pa pridobila veliko nemškega. Na kratko rečeno, meje Poljske so se premaknile na Zahod za nekaj sto kilometrov. Evropa je bila takrat osvobojena in demokratizirana, in so jo opevali kot »družino nacionalnih držav (Schulze, 2003: 308)«.

Med najpomembnejše posledice druge svetovne vojne sodi nastanek držav, ki so si nadele naziv ljudske demokracije (Južnič, 1985: 330). Te države so nastale v vzhodni in deloma v srednji Evropi ter na Balkanu, sočasno z uveljavljanjem ideološkega bloka, vojaškega in političnega bloka pod vodstvom SZ⁴. Skupna razvojna značilnost teh držav v letih po drugi svetovni vojni je, da so vodilno vlogo povsod prevzele komunistične in druge delavske stranke, sprva v koaliciji z meščanskimi strankami, naposled pa samostojno, s čimer se je tudi končalo obdobje ljudskih demokracij kot obdobje prehoda v monistično vladavino komunističnih strank (Nešović, 1993: 158).

Tako je v teh državah v kratkem času nastal spremenjen družbenopolitičen in gospodarski sistem⁵. Institucionalni okvir blokovske zveze je bil sklenjen z varšavskim paktom, 14. maja 1955. Po tem sporazumu so se države, ki so dobile kasneje naziv »države realnega socializma«, dogovorile o vojaški medsebojni pomoči, pakt pa je nastal kot reakcija na zahodno zvezo NATO, ki ga je podpisalo devet držav (SZ,

⁴ V ta okvir spadajo Poljska, Češkoslovaška, Madžarska, Romunija, Bolgarija, Jugoslavija, Albanija, sovjetski del okupirane Nemčije in Koreje, pa tudi Kitajska in Vietnam, vsaka s svojimi posebnostmi v razvoju.

⁵ Južnič (1985: 334) je obravnaval naravo teh političnih režimov in naštel več razlogov:

- 1) Države so bile gospodarsko bolj ali manj uničene in vsekakor je bilo potrebno obnove, ki pa ni bila možna brez koncentrirane moči države.
- 2) Potreben je centraliziran sistem gospodarjenja in seveda političnega okvira te vrste. Plansko gospodarstvo se je kazalo kot možnost hitrega razvoja in hkrati pravičnejše družbene distribucije sredstev in dohodka.
- 3) Prestiž, ki ga je sovjetski model pridobil nedvomno z zmago v vojni. Kot model socialistične graditve se je zdel preizkušen, drugega pa tudi ni bilo na voljo, tako da so ga komunistične stranke idealizirale in brez alternative zagovarjale.

Bolgarija, Češkoslovaška, Madžarska, Nemška demokratična republika, Romunija, Poljska in Albanija, ki je kmalu zatem izstopila). Za samostojni razvoj nacionalnih držav na območju sovjetske oblasti ni bilo več prostora, vse do njenega zloma pa je nacionalizem veljal za nevaren političen »desni odklon« (Schulze, 2003: 311, 312).

Na Zahodu pa je tisti čas prevladoval kapitalizem, za katerega je značilna koncentracija in akumulacija kapitala ter proizvodnje, kot tudi privatna lastnina in izkoriščanje delavskega razreda. Po vojni je bil kapitalizem sposoben reprodukcije in stalnega usklajevanja z zahtevami delavskega razreda. Novi kapitalizem je nastajal v specifični situaciji, v kateri se je ustvarjal mit »svobodnega sveta« in potencirala nevarnost sovjetske ekspanzije in »njene komunizma«. Kapitalizem⁶ kot ekonomski sistem je namreč narekoval tudi spremenjene družbene odnose, v katerih se je lahko trdno uveljavil t. i. zahodni tip demokracije. V Evropi je pomoč državam zagotavljal Marshallov plan, ki je za gospodarsko obnovo postal nepogrešljiv. Seveda pa je vseboval pomembne ideološke elemente, ki so določali pravila igre v ekonomijah teh zahodnih držav. Kapitalizem se je po drugi svetovni vojni loteval pomembnih strukturalnih sprememb in tako pokazal sposobnost preživetja in zgodovinske reprodukcije. Predstavljal je izziv na področju tehnologije, gospodarske storilnosti in s tem povezanega standarda, in nenazadnje poudaril občutljivost področja demokracije in vprašanje osebnih svoboščin. Sovjetski blok je imel tako vse večje probleme z razvojem, vprašanje monolitnosti in discipline je moral reševati s silo. Nezadostnost socialističnega sistema se je tako kazala v nezmožnosti konkuriranja reformiranemu in odprtemu kapitalizmu. Od 60. let naprej je kriza vidno naraščala, slabosti so se pokazale predvsem v nizkih stopnjah rasti in celo gospodarsko upadanje, k čemur so prispevale pomanjkanje inovativnosti in nezadostne tehnološke izboljšave.

⁶ Za obdobje po letu 1945 je bila država glavni okvir kapitalske akumulacije, ravno tako velja za keynesijansko državo blaginje (Pikalo, 2004). Danes lahko govorimo o t. i. ekstremnem, divjem kapitalizmu, ki v želji po čim večji akumulaciji in dobičku vzpostavlja nove odnose, saj mu le-ta omogoča neomejeno kroženje kapitala. Za ekstremni kapitalizem je tako značilen supraterritorialno delovanje kapitala in način proizvodnje in vse večje izkoriščanje delovne sile ter prilasčanje presežne vrednosti. Sočan (2004b: 5) v tem kontekstu omenja tržni fundamentalizem, ki temelji na teoriji »popolne ekonomske svobode« kot osnovnem vzvodu razvoja. Ta sistem vse bolj ogroža tehnološko, okoljsko, družbeno in ekonomsko ravnovesje sedanjega sveta, ker ta sistem globalni sistem odprtosti in konkurenčnosti nima vgrajenega vzvoda, ki bi samodejno omogočal manj razvitim gospodarstvom in družbam razvojno dohitevanje. Zato prihaja do pospešenega bogatenja približno ene petine prebivalstva in do zniževanja ali zaostajanja rasti življenjske ravni preostalega prebivalstva, do socialnega in informacijskega izločanja večine prebivalstva in pa do visoke ravni bogatenja s špekulativnim kapitalom na globalni ravni.

2.1.5. RAZPAD KOMUNIZMA

V zadnjem desetletju 20. stoletja je prišlo do daljnosežnih sprememb v svetovnem merilu. Že sam konec hladne vojne je narekoval razpad ideoloških blokov, s tem pa tudi dokončni propad komunizma in korenite spremembe v mednarodnih odnosih. Sočasnost zloma komunizma kot gospodarskega in političnega sistema so spremljali intenzivni globalizacijski procesi, ki jih povezujemo z ekskluzivnim poglobljanjem in tesnim medsebojnim sodelovanjem gospodarskih svetovnih tokov. Ta implicira liberalizacijo svetovnega gospodarstva v smislu globalne ekonomije, pomen novih vrednot, kot sta znanje in uvajanje novih tehnologij, kar obenem označuje prehod v t. i. globalno dobo in informacijsko družbo. S tega vidika so težnje po politični in gospodarski odcepitvi oz. osamosvajanju vzhodne Evrope v tem času v pravem nasprotju s sodobnimi tendencami. Vendar pa to velja za kapitalistična gospodarstva, ne pa za socialistična – zanje veljajo ravno obratna gibanja.

Socializem naj bi odpravil slabosti tržnega kapitalizma, predvsem kar zadeva izkoriščanje in neučinkovitost. Zgodovina socializma pa nam pokaže, da je v svojih sedemdesetih letih svojega zadnjega obstoja socialistično gospodarstvo dejansko manj učinkovito in neproduktivno, edina izjema je ekonomska enakost. Konec komunističnih režimov ni označil konca zgodovine, temveč neznansko pospešitev družbenih sprememb. Dobra milijarda ljudi je bila od takrat dodatno integrirana v svetovno gospodarstvo in prepletanje narodnih gospodarstev se je začelo s polno paro (Martin in Schumann, 1997: 220). Torej je razpad komunističnih držav in enotnega vzhodnega bloka neizbežna posledica zloma socializma.

Po razpadu komunizma je v Evropi nastalo novih 23 držav, če štejemo tudi novonastale države nekdanje Sovjetske zveze. Nove, večinoma majhne države so se oblikovale iz ruševin večjih federacij, druge pa so se le zgojly otresele vpliva vzhodnega socialističnega bloka po koncu hladne vojne⁷. Če pa upoštevamo celotno geografsko področje, ki je spadalo v nekdanji komunistični blok, je nastalo na evropskem in azijskem ozemlju 27 novih držav⁸.

⁷ Med te države tako sodijo Albanija, Armenija, Belorusija, Bosna in Hercegovina, Bolgarija, Hrvaška, Češka, Estonija, Madžarska, Kazahstan, Kirgistan, Latvija, Litva, Makedonija, Moldova, Poljska, Romunija, Rusija, Slovaška, Slovenija, Srbija in Črna Gora, Ukrajina in Uzbekistan.

⁸ Zajela sem le tisti del pokomunističnega sveta, ki je spadal v nekdanjo Sovjetsko zvezo: Gruzija, Azerbajdžan, Turkmenistan in Tadžikistan. Pri tem zanemarjam pomen drugih ljudskih demokracij, kot so Kitajska, Severna Koreja in Kuba, ker niso predmet obravnave v okviru razvoja evropskih držav.

2.2. ANALIZA RAZVOJA EVROPSKIH DRŽAV

2.2.1. IDEOLOŠKI VIDIKI

V obdobju antike sta na področju Evrope prevladovali predvsem dve naciji, stari Grki in Rimljani, ki sta pustila pečat v sodobni evropski civilizaciji. S tem najprej pomislimo na starogrške države oz. že omenjene polise, ki so razvili gospodarsko in notranjo ter zunanjo politično neodvisnost. Makarovič (1995: 214, 215) namreč pravi, da so bili stari Grki nacija, saj so živeli v svojih lastnih mestnih državah. Vse te mestne države je družila enotna kulturna tradicija in so se čutile globoke sorodne med seboj. Kljub temu Grkom nikoli ni prišlo na misel, da bi se združili v eno samo državo. Tudi Rimljani niso imeli nič manjše nacionalne zavesti, sicer so bolj prevladovali na gospodarskem in političnem področju, pa vendarle niso ustanovili nacionalne države. Makarovič na teh predpostavkah sklene, da te države torej niso iskale svoje legitimitete v nacionalni enkratnosti, temveč so izhajale iz povsem drugih načel. Grški polisi so torej temeljili na lokalni, ne pa na nacionalni identiteti. Nazadnje avtor tudi trdi, da so starogrške države *subnacionalne*, medtem ko je rimski imperij označil za izrazito *supernacionalno* tvorbo, kjer je obseg države izrazito širši od obsega vladajoče nacije (*ibid.*: 215).

Razvoj evropskih držav, še prej pa nastanek državotvorja neke skupnosti na točno določenem ozemlju, je potekal na poseben, specifičen način. Posebni pogoji in zgodovinske okoliščine na evropskem kontinentu so botrovale k nastanku posebnih političnih tvorb, ki so se obdržale do današnjih dni in tudi ni videti, da bodo kaj kmalu ali sploh kdajkoli preminile. Te posebne oblike politične organizacije, torej države, še danes »kraljujejo« na mednarodnem prizorišču, regulirajo odnose v mednarodni skupnosti in tako na nek način ostajajo njen temeljni akter že več kot dvesto let (McCormick, 1999). Na splošno lahko opredelimo vzroke in procese, ki so pripomogli k razvoju evropskih držav, na ideološke aspekte in druge vrste vidikov, ki jih lahko uvrstimo na politično in gospodarsko področje.

Rokkan Stein (1975: 562–601) je tisti strokovnjak, ki nam lahko pojasni posebnosti in specifične okoliščine za razvoj evropskega državotvorja. Navedel je šest dimenzij, ki so prispevali k nastanku zahodnoevropskih držav, pri čemer upošteva tako ideološke, kulturne kot tudi gospodarske in politične vidike. Naslednjih šest danosti

tako predstavlja temelj državotvorja, ki se je uveljavil nekje v obdobju od srednjega veka do francoske revolucije (od 11. do 18. stoletja):

- 1) dediščina rimskega imperija,
- 2) vpliv katoliške Cerkve, ki je imela v srednjem veku centralno vlogo,
- 3) obstoj nemškega cesarstva in tradicija zakonodajne ter sodne skupščine,
- 4) hitra in izjemna oživitev trgovine z Orientom, Sredozemljem in Severnim morjem, zaradi katere je kot posledica naraslo število neodvisnih mest,
- 5) razvoj in konsolidacija fevdalne in graščinske agrarne strukture in kasnejša koncentracija posestnikov oz. zemljiških zakupnikov v nekaterih delih Zahoda,
- 6) pojav književnosti in s tem tako knjižnega (uradnega) jezika, ki do sedaj ni bil prisoten (obstajali so narečja in govori); sočasno pa je prišlo do postopnega upadanja pri mešanju različnih etničnih skupnostih.

Specifičnost razvoja nacionalnih držav v vzhodni ter zahodni Evropi v 19. stoletju nam lahko pojasni tudi neenaka izrazitost kulturnih razlik. Velike zahodne države, kot so Anglija, Francija, Španija, Nemčija in Italija so namreč nastale kot reakcija na procese fevdalne drobitve. To pomeni, da so te države nastale z *združevanjem* in so lahko velike tudi zaradi razmeroma visoke stopnje kulturne homogenosti. Nasprotno pa so male vzhodnoevropske države same rezultat *razpada* poznih imperijev. Tako na vzhodu kot tudi na zahodu je bil končni rezultat nastanek nacionalne države, se pravi, da se je v obeh primerih politična struktura prilagodila kulturni oz. nacionalni (povzeto po Makarovič, 1995: 220).

V ideoloških vidikih razvoja in nastanka držav je pomembno vplival nacionalizem kot vrsta ideološkega gibanja. Po mnenju Smitha (2000: 147–159) tako narod in nacionalizem ostajata edini osnovi za svobodno družbo držav v sodobnem svetu in predstavljata edino družbeno-kulturno ogrodje za moderni svetovni red. Definicije o izvoru in razvoju pojavov nacionalnega oblikovanja se močno razlikujejo⁹.

Nacionalizem se je skozi zgodovino pokazal kot izredno negativen pojav in ekstremna ideologija, zlasti če pogledamo obdobje druge svetovne vojne, čas fašizma in nacizma. V tem pogledu je Hobsbawm (Smith, 2000) razlikoval negativno in pozitivno

⁹ Hobsbawm in Anderson zagovarjata tezo o pojavu naroda kot ideološkega konstrukta in rezultata dejavnosti narodnih elit, Anderson pa govori o nacionalni državi kot »namišljeni skupnosti«. Gellner pa je mnenja, da narode ustvarja nacionalizem, ki ga definira kot politično zavest o pripadnosti skupni kulturi, ki se razvije v času zatona absolutističnih držav in industrializacije. Odgovorov na vprašanja je mnogo, vendar pa Vodopivec meni, da je narod povsem zgodovinski socialni in politični pojav, ne pa zgolj ideološka izmišljotina in konstrukt. (vir: Zupan, Valič Andreja (2002) *Evropska, nacionalna in regionalna identiteta v Evropski uniji* (10. september), <http://evropa.gov.si/konvencija-o-prihodnosti/govori-clanki/govor-valic-zupan> (20.02.2004)

stran nacionalizma¹⁰. Negativna oziroma temna stran nacionalizma je v njegovi zmožnosti ločitve, destabilizacije in uničevanja. Tudi druga polovica dvajsetega stoletja je zopet v znamenju dveh ekstremnih in nasprotujočih ideologij. Kot pravi Zupanova, je dvajseto stoletje stoletje nacionalnih držav, pa tudi eno najbolj netolerantnih in nedemokratičnih stoletij v zgodovini človeštva. Stotine milijonov mrtvih po vsem svetu pričajo o nesmiselnosti skrajnih političnih odločitev v službi nacionalizmov¹¹. Hladna vojna je svet razdelila na dva ideološka bloka, kapitalizem in komunizem oz. socializem, in s tem tudi na geografsko ločitev na Vzhod in Zahod.

Če odmislim gospodarski vidik neučinkovitosti socialističnega sistema, lahko nedvomno rečem, da so bile tudi ideološke pretenzije velika razdiralna sila v enotnosti tega sistema. Namreč ravno način rušenja nacionalne identitete je ogromno prispeval k zlomu tega sistema: sovjetski blok je ideološka nasprotja »reševal« z zatiranjem, zastraševalnimi tehnikami in drugimi sredstvi prisile, da bi zatrl vsako divergentnost in drugih nasprotujočih teženj. Družbe, ki so prevzele ta sovjetski model, so bile polne kontradikcij in kontrastov, ki jih tudi ideološki totalitarizem in dogmatizem ni mogel ublažiti (Južnič, 1985).

Iz preučevanja zgodovine tako lahko sklepamo, da so poskusi integracije v času boja za ideološko prevlado sveta sami sebi povzročili razpad, ker niso upoštevali nacionalnih identitet. Če ne bi bilo združujoče in mobilizirajoče moči nacionalizmov v vzhodnoevropskih deželah, bi bila osvoboditev izpod komunizma komaj mogoča. Nacionalna samoodločba in prehod od leninistične ideologije razrednega boja k nacionalnemu konsenzu sta bila edina vez, ki je družila številne različne skupine in interese v teh državah (Schulze, 2003: 323). Podobnega mnenja je tudi M. Tehranian, ki pravi, da je konec hladne vojne sprostil centrifugalne, etnične in plemenske sile v nacionalnih državah. (Billig v Jurić–Pahor, 2000: 215) V času univerzalistične ideološke pretenzije komunizma in liberalizma so puščale malo prostora za zahteve etnične in nacionalne lojalnosti (*ibid.*). Komunistični imperij se torej začel rušiti, še

¹⁰ Hobsbawn (Smith, 2000: 11) ločuje med pozitivnim in negativnim nacionalizmom. Prvi sega nazaj v 19. stoletje in ima značilnost združevanja, spojitve; drugi pa je sodobni, za katerega je značilna delitev oziroma ločevanje. Nadalje ga zgodovinsko razlikuje, pri katerem upošteva Marxovo in Engelsovo razumevanje nacionalizma. V prvo obdobje, 19. stoletje, ki doživi razcvet med leti 1830–1870, sodi demokratični množični politični nacionalizem »velikih narodov«, ki izvira iz idealov francoske revolucije in iz nje izhajajočih državljanskih pravic. V nasprotju pa je drugi nacionalizem značilen za obdobje od 1.1870–1914 in je ozko etnični oz. lingvistični nacionalizem, ki je nastal kot reakcija majhnih narodov, ki so nasprotovali zastareli politiki otomanskega, habsburškega in carskega imperija.

¹¹ Zupan, Valič Andreja (2002) *Evropska, nacionalna in regionalna identiteta v Evropski uniji* (10. september), <http://evropa.gov.si/konvencija-o-prihodnosti/govori-clanki/govor-valic-zupan> (20.02.2004)

preden se je dodobra utrdil, in doživlja pravzaprav podobno usodo kot fašizem in nacizem, ki sta bila poražena v drugi svetovni vojni (Makarovič, 1995: 246).

Zgodovino Evrope lahko v tem kontekstu opredelimo kot ponavljajoče se poskuse povezovanja in razpadanja držav, večinoma takrat prvenstvena oblika imperijev. Namreč že od nekdanjih so ob razpadanju imperijev in dekolonizaciji ter samoodločbi narodov potekali združevalni procesi. V teku vsega stoletja doživlja imperializem poraze, obenem se množijo centrifugalni procesi nastajanja novih nacionalnih držav. Postavlja pa se tudi vprašanje, kako naj razumemo obratni proces povezovanja nacionalnih držav v nadsocijalne celote, kakršna je združena Evropa (povzeto po Makarovič, 1995: 245–247).

2.2.2. GOSPODARSKI IN POLITIČNI VIDIKI

Tilly (Tilly, 1975, 1997) je strokovnjak, ki je temeljito preučeval razvoj in oblikovanje nacionalnih držav in zagovarjal primat zahodnoevropskih držav v smislu nastanka in dejanskega izoblikovanja prvih držav kot vrsto politične organizacije. Eno izmed svojih argumentacij je podal s kombinacijo političnega in ekonomskega vidika, ki so privedle do nastanka različnih držav. Tako razvoj držav (Tilly, 1997: 405) v zadnjem tisočletju v Evropi razlaga z merilom organiziranega kapitala in prisile, ki sta proizvedla različne oblike držav in gospodarstev. Različna kombinacija teh dveh kazalcev je proizvedla tri vrste državnih struktur:

- 1) področja z redkim kapitalom in veliko prisilnih sredstev,
- 2) področja z močno koncentracijo kapitala in z veliko fragmentacijo sredstev prisile,
- 3) kot vmesno področje z relativno enako koncentracijo kapitala in prisile.

Izjemno značilen primer države, ki je ubrala prvo pot, tj. intenzivne prisile v procesu formiranja držav, je Poljska, sicer pa ta vrsta državne strukture velja za vse države, ki so bile del velikih imperijev. Nekje vmes, tj. področje z visoko stopnjo kapitala in z veliko razpršitvijo prisilnih sredstev, je Tilly prisodil Angliji in Franciji ter nadaljeval, da je bila ravno ta kombinacija prisile in kapitala značilna za transformacijo držav. Vsaka od teh treh možnih kombinacij je imela prav specifičen vpliv na gospodarstvo znotraj svojega teritorija, tako da je avtor ločeval države po gospodarskih dejavnostih: prisilno-intenzivne oblike državnih struktur je uvrstil med posestniške države, kapitalno-intenzivne pa sodijo med merkantilistične države.

Evropejci so torej igrali osrednjo vlogo v oblikovanju sodobnega mednarodnega sistema oz. meddržavnega sistema in verjetno svoj pečat pustili na še sedaj obstoječih posebnih političnih institucijah. Zgoraj opisana dejstva je seveda Tilly (1975: 636) argumentiral in proces formiranja držav na evropskem prostoru razložil z gibanjem, ki je potekalo v treh fazah:

- 1) Od leta 1500 do 1700 je prišlo do oblikovanja prvih velikih nacionalnih držav, ki so bile rezultat medsebojne trgovinske in vojaške konkurence, s svojo gospodarsko močjo pa so prodirale že tudi v druge dele sveta.
- 2) V letih od 1650 do 1850 se je pojavljalo neke vrste pregrupiranje preostalih delov Evrope v sistem držav, ki pa so ohranile in nadaljevale tradicijo delovanja že obstoječih političnih organizacij.
- 3) Obdobje 1800–1950 zaznamuje širjenje sistema držav v druge dele sveta, tako da so države nad kolonijami pridobile formalno neodvisnost.

Tilly ni samo predvidel, da je državotvorje (*state-making*) specifično za zahodno Evropo (Tilly, 1975: 626), temveč je navedel tudi tri predpostavke, zaradi katerih domneva, da je država nastala kot prevladujoča oblika politične organizacije:

- 1) Nacionalne države so postale dominantne organizacije šele, ko se je kapitalistični sistem razširil in se je večji del teh območij integriral v ta sistem.
- 2) Formiranje oziroma oblikovanje držav je osnovna in vodilna oblika, ki so jo nacionalne države prevzele in so bile odvisne od identitet prevladujočih razredov.
- 3) Ekonomska moč teh dominantnih razredov je določala moč, trdnost, učinkovitost in nedovzetnost države.

Po drugi strani pa lahko zgodovino Evrope tolmačimo kot ponavljajoči se poskus ponovne pridobitve enotnosti celine, seveda iz politično-ekonomskih interesov. Enotnost evropskega kontinenta so hotele prevzeti velike in močne države. To so nameravale storiti s hegemonijo ene izmed držav: Španija v 16. in 17. stoletju, Francija je dvakrat poskušala priti do vodilne vloge pod Ludvikom XIV. in drugič pod Napoleonom. Anglija je oba francoska poskusa izrabila za neke vrste posredno prevlado, Rusija pa se je po letu 1815 usmerila proti srednji in jugovzhodni Evropi (Makarovič, 1995). V 20. stoletju smo bili znova priča pogoltnim imperialističnim težnjam, in sicer s strani Nemčije in Italije, ki sta brezobzirno poskušali znova vzpostaviti nekdanje nemško cesarstvo (oz. tretji rajh) in že preživeli rimski imperij. Iz tega sledi, da sta Napoleon in Hitler v sodobni Evropi skušala vsiliti integracijo po vzorcu srednjeveških imperijev. V povojnem obdobju, po letu 1970, ko se začne proces

dekolonizacije v ostalih delih sveta (predvsem Afrike), pa doživita razpad še največja in najtrdnjša od evropskih kolonialnih imperijev – britanski in francoski (povzeto po Makarovič: 207–251).

Po drugi svetovni vojni so se večinoma obnovile države iz predvojnih let, sicer pa gre za izjemno obdobje, ki ga zaznamujejo veliki procesi združevanja med državami. Nikoli dotlej ni Evropa doživela tako tesnega in dobronamernega sodelovanja med državami kot v obdobju po letu 1945. Kasneje v osemdesetih letih je prišlo do gospodarske in politične krize, ki se je predvsem zrcalila skozi demokratične procese v socialističnih državah. Le-ti so posledično vzpodbudili tako dezintegracijske kot tudi integracijske procese. Razpadale so federacije, vojaške zveze, sočasno pa se je začelo veliko evropsko združevanje in čezatlantsko povezovanje. Politični zemljevid sveta se je v stotih letih izjemno spremenil: več kot sto let nazaj so polovico planeta prekrivale francoske in angleške kolonije, danes pa vsepovsod vidimo nastajati nove države (glej Makarovič, 1995).

Na Zahodu so tako prve organizacije iz ekonomskih interesov začele nastajati že po drugi svetovni vojni. V tem smislu lahko o drugi svetovni vojni govorimo kot o mejniku, saj novo nastale organizacije in čezmejne povezave niso nastale iz varnostno-političnih vzrokov, kot je veljalo za skoraj celotno zgodovino. Povojno obdobje zaznamuje ekonomska medsebojna odvisnost, ki izhaja iz treh dejavnikov: prvega predstavlja povečana svetovna trgovina, drugega internacionalizacija proizvodnje, v katerih so multinacionalne korporacije igrale pomembno vlogo, in še monetarni sporazumi, ki so proizvajali vse večje fluktuacije in negotovosti v valutah in obrestnih merah, zlasti v 70. letih (Nugent, 2003: 17). Predvsem so slabe izkušnje in nepojmljiva škoda, ki sta jo proizvedle oba vojni, motivirale zahodne države k medsebojnemu sodelovanju in preprečevanju nadaljnjih uničujočih vojn. V prvi vrsti to velja za nastanek OZN kot prve univerzalne svetovne organizacije, druge vrste združevanj pa so bile osnovane predvsem iz interesov, ki so sloneli na ekonomskem in finančnem področju. Prvi dve taki organizaciji sta IMF in Svetovna banka (v nadaljevanju WB), ki sta nastali z namenom lajšanja valutne nestabilnosti in možnosti dajanja dolgoročnih posojil, kasneje pa tudi GATT, katerega namen je bil zmanjšati oziroma odpraviti trgovinske ovire za pospeševanje trgovine med državami.

Razlog za razpad komunizma je bil v njegovi nezmožnosti prilagajanja »modernim« tokovom v gospodarstvu, posledično pa tudi družbenopolitičnim ureditvam in odnosom med posamezniki in državami. Naj omenim še sklepe avtorja

Sočana, ki svoje ugotovitve poda v striktno ekonomskem pogledu. Procesi »demokratizacije« so zahtevali novo, sodobnejšo tehnološko, ekonomsko in družbeno ureditev. Evropski komunizem je v svoji tehnološki, gospodarski in družbeni izoliranosti propadel zato, ker je praktično v celoti ignoriral systemske, makroekonomske ter tržne norme naraščajoče odprtosti in konkurenčnosti, ki so posledica sodobnega tehnološkega razvoja, še zlasti informacijskih tehnologij (Sočan, 2003a: 107).

3. DRŽAVA IN EU

3.1. AKTUALNOST DRŽAVE

V sledečem poglavju se osredotočam na aktualnost države v sodobnih trendih, ki jo zaznamuje »mrežna« ekonomija in prepletenost gospodarskih in političnih tokov. Preučevala bom tudi EU kot vrsto organizacije in v povezavi z državo, zlasti kako se slednji spreminja vloga v teh integracijskih procesih. Definicije držav različnih avtorjev se niti ne razlikujejo, vsi namreč omenjajo vsaj štiri temeljne attribute, na prvem mestu pa je zagotovo suverenost. Na samem začetku se bom naslonila na definicijo Nugenta, ki je poudaril štiri karakteristike držav, s pomočjo katerih bo državo lažje primerjati z EU in jo konceptualizirati. Nugent (2003: 465,466) tako navaja naslednje bistvene značilnosti držav:

- 1) teritorialnost – država je geografsko osnovana in vezana na ozemlje,
- 2) suverenost – država je nad vsemi ostalimi združenji in skupinami znotraj svojega področja in izvaja jurisdikcijo nad vso populacijo na tem ozemlju,
- 3) legitimnost – oblast države je splošno priznana tako zunaj kot znotraj ozemlja,
- 4) monopol na vladanje – državne institucije imajo monopol nad javnim političnim odločanjem in njegovim uveljavljanjem.

Ni odveč še enkrat poudariti, da so države že od leta 1648 temeljni akterji v mednarodnih odnosih; tako pojem države obsega več značilnosti¹², ki državo definirajo v smislu politične organizacije in ji dajejo mednarodnopravno subjektiviteto.

¹² Tudi Heywood (2004: 76, 77) podobno opredeljuje tri značilnosti države:

- 1) suverenost, ki jo ima najvišja oblast v državi,

Bistvene značilnosti države sem sicer opredelila, ne smem pa pozabiti funkcij, ki jih mora le-ta zagotavljati svojemu prebivalstvu. Ključnega pomena so tako ohranjanje notranjega miru, kot tudi obramba svojega ozemlja pred zunanjimi napadi ter nedvomno zagotavljanje socialne blaginje.

Suverenost je tako ena izmed pglavitnih značilnosti države, obenem pa opredeljuje definicijo države. Poimovanje tega termina se sicer s časom spreminja in relativizira, kljub temu pa ostaja eden izmed osrednjih konceptov in načel mednarodnega prava in mednarodne skupnosti. Politična realnost se je v primerjavi s tradicionalno sliko, v katerem so prevladovale države kot ključni akterji, danes izrazito spremenila. Pritiski globalizacije, ki se izražajo tako v politični kot ekonomski medsebojni povezanosti in prepletenosti, narekujejo novo globalno okolje, zato moderna država ne more več veljati kot popolnoma *de facto* suverena, zlasti pa države, ki so članice EU, ne morejo niti več trditi, da so popolnoma *de jure* suverene (Nugent, 2003: 466).

Izhajajoč iz prejšnjih dejstev, ki »izzivajo« in spodkopavajo več stoletij trdno in mogočno trdnjavo držav, se je upravičeno spraševati o aktualnosti držav v sodobnem času. Namreč malo je vprašanj, ki bi se tako vztrajno postavljala, nanje pa bi znanstveniki odgovarjali na skoraj paradoksalne načine, kot je vprašanje države. Postavlja se vprašanje, ali ima država sploh kakšno prihodnost. Nacionalna država, ki je bila v preteklem stoletju neogibna kot ogrodje nastajajoče industrijske družbe in kot mehanizem za regulacijo njenih konfliktov, poleg tega pa je bila edini okvir za demokratične institucije in ureditve, danes ne more več sama zadovoljevati potreb ljudi; danes so nujne še druge, širše strukture (Schulze, 2003: 325).

Države se soočajo z novimi izzivi. Razvijajo nove strategije za reševanje prvotnih funkcij, saj se umikajo iz tradicionalnih vlog, ki jo imajo v zdravstvu, izobraževanju, varnosti in pri zagotavljanju socialne blaginje. Po letu 1980 se torej pojavlja težnja po zmanjšanju vloge držav oz. po »minimizaciji« njenih funkcij (Heywood, 2004: 85) in državne oblasti. V času globalizacije mora torej država zagotavljati le nujne funkcije, sicer pa je že Locke opredelil vlogo države kot »nočnega čuvaja« (*nightwatchman*), ki posreduje le v primeru ogrožanja eksistence svojih državljanov¹³. Kljub vsemu ostajajo

2) posebna oblika oblasti, ki jo izvaja in je teritorialno omejena – izvajanje univerzalne zakonodaje znotraj svojih meja,

3) izvajanje prisilne jurisdikcije – država mora zagotavljati podrejanje zakonom.

¹³ Minimalna vloga države je torej zreducirana na zagotavljanje miru in socialnega reda znotraj svojega teritorija. Nadalje Heywood (2004:85) našteje tri ključne funkcije »*nightwatchman*« države:(1) centralna

države najbolj trdne in trdožive, najbolj trajne politične enote naše dobe: danes obstaja namreč največje število držav na svetu kot kdajkoli prej. OZN ima tako danes nič manj kot 191 članov, v primerjavi z letom 1945, ki jih je štela le 51¹⁴. Tako je bilo ob začetku 20. stoletja v svetu 43 držav, ob koncu stoletja je njihovo število naraslo na 193¹⁵.

Dejansko se vloga in pomen države v 21. stoletju spreminja. Ne samo zaradi deterritorializacije oz. supraterritorialnega značaja držav in medsebojne ekonomske prepletenosti ter medsebojnega političnega povezovanja. Sedanji razvoj dokazuje, da tudi lastna država še ni zagotovilo za uspešen razvoj, saj je samo okrog 15 % vseh držav nadpovprečno razvojno uspešnih, več kot polovica pa jih celo izgublja svoj položaj v svetovnem razvoju (Sočan, 2003a: 129). Spremenjena vloga države se kaže predvsem v njeni razvojno-strateški vlogi. Le-ta zajema velike aktivnosti in odgovornosti vlade ter političnega menedžmenta, in sicer kot možnost uveljavljanja dolgoročno naravnanih strategij s politično voljo ter doseganje konsenza med vsemi družbenimi partnerji. Vse te dejavnosti predstavljajo temelj »družbe in gospodarstva znanja«, ki označuje in zaznamuje sodobne svetovne tokove na političnem, gospodarskem, socialnem ter na drugih področjih. Končno se tudi lastninski kapitalizem vse bolj umika gospodarstvu in družbi znanja, saj postaja znanje v različnih oblikah temeljna osnova za upravljanje sodobne družbe in vodenje gospodarstva. Ta proces je hkrati tudi najpomembnejši strateški cilj EU v prihodnjem dolgoročnem obdobju (Sočan, 2003a: 140).

3.1.1. DRŽAVA V EU

Vprašanje aktualnosti države se zlasti navezuje na vlogo evropske države, saj je, le-ta tako rečeno 'ogrožena' z dveh strani; na eni strani jo spodkopava sama EU, po drugi strani pa regionalizem (Keating in Hooghe, 1996). Tudi Giddens (2000: 39) pravi, da suverenosti ni mogoče več razumeti »vse ali nič«, če smo jo sploh kdaj lahko. Meje med državami so vedno bolj zabrisane, še posebej pa to velja za države v EU. Toda vsemu nakljub (nacionalna) država ne izginja, in če gledamo v celoti se tudi vloga posamičnih

funkcija je, že kot omenjeno, ohranjanje notranjega reda in varovanje državljanov, in sicer s pomočjo postavljanja zakonov in pravil; (2) država potrebuje sodni sistem, s pomočjo katerega nadzoruje spoštovanje zakonov in spoštovanje prostovoljnih pogodb med državljani, (3) potreba po vojaški sili za varovanje notranjega ozemlja, za primer obrambe pred zunanjimi napadi.

¹⁴ *Growth in United Nations Membership, 1945–2004*, <http://www.un.org/Overview/growth.htm> (15.09.2004)

¹⁵ Zupan, Valič Andreja (2002) *Evropska, nacionalna in regionalna identiteta v Evropski uniji* (10. september), <http://evropa.gov.si/konvencija-o-prihodnosti/govori-clanki/govor-valic-zupan/> (20.02.2004)

vlad kvečjemu širi, nikakor pa jih globalizacijski procesi ne odpravljajo; nekatere države (npr. vzhodnoevropske države po padcu komunizma) imajo danes večjo moč, kot so jo imele (*ibid.*:40).

V določeni meri je evropska integracija sicer povzročila upad pomembnosti države kot izključni imenovalec oz. posedovalec formalne politične oblasti. Vendar to ne pomeni, da mora Skupnost nujno končati v takšni politični integraciji, v kateri pa ni več nobenega prostora za nacionalno suverenost. Na primeru evropske integracije težko rečemo, da države izumirajo, saj kot pravi Moravcsik, so bile ravno države tiste, ki so igrale odločilno vlogo v pogodbah in pri zakonodaji, ki je začrtala sedanjo strukturo Unije. Pogodbe, vključno z Rimsko in Maastrichtsko, so dejansko formalizirale monopol obstoječih držav kot priznana legalna telesa v procesu institucionalnega oblikovanja EU (Marks in McAdam, 1998: 101).

Moravcsikovemu stališču se pridružuje tudi Rizman, češ da sama pravna podlaga EU govori v prid državi. Tako avtor pravi, da se za Evropsko unijo ne uporabljajo vsi taisti standardi legitimnosti, ki sicer veljajo za nacionalno državo. Tako Maastrichtska pogodba v členu 3b omenja določanje pristojnosti, subsidiarnosti in proporcionalnosti¹⁶ kot temeljna konstitutivna načela Unije, kar pomeni bistven premik od dosedanje prakse, s katerim je Unija kot nadsocijalna organizacija v bistvu naredila konec nadaljnemu širjenju svojih pristojnosti. Težko je verjeti, da bi lahko prihodnja politična in konstitucionalna ureditev EU posnemala institucionalno arhitekturo tipične nacionalne države, četudi da bi se v ospredje postavile zahteve po večjem političnem poenotenju. Evropa kot celota se lahko poveže, če bo urejena v duhu subsidiarnosti: razmeroma ohlapna tvorba iz številnih manjših političnih tvorb, v kateri je moč na višjo sfero preložiti le tisto, česar ni mogoče opraviti na nižji (povzeto po Rizman, 1998: 18).

Znotraj Unije naj bi države usklajevale svoje politike, vendar naj bi na njo prenesle tudi nekatere pristojnosti, kar kaže na to, da gre za nekakšen (nov) tip federacije, ki jo bo zaenkrat potrebno klasificirati kot federacijo *sui generis*, ali bolje kot

¹⁶ Načelo subsidiarnosti navaja 3b. člen PEU, sicer ga utemeljuje tudi Osnutek pogodbe o Ustavi za Evropo v členu 9.3 v poglavju Pristojnosti Unije (I-9): »Po načelu subsidiarnosti deluje Unija na področjih, ki niso v njeni izključni pristojnosti, samo če in kolikor države ne morejo zadovoljivo doseči ciljev nameravanih ukrepov na centralni ravni niti na regionalni in lokalni ravni, temveč jih lahko zaradi obsega ali učinkov predlaganih ukrepov lažje dosežejo na ravni Unije«. Načelo subsidiarnosti naj bi natančneje razmejil oz. določil pristojnosti med EU in državami članicami, obenem pa je temelj za upravljanje s posebnostmi, z različnostmi (Zupančič, 2004). Ravno tako je določeno v členu 9.4, »da v skladu z načelom sorazmernosti vsebina in oblika ukrepov Unije ne smeta prekoračiti okvirov, ki so potrebni za doseganje ciljev Ustave«. Institucije Unije uporabljajo obe načeli, kot je opredeljeno v Protokolu o uporabi načel subsidiarnosti in sorazmernosti, priloženem k Ustavi.

skupnost držav za razliko od zveze držav ali državne zveze (Bučar, 2004: 128). Tudi Keohane in Hoffman (v Brinar, 1998: 256, 257) ugotavljata, da Evropska skupnost predstavlja odklon od tradicionalne državno-centrične teorije, kajti v primerjavi s pristojnostmi sedanjih mednarodnih organizacij ima veliko več pristojnosti, kljub temu pa se njena vloga še vedno ne more primerjati s položajem visoko institucionaliziranih modernih držav tako na področju oblikovanja notranje kot tudi zunanje politike.

Ugotovitve Nugenta (2003: 464,465) nazorno prikažejo dvoumno naravo EU. Avtor je namreč poskušal konceptualizirati EU kot vrsto politične organizacije in navaja štiri glavne razloge, zakaj je EU tako težko opredeliti. Kot prvo (1) EU sama sebe ni nikoli opisala oz. definirala svoj politični značaj; neke vrste značaja opisujeta Pogodba o EU (1. člen) in revizirana Amsterdamska pogodba. Drugi razlog (2) izhaja prav tako iz citiranega člena 1 iz PEU, ki predpostavlja prehodni značaj EU v smislu nadaljevanja integracijskih procesov. Značaj se skozi vsa obdobja spreminja, saj ga spremljajo poglobljanje in širjenje skupnosti in s tem tudi spremembe v procesih političnega odločanja. Tretji argument (3) se nanaša na izredno kompleksen sistem, ki ga ima EU, saj ima polna različnih značilnosti, če analiziramo posamezna področja (npr. ali je EU akter ali zgolj prizorišče). Zadnji razlog (4) je tudi splošno znan, in sicer da se EU smatra za edinstveno organizacijo. Nobena druga organizacija nima toliko medvladnih, zlasti pa nadnacionalnih elementov, še posebej pa toliko pristojnosti na posameznih področjih in vrstah politik. EU ni mogoče kar tako primerjati z državami, kot tudi ne z medvladnimi organizacijami – torej je manj kot država in več kot medvladna organizacija¹⁷. Z drugimi besedami, s katerimi Nugent navsezadnje pride do zaključka: EU še ni izoblikovana kot vrsta katerekoli organizacije in se jo zato večkrat omenja kot organizacija *sui generis* (*ibid.*).

Za proces evropske integracije je tako značilna osnovna asimetrija, ki jo Weiler opisuje kot dualizem med nadnacionalnim evropskim pravom in pa medvladnim odločanjem (Scharpf, 1998: 15). Ne samo, da je EU organizacija posebne vrste, Jacques

¹⁷ Razlike med EU in medvladnimi organizacijami (MVO) so naslednje (Nugent, 2003: 467):

- 1) EU ima mnogo bolj razvito in kompleksno strukturo kot MVO, ki se odraža v EU institucijah; redna srečanja med predstavniki držav članic, stalne in različne oblike kontaktov med nacionalnimi uradniki, izstopa pa predvsem EP kot edino meddržavno telo, ki je izvoljeno neposredno.
- 2) Nobena MVO nima toliko odgovornosti kot EU. Glede širine dejavnosti, je le malo politik, ki nima pozornosti od EU, kar pa zadeva njeno globino, so bile ključne spodbude in politične odločitve prenesene s članic na EU oblasti in sicer na najpomembnejša področja, kot so kmetijstvo, zunanja trgovina in konkurenčna politika.
- 3) EU je daleč najbolj razvila svoj značaj, je več kot medvladni, saj je inkorporirala veliko nadnacionalnih karakteristik v svoje delovanje in strukturo.

Delors, nekdanji predsednik Komisije, po mojem mnenju najbolje opisuje EU, tako po naravi in delovanju, saj jo imenuje s splošno oznako *un objet politique non- identifié*.

3.1.2. TEORETIČNI PRISTOPI EVROPSKE INTEGRACIJE

Globalni izzivi prinašajo vrsto mnogih negotovosti, ki se odražajo tudi v spremenjeni vlogi in funkciji države, zato se bom v nadaljevanju naslonila na teoretične prijeme, ki obravnavajo vlogo države v integracijskih procesih. Obstaja veliko različnih teorij, ki se navezujejo na posamezne tematike: ene obravnavajo evolucijo evropske integracije, druge pa analizirajo delovanje EU in procese političnega odločanja. Schmitter (1998: 1–12) v tem vidiku poudarja tri pomembne teorije, neorealizem, neofunkcionalizem in neoracionalizem, ki opazujejo proces evropske integracije in tako vodijo do različnih pričakovanj o končnem izidu EU.

Sicer obstaja veliko teoretičnih pristopov v teorijah integracij, vendar so pluralistični, federalistični in (neo)funkcionalistični pristopi proučevanja evropskih integracij v ospredju že več kot štirideset let (Foster, 1999: 14, 15). Delno se s to tezo strinja tudi Moussis (2003: 8), saj pravi, da je neofunkcionalistična teorija najbližje evropski integraciji, predvsem zaradi poudarka na »spillover učinku«, vendar pa je, tudi kot druge teorije integracij, prezrla postopno oblikovanje, razvoj in porast skupnih politik. Naslednje tri teorije v okviru politične integracije preučujejo pomen in vlogo državo kot tudi vlogo in delovanje same integracije.

3.1.2.1. Neofunkcionalizem

Neofunkcionalizem sega nazaj v šestdeseta leta prejšnjega stoletja in se je izoblikoval na ameriških tleh. Najbolj goreča predstavnika sta bila Ernst Haas (1958) in Leon Lindberg (1963). Že sama Schumanova deklaracija se nagiba k neofunkcionalistični analizi, kar pomeni, da se smatra integracija za proces, v katerem bi ekonomska integracija postopoma zgradila solidarnost vseh sodelujočih narodov, ki bi le-ta postopoma zahtevala izoblikovanje nadaljnje supranacionalne institucionalizacije (Moussis, 2003: 7).

Neofunkcionalizem v samem bistvu opozarja na neizogibno prelivanje (»*spillover*«) procesov integracije iz ekonomskega v vse druge funkcionalne podsisteme

družb, vključno s samo politiko. Takšna politična integracija pa nujno pomeni tako pojav izrazito močnih transnacionalnih akterjev in njihovih transnacionalnih mrež, pa tudi pomemben vpliv posameznih nacionalnih nedržavnih akterjev na transnacionalno oblikovanje politike (Adam, 1999).

Iz tega sledi, da neofunkcionalizem v večji meri obravnava vlogo nedržavnih akterjev, medtem ko je državam namenjena le pasivna vloga. V tem pristopu je celoten proces oblikovanja politične skupnosti utemeljen na širitvi in krepitvi nadnacionalnih struktur. V klasični formulaciji se neofunkcionalizem oklepa koncepta *spillover*, Lindberg (v Moussis, 2003: 7, v Rosamond, 2000: 60) pa »*spillover efekt*« definira kot »situacijo, v kateri dana akcija, ki teži k specifičnemu cilju, izoblikuje situacijo, kjer se prvotni cilj doseže le z nadaljnjimi akcijami. Le-ta pa po vrsti oblikuje nadaljnje pogoje in potrebo za nadaljnja dejanja in tako naprej«. Brinarjeva (1998: 256) *spillover* razloži kot proces postopne širitve integracije na druge sektorje oz. področja in kot poglobljanje integracije zaradi pozitivnih izkušenj in posledic, ki jih je integracija prinesla v dosedanjem razvoju.

Koncept *spillover* ima dve osnovni obliki¹⁸. Prvi je funkcionalni spillover, ki izhaja iz medsebojnega povezanega značaja sodobnih gospodarstev, zato se je težko omejiti na integracijo samo v posebnih gospodarskih sektorjih. Druge oblika je politični spillover, ki sledi ekonomski integraciji in zajema številne dimenzije. Pozornost je v večji meri usmerjena na nadnacionalne nivoje oblasti in politično odločanje: nacionalne elite se nagibajo k integracijskim procesom in tako nadgrajujejo skupne interese. Supranacionalne institucije in nevladni akterji postajajo vse bolj vplivni, medtem ko imajo nacionalne države in vladni akterji vse manjšo vlogo. Bolj ali manj naraščajoči pomen integracijskega procesa pa sproža pritiske in zahteve za politično kontrolo in odgovornost na nadnacionalno raven (povzeto po Nugent, 2003: 179, 180).

S koncem osemdesetih letih 20. stoletja se je neofunkcionalizem ponovno vzpel med glavne teorije, ki opisujejo naravo evropske integracije. Sama dinamika zahodne Evrope tistega časa se lahko razloži s pomočjo neofunkcionalistične analize. Kljub svojim omejitvam in slabostim ima z nadgradnjo in prilagojenimi predpostavkami še

¹⁸ McCormick (1999: 15) je navedel še tretjo obliko *spillover*, tj. tehnični spillover, ki implicira, da nesorazmernosti oz. neenakosti v standardih vodi različne države k vzponu (upadanju) nivoja države glede na zakonodajo med najstrožjimi (ali večinoma najbolj popustljivimi) zakoni. Na primeru EU to velja za revnejše države kot sta Grčija in Portugalska, ki težko dohitevata bogatejše države članice v uveljavljanju okoljevarstvene zaščite. Proces političnega odločanja v EU še vedno vzpodbuja tiste države z najstrožjimi zakoni v okoljevarstvu (Nemčija, Švedska), da pospešujejo sprejem strožjega nadzora v revnejših državah.

vedno precejšnje teoretično vrednost (Nugent, 2003). Konkretno to velja za obe obliki *spillover*, ki ju lahko razložimo s praktičnimi izkušnjami evropske integracije v tistem obdobju. Na funkcionalni *spillover* spominja uvedba notranjega trga (program SEM), ki se je kaj kmalu razširil iz strogo tržnega aspekta in tako vključil tudi socialno dimenzijo, enotno valuto, ukrepe fiskalne uskladitve in še marsikaj drugega. V primeru političnega *spillover*, je bil največji premik narejen v smeri supranacionalnega političnega odločanja strani institucij (Rosamond, 2000).

Potrebno je še omeniti, da je bila neofunkcionalistična analiza v osemdesetih in devetdesetih let osnova za razvoj nadaljnjih teorij, predvsem za razlago evropske integracije in pomena nadnacionalnih elementov. Stone in Sandholtz sta iz neofunkcionalistične osnove in s pomočjo drugih vidikov (predvsem transakcionalizem in globalizacija) razložila tudi razvoj supranacionalnega vodenja EU (povzeto po Nugent, 2003: 480, 481).

3.1.2.2. Federalizem

Federalizem lahko v določenem pogledu primerjamo z neofunkcionalizmom. Kot pravi Brinarjeva (1999: 92) je v okviru neofunkcionalizma federalizacija evropske integracije zaželeno in skoraj neizogibna, vendar je njena federalizacija postavljena v časovno neopredeljeno prihodnost. Edina razlika med federalisti in (neo)funkcionalisti je v načinu, kako hitro in na kakšen način doseči končni cilj integracije. Medtem ko se federalisti zavzemajo za pristop »velikega poka«, kjer velike ustavne in institucionalne spremembe nastopijo hkrati, se (neo)funkcionalisti zavzemajo za postopno združevanje.

Federalizem na splošno opredelimo kot vrsto političnega sistema, v katerem se oblast deli na centralno vlado in regionalne vlade. Taylor (v Rosamond, 2000: 24) navaja, da federalistični integracijski proces zahteva oblikovanje vlad na dveh nivojih – vlado vseh kot federalno vlado in vlade v posameznih delih, tj. državne ali lokalne. Federalni sistemi se splošno opirajo na zgodovinske kompromise, ki vključujejo trajni dogovor med teritorialnimi enotami. Te teritorialne enote dopuščajo stopnjo oblasti s strani skupnih, centraliziranih institucij, vendar ostajajo nedotaknjene kot enote, saj imajo določeno stopnjo avtonomije. »Čarobna formula« za federalne sisteme vključuje optimalno mešanico enotnosti in raznolikosti (Rosamond, 2000: 24).

Njegov povojni razvoj so zaznamovali prepričani federalisti, ko so Jean Monnet, Walter Hallstein in Altiero Spinelli. Ta pristop predstavlja potrebo po ustanovitvi nadnacionalnih federalnih oblasti, ki urejajo delovanje države in hkrati lahko prevzamejo oz. si lastijo številne suverene pravice in dolžnosti držav, ki so jih ustanovile. Kako so ekonomske, politične, sodne in zakonodajne pristojnosti razdeljene med države članice in federalno vlado, je predmet sporazuma v okviru »ustavodajne konference«. Številni povojni politiki in teoretiki smatrajo »Evropsko federalizacijo narodov« za edino rešitev številnih potencialnih sporov med narodi (Brinar, 1999: 91, 92).

Po katastrofalni drugi svetovni vojni, ki je ponovno pokazala ogroženost evropske celine in njenih narodov s strani dominacije enega samega naroda, je Altiero Spinelli izjavil, da so nacionalne države izgubile svoj *raison d' être*. Ne morejo več varovati politično in ekonomsko varnost svojih državljanov in zato morajo dati pot federaciji, ki bi se imenovala Evropska unija. Federalisti so tako delali v nasprotnem vrstnem redu: izoblikovanje (do)končne države evropske integracije, namesto ustvarjanje solidarnosti med prejšnjimi sovražniki (Moussis, 2003: 6).

V očeh zagovornikov ima federalizem dve odločilni prednosti. Federalizem namreč ne dovoljuje dominacijo kot tudi ne povečevanja totalitarnega režima. Druga prednost je, da federalna država postane močnejša enota ne glede na zunanje grožnje. Normalni izid federalistične gradnje pa je reprodukcija državne entitete, ki pravzaprav ponavlja oz. kopira obliko nacionalne države, čeprav v supranacionalni obliki (Rosamond, 2000: 26–27).

Federalisti se torej zavzemajo za uspešno reševanje sporov med državami, najvišjo stopnjo in dejanski cilj pa vidijo v novo nastalem pojavu globalnega sistema superdržav (*ibid.*: 27). Podobno razmišlja tudi Benko (1997: 160–162), ko pravi, da je po mnenju zagovornikov federalizma nujno preseči anarhično stanje v mednarodni skupnosti, ki v njeni zgodovini povzroča odsotnost miru, varnosti in stabilnosti. Preseganje takšnega stanja je mogoče doseči z močno zvezno oblastjo. Federalizem tako predlaga nastajanje federalne nadnacionalne države po poti formalnih in institucionalnih ter konstitucionalnih ukrepov (federalne ustanove, vojaške in policijske sile, skupni pravni red), zato slednje lahko poimenujemo konstitucionalizacija. Le-to pa je mogoče doseči, če obstajajo določeni pogoji, ki se izražajo v skupnih značilnostih povezujočih in združujočih se narodov ter drugih političnih entitet kot so jezik, kultura, geografska bližina, etnična sorodnost in druge.

Na kratko naj opredelim še značilnosti federalnih sistemov, med katere sodita federacija in konfederacija¹⁹. Nugent (2003: 469) tako opredeljuje splošne značilnosti federalnih sistemov²⁰:

- deljena oblast med centralnimi in regionalnimi institucijami,
- ta delitev oblasti je definirana oz. zaščiten z ustavnimi dokumenti; vsi spori glede delitve se tako rešujejo preko vrhovne sodne oblasti,
- delitev oblasti je uravnotežena v tem smislu, da imata obe oblasti določeno stopnjo odgovornosti na pomembnih področjih javne politike.

3.1.2.3. Medvladni pristop

Nekateri strokovnjaki veliko težo v teorijah integracij namenjajo tudi medvladni metodi (*intergovernmentalism*), ki razlaga smer in hitrost integracijskih procesov predvsem v okviru evropske integracije. V večji meri se naslanja in obravnava dejanja in odločitve v evropskih državah in s tem priznava druge akterje, znotraj in zunaj države, ki imajo

¹⁹ Federalizem se od konfederalizma loči v tem smislu, da prvi vključuje lokalne enote, ki odstopajo del svoje suverenosti in se odpovedujejo nekaterih pooblastil v prid višje nacionalne (zvezne) oblasti. V konfederaciji pa so njene sestavne enote suverene, najvišja oblast pa je relativno šibka, ki obstaja samo zaradi upravičenosti/pooblastil enot, in dela samo tisto, kar ji enote dopuščajo (McCormick, 199:4). Avtor (*ibid.*: 5) je z vidika EU poudaril, da je ustanovitev dveh organov sodne oblasti značilna karakteristika federalnega sistema, sicer pa navaja štiri značilnosti konfederacije v okviru EU:

- (1) Države članice imajo kljub prenosu dela svoje suverenosti na evropske institucije še vedno veliko pooblastil, še posebej pri imenovanju predstavnikov v EU ustanov in tudi samo EU se vodi skozi proces pogajanj in pričakanj nacionalnih vlad.
- (2) Države članice so še vedno izrazite enote z različno identiteto, svoj pravosodni sistem, možnost podpisovanja bilateralnih sporazumov in (še vedno) lahko trdijo, da EU institucije delujejo na njihova pooblastila.
- (3) Ni nobene evropske vlade v smislu, da ima EU svoje voditelje (zunanji minister, predsednik, vlada) z izključnim pooblastilom, da lahko določa in oblikuje politike držav članic. Komisija sicer predstavlja EU kot celoto v mednarodnih trgovinskih pogajanjih; tudi Amsterdamska pogodba vključuje določilo, da lahko en član Evropske komisije predstavlja EU zunanjepolitičnih zadevah.
- (4) EU ima lahko svojo zastavo in himno, kljub temu so državljani bolj vdani in zvesti nacionalnim simbolom, in tudi razvoj v smeri vcepljanja evropske identitete ni šel čisto po pričakovanjih.

²⁰ Leta evropske integracije so pokazala, da se EU nagiba v smeri federalizma in ima zato tri ključne značilnosti federacij. Med osnovne značilnosti federacije z vidika EU prištevamo (Nugent, 2003: 469):

- 1) oblast je deljena med osrednje institucije EU in regionalne politične institucije (vladajoče oblasti v državah članicah),
- 2) narava delitve oblasti je specifično določena v ustavnih dokumentih (pogodbe) in v obstoju najvišje sodne oblasti (Evropsko sodišče), ki razsoja v primeru sporov o delitvi moči,
- 3) oba nivoja oblasti imata pomembna pooblastila in odgovornosti v javnih politikah.

Wallace (v McCormick, 1999: 8) pa se neposredno nanaša na evropske institucije in njihovo delovanje in dodaja še nekatere izrazite značilnosti federalnega sistema v okviru EU: EU ima neposredno voljen Evropski parlament z omejenimi pooblastili; proračun EU se smatra za zametek fiskalno neodvisnega nadnacionalnega nivoja vlade; Evropska komisija predstavlja vse države članice in je v njihovem imenu pooblaščen za nadzor zunanje trgovinskih pogajanj.

vpliv in pomen na razvoj. Izvira iz teorije mednarodnih odnosov, še posebno iz realistične ideje, ki poudarja ključno vlogo držav v mednarodni skupnosti, nacionalne vlade pa imajo v tem primeru glavno funkcijo, kajti povezujejo države v medsebojnih političnih odnosih. Ta pristop v nekaterih predpostavkah predstavlja alternativo neofunktionalizmu, saj le-ta zavrača in zmanjšuje pomen ter vpliv držav v integracijskih procesih.

Stanley Hoffmann je bil dolga leta glavni predstavnik medvladnega pristopa, vendar pa se je izkazalo, da se njegove osnovne ideje in napovedi niso uresničile. Pogodba o EU in Amsterdamska pogodba sta namreč ovrgli njegovo izhodišče, saj je Hoffmann predvidel, da države ne bi ogrožale svoje suverenosti, tako da bi integracija prehajala iz področij '*low politics*' na področja '*high politics*' (Moussis, 2003: 7). Tako Keohane in Hoffmann (v McCormick, 1999: 12; v Bornschie, 2000: 265, 266) opisujeta EU kot »eksperiment v združevanju (*pooling*) suverenosti posameznih držav, ne pa v njenem prenosu (*transferring*) na supranacionalne institucije«.

V devetdesetih letih pa je Andrew Moravcsik po svoje preoblikoval ta pristop, ga nadgradil in svojo verzijo poimenoval *liberalni intergovernmentalizem*. Ta veja vsebuje tri glavne komponente (Nugent, 2003: 482, 483):

- 1) predpostavlja racionalno obnašanje držav – države naj bi same vedele oziroma znale oceniti, katera so najboljša sredstva za doseg svojih ciljev;
- 2) liberalna teorija o oblikovanju nacionalnih preferenc/želja: opisuje vidik domače politike, kako so lahko cilji države izoblikovani v domačih pritiskih in interakcijah, ki pa so po vrsti pogojene z omejitvami in priložnostmi, ki izhajajo iz ekonomske medsebojne odvisnosti;
- 3) medvladna interpretacija meddržavnih odnosov, ki poudarja ključno vlogo vlad v določanju razmerij med državami, hkrati pa tudi predvideva izid pogajanj, ki so določeni s pogajalsko močjo in prednosti vlad.

V primerjavi s klasičnim medvladnim pristopom, ki predpostavlja, da nacionalni interesi izhajajo iz percepcije suverene države v smislu svoje relativne pozicije v meddržavnem sistemu, pa Moravcsik gleda na nacionalne interese kot posledico državne in družbene interakcije. Jedro Moravcsikovega liberalnega pristopa predstavlja racionalnost držav, samo obnašanje držav pa se utemeljuje kot posledica dinamičnih političnih procesov v domači politiki, ki naj ne bi nastali iz določenih in fiksnih preferenc, kot predpostavlja realistična teorija. Na primeru evropske integracije se tako poudarja vloga medvladnih pogajanj (*intergovernmental bargaining*), *vis-à-vis* le-ti

procesi tudi utrjujejo države in njihove domače politike. Ta presenetljiva trditev, da mednarodna integracija pravzaprav utrjuje državo, se je razvila v sodobni literaturi. Torej Moravcsikovo argumentacijo lahko zaključim s ključno mislijo, da članstvo v organizacijah kot je EU, praktično povečuje notranjo avtonomijo vlad (povzeto po Rosamond, 2000: 137, 138).

3.2. EVOLUCIJA EVROPSKE UNIJE

3.2.1. KORENINE EVROPSKE INTEGRACIJE

Zagovorniki evropske integracije pravijo, da ideje o združeni Evropi segajo daleč nazaj v zgodovino. Pri tem se sklicujejo na Evropo kot skupno dediščino njenih prebivalcev, kot temelj moderne civilizacije, kjer so se razvile skupne vrednote, kultura in umetnost. Nenazadnje imamo Evropejci podobno zgodovino, podoben političen, gospodarski, socialni in ekonomski razvoj. Prvi evropski integracijski koncepti segajo že v srednji in novi vek, vsem pa je bilo skupno to, da so povezovanje evropskih držav opredeljevali kot jamstvo za ohranitev miru (Vrevc in Rahten, 2004: 20).

Prve ideje o evropski politični uniji se dejansko pojavijo leta 1849 z Victorjem Hugojem, ki ga nekateri zaradi tega štejejo za idejnega ustanovitelja združene Evrope. Evropsko prihodnost je utemeljil po ameriškem vzoru, po katerem naj bi se Evropa poimenovala »Združene države Evrope«. Mnogo kasneje pa je Nugent (2003: 11) predpostavil, da so imeli vpliv na evropsko integracijo predvsem ekonomski dejavniki: industrializacija in ekonomska liberalizacija sta delovali kot potencialna osnova za nadaljnjo povezovanje, za harmonične odnose in sklepanje sporazumov med državami²¹. Vendar pa to velja šele za drugo povojno obdobje, ki se je izkazalo za resnično točko preobrata v sistemu zahodnoevropskih držav.

Dejansko se je do prve svetovne vojne v evropskih državah, zlasti v Franciji, krog zagovornikov evropske ideje postopno širil, čeprav je ostal omejen na politične in kulturne elite. Vendar je moč egoističnih nacionalizmov prevladala nad zamislijo o

²¹ Namreč proti koncu 19. stoletja so države hitele proti ekonomskemu protekcionizmu, zaradi česar so se v tem času močno razvile nacionalne identitete in nacionalna zavest kot še nikoli dotlej. Gospodarski učinek zaščite lastnega gospodarstva se je močno izrazil v političnih napetostih in nasprotjih. Vendar pa je bilo eno stoletje poprej ravno obratno. Ekonomska integracija se je začela, ko so bile ovire ekonomske aktivnosti med državami odstranjene. Do sredine 19. stoletja je bilo značilno vse tesnejše povezovanje med državami, s katerimi so vzpodbujali trgovino, gospodarsko rast in konkurenčnost, ki so jih spremljale velike tehnološke spremembe in gospodarski napredek.

evropskem miru. Prva vojna je zrušila stari evropski red, številni politiki in intelektualci pa so že med vojno vihro začeli oblikovati načrte o novi, 'pravičnejši' svetovni ureditvi (Vrevc in Rahten, 2004: 20). Konkretnější korak naprej in prizadevanja za združeno Evropo predstavlja prvi kongres Panevropske unije iz leta 1924, ki se ga je udeležilo 2000 delegatov, predstavnikov 24-ih držav. Vendar pa panevropsko gibanje ni dobilo širše podpore, sploh kar se tiče ustanovitve politične zveze. Drugi premik k uresničevanju te temeljne ideje je bila v Veliki Britaniji ustanovljena Federalna Unija – gibanje za evropsko enotnost, ki je predvidevala združenje evropskih svobodnih narodov s skupno vlado. Britanski ideji so se pridružili tudi antifašistični krogi v Italiji, ki so kasneje sestavili tudi manifest Za svobodno in združeno Evropo ali Ventotenski manifest, ki je pravzaprav predstavljal načrt povojne ureditve evropske družbe (*ibid.*).

V kolikor se je ideja združene Evrope kar pogosto omenjala in prizadevala k njenemu uresničevanju, pa je bila praksa povsem drugačna. Države dejansko nikoli niso dosegle konsenza, kajti razlikovale so se po svojih interesih, motivih, v posledicah in ocenah glede izgube in pridobitve v organizacijah. Iz tega razloga so se države vključevale le v medvladne organizacije kot sta OECD in Svet Evrope. Šele druga svetovna vojna je prinesla radikalne spremembe na vseh področjih, nenazadnje pa tudi začetke svetovnih in evropskih integracijskih procesov. V obdobju od 1950–90 se integracija omejuje zgolj na zahodno Evropo, saj je bil ta kontinent politično razdeljen na dva dela, ki ju je ločevala t. i. »železna zavesa«, zato sodelovanje med Vzhodom in Zahodom ni bilo mogoče.

3.2.2. OD ESJP DO EGS

Vzpodbude, ki so pripeljale do sedanje Unije, so bile predvsem gospodarske narave: po eni strani so bile uničujoče posledice druge svetovne vojne, in tako se je evropska integracija smatrala za pragmatičen korak v smeri ponovne zgraditve uspešne ekonomske osnove. Po drugi strani pa gre v kontekst hladne vojne, delitev sveta in Evrope na Vzhod in Zahod, tako da so se tradicionalni antagonizmi med imperialnimi silami Zahodne Evrope zmanjšali. Zahodne države so se počutile ogrožene pred Vzhodom in občutile kolektivno ranljivost pred sovjetskim blokom oziroma na novo ustanovljenim Varšavskim paktom, in se tako zedinile kot nikoli poprej (Smith in McAdams, 1998: 100).

Po drugi svetovni vojni je bilo ustanovljenih več evropskih gibanj, ki so se nagibala k sodelovanju in združevanju Evrope²². Nedvomno je bil prvi temeljni kamen v razvoju evropske integracije položen aprila leta 1951 s Pariško pogodbo o ustanovitvi ESJP. Prvih šest članic²³ se je združilo v upanju na medsebojno sodelovanje, da bi se zavarovale pred ranljivostjo, s katero so se soočale po drugi svetovni vojni. Različni interesi in ambicije posameznih držav, predvsem z gospodarskega vidika, so kazale težnje k povezavi v okviru ESJP-ja; Belgija, Luksemburg, Nizozemska in Italija pa so ostale neomajne in stalne zagovornice integracijskega procesa (Nugent, 2003: 24).

Splošno znano je, da sta idejni vodji oz. ustanovitvena očeta Evropske skupnosti Jean Monnet in Robert Schuman, francoski poslovnež in francoski zunanji minister²⁴. Jean Monnet, svetovalec »modreca« Roberta Schumana, je dejal, da zveza med posamezniki ali skupnostmi ni naravna, lahko je le rezultat intelektualnega procesa, katerega izhodišče je ugotovitev potrebe po spremembi. Njegova gonilna sila morajo biti skupni interesi med posamezniki ali skupnostmi (Moussis, 1999: 28). Njun projekt je bil daljnosežne narave, saj sta se zavedala, da izgradnja Evrope ne bo narejena zgolj v enem koraku, ampak skozi dolgotrajen proces. Vizija združene Evrope je bila posledično oznanjena v Schumanovi deklaraciji (9. maja 1950), katere predlogi so pričali o jasni viziji nove Evrope s konkretnim supranacionalnim značajem. Kot je Schuman dejal: »Evrope ne bo mogoče ustvariti naenkrat ali po enostavnem načrtu. Evropo bomo zgradili s konkretnimi dosežki, ki bodo sprva ustvarili *de facto* solidarnost (Moussis, 2003: 13, McCormick, 1999: 12). Ambiciozni projekt je bil že na samem začetku zastavljen v smislu politične, ne pa zgolj ekonomske integracije (Nugent, 2003).

Po prvem uspehu se je šesterica držav odločila za naslednji korak. Ta se je zgodil tri leta kasneje in je vodil k ustanovitvi še dveh evropskih skupnosti, to sta EGS in EURATOM. Obe skupnosti sta *de jure* nastale z Rimskima pogodbama, 25. marca

²² Med najpomembnejša evropska gibanja sodijo Evropska unija federalistov (ustanovljena leta 1946), Gibanje za Združeno Evropo (ustanovljeno leta 1947 na Churchillovo pobudo), Evropsko gibanje, Nove mednarodne skupine ob podpori krščanskih demokratov ter Socialistično gibanje za Združeno Evropo. Razhajanja zaradi političnih prepričanj so vodila k iskanju skupnih točk, saj se je pokazalo, da razdrobljenost ne vodi do združene Evrope. Evropski federalisti pa so bili eni od prvih, ki so pozvali k politični združitvi Evrope, ko so že na prvem zasedanju Posvetovalne skupščine Sveta Evrope leta 1949 predlagali ustanovitev evropske politične oblasti (Vrevc in Rahten, 2004: 23–25).

²³ V literaturi se te države večkrat omenjajo kot »ustanoviteljice« evropske integracije ali ustanovne države, med katere torej prištevamo: Belgijo, Francijo, Zahodno Nemčijo (NDR), Italijo, Luksemburg in Nizozemsko.

²⁴ Jean Monnet je bil pravzaprav avtor plana, medtem ko ga je Schuman udeležil, in je bil razglašen v t. i. Schumannovi deklaraciji. J. Monnet je bil tako *éminence grise* modernega evropskega združevanja (Heater, 1992: 155).

1957. Na ekonomsko integracijo so vplivali tako gospodarska škoda in razdejanje iz druge svetovne vojne kot tudi politična razdelitev sveta, ki je zahtevala previdnostne in varnostne ukrepe proti vzhodnemu komunističnemu bloku. Kot odgovor na te pritiske in hkrati na nove priložnosti je z Rimsko pogodbo ustanovljena EGS delovala kot mešanica supranacionalnega idealizma in praktičnih ukrepov za ekonomsko sodelovanje (*ibid.*: 100). Obe pogodbi sta prišli v veljavo januarja 1958, pogodba o EGS pa je bila daleč najpomembnejša, saj je uvedla skupni trg in določila smernice za razvoj kmetijske in socialne politike²⁵. Obe novi skupnosti sta imeli štiri glavne organe: Komisijo, Svet ministrov, Skupščino in Sodišče; zadnja dva sta bila skupna in delujoča v vseh treh skupnostih. Institucionalni sporazumi so imeli bolj medvladni značaj kot pa supranacionalni. To se je predvsem kazalo v preveliki moči Sveta ministrov, ki se je smatralo za najpomembnejše politično telo, katerega odločitve so bile v večini ključnih okoliščinah vezane na konsenz (Nugent, 2003: 44).

Po drugi strani so zahodnoevropske države, članice ESJP-ja, težile tudi k ustanovitvi obrambne organizacije, tako da je leta 1951 nastala organizacija z imenom Evropska obrambna skupnost s podobno institucionalno strukturo kot ESJP. Zapletlo pa se je pri ratifikaciji pogodbe s strani Italije in Francije zaradi različnih dvomov v uspešno in učinkovito organizacijo. Kot rezultat propadlega projekta je ponovno prišlo do oživitve Bruseljske pogodbe iz leta 1948, s katero se je pet držav, beneluške, Velika Britanija in Francija, zavezalo za sodelovanje v ekonomskih, socialnih in kulturnih zadevah, predvsem pa za kolektivno obrambo. Leta 1954 sta se pogodbi pridružili še Zahodna Nemčija in Italija in prišlo je do ustanovitve obrambne organizacije ZEU, ki je v veljavo prišla maja 1955.

²⁵ Rimski pogodba je zasnovala širok okvir razvoja politik v okviru skupnosti in jo zato tretiramo kot osnovo evropske integracije od leta 1958 naprej. Pogodba dolgoročno vključuje tudi koordinacijo ekonomske in monetarne politike, kot tudi specifičnih sektoralnih politik (kmetijstvo, promet). Centralnega pomena je uvedba skupnega trga, ki vključuje odstranitev vseh carin in drugih kvantitativnih omejitev v notranji trgovini. Po drugi strani pa gre tudi za uvedbo skupne carinske tarife v odnosu do držav nečlanic, zasnovano razvoja skupne trgovinske politike in ukrepov za prost pretok blaga, oseb, storitev ter kapitala med državami članicami.

3.2.3. OD EGS DO EU

EGS so leta 1958 ustanovile iste članice in z njo naj bi položili »temelje vedno tesnejše unije med narodi Evrope«²⁶. Šele v 70. letih je EGS končno odprla svoja vrata za druge evropske države, ki jih je »zadrževala« predvsem zaradi odpora francoskega predsednika de Gaulla, ki je kar dobrih deset let zavračal pridružitve Velike Britanije. Januarja 1973 so tako tri nove države, Irska, Danska in Velika Britanija postale članice EGS. Sredozemske države, vključujoč Španijo, Portugalsko in Grčijo, so imele možnost zaprositi za članstvo, ko so v 70. letih vpeljale demokracijo in se politično kot gospodarsko prilagodile državam v EGS²⁷. Ključnega pomena v tem obdobju je podpisana Enotna evropska listina (v nadaljevanju EEL) iz leta 1986 (v veljavo je prišla 1. julija 1987), s katero se je dvanajsterica odločila postaviti dokončen notranji trg do decembra 1992. Kot je določeno v 13. členu, se EEL prizadeva oblikovati »področje brez notranjih meja, v katerem je zagotovljen svobodni pretok blaga, oseb, storitev in kapitala«. Gre za prvo največjo revizijo ustanovitvenih pogodb, ki je spremenila nekatera določila, predvsem v postopku političnega odločanja in je Evropskemu svetu omogočila razširitev kompetenc na določene politike. Ponovno je obudila tudi razprave o naravi in obsegu nadaljnje integracije.

Največji mejnik v zgodovini evropske integracije je zagotovo Maastrichtska pogodba²⁸ ali Pogodba o EU iz leta 1992, ki je vnesla korenite in daljnosežne spremembe za nadaljnjo evropsko okolje. Presežen je bil predvsem gospodarski značaj Skupnosti, da bi tako pripravili osnovo za ustanovitev enote svetovnega značaja (Moussis, 1999: 36). Lahko govorimo o transformaciji evropske skupnosti, ki zajema tako spremembo imena in pa tudi novo organizacijo EU, temelječo na treh stebrih: Evropski skupnosti, SZVP-ju in sodelovanju na področju pravosodja in notranjih zadev.

²⁶ V preambuli k Pogodbi o ustanovitvi EGS je navedeno, da so države članice odločene postaviti temelje za vse tesnejšo unijo med narodi Evrope.

²⁷ Grčija je postala članica EGS januarja 1981, Španija in Portugalska pa januarja 1986. Za vse tri države velja, da so bile gospodarsko nerazvite in večinoma kmetijsko usmerjene. Za zadnji dve, iberski državi pa ni bila značilna samo slaba ekonomska situacija, temveč tudi politična, saj sta imeli diktaturo pod vodstvom Franca in Caetana. Šele po padcu diktatorskih režimov v sredini 70. let sta državi imeli možnost zaprositi za članstvo v EGS (leta 1977 sta obe državi dejansko zaprosili za polnopravno članstvo).

²⁸ Maastrichtska pogodba je bila podpisana 7. februarja 1992 in zaznamuje novo fazo v evropskem združevanju. Pogodba pokriva, vsebuje in dopolnjuje predhodne pogodbe, prenovila pa je tudi nekatere politike Skupnosti in oblikovala številne nove. Prenovljene politike se navezujejo na strokovno usposabljanje, gospodarsko in družbeno kohezijo, raziskave in tehnološki razvoj ter varstvo okolja. Nova področja dejavnosti pa obsegajo izobraževanje in mlade, kulturo, zdravstvo, zaščito potrošnikov, vseevropska omrežja ter sodelovanje na področju industrije in razvoja (Moussis, 1999: 36, 37).

Druga izredno pomembna točka je nadaljnji razvoj politik in razširitev njenih kompetenc ter institucionalno poglobljanje, kamor sodi v večji meri predvsem zasnova EMU in uvedba enotne valute. Ta tematika monetarne unije je bila v teku pogovorov že od leta 1972, zlasti pa po letu 1978, ko je osem (od takrat skupno devetih) članic ustanovilo Evropski monetarni sistem.

V 90. letih je prišlo do tretje večje širitve EU, in sicer treh nekdanjih članic EFTA: Avstrije, Finske in Švedske. Pogajanja so se odprla leta 1992 in so bila lažja ter hitrejša kot kdajkoli prej in kasneje, saj so bile države že tako ali tako gospodarsko uspešne, z demokratičnim političnim sistemom in tako ustrezale pogojem članstva v EU. Leta 1995 se je Unija razširila na petnajst članic, poskus Norveške za članstvo pa se je zopet izjalovil: Norvežani so namreč že v drugo na referendumu glasovali proti včlanitvi v EU.

Po drugi strani pa je padec komunizma in s tem tudi konec delitve Evrope na vzhod in zahod ponovno omogočil razmišljanje o ideji združene Evrope. Nekdanje satelitske države SZ so doživele veliko transformacijo političnega in družbenoekonomskega sistema, se na ta način približale zahodni Evropi, sočasno pa so se jim »odprla vrata« v Evropsko skupnost. Leta 1994 sta Madžarska in Poljska zaprosili za članstvo, leta 1995 pa je kar šest evropskih držav (Romunija, Slovaška, Latvija, Estonija, Litva in Bolgarija) uradno zaprosilo za vstop v EU, leto kasneje pa še Češka in Slovenija. Pristopna pogajanja so se začela marca 1998²⁹ in se končala konec leta 2003. 1. maja 2004 se je tako Unija razširila za deset držav članic, kar predstavlja največjo širitev v vsej njeni zgodovini. S pravnega vidika je izrednega pomena Pogodba iz Nice iz leta 2000, saj se je izključno nanašala na širitev članstva EU in s tem predvidevala institucionalne reforme v razširjeni petindvajseterici. Tudi Amsterdamska pogodba³⁰ (1997) je neke vrste nadaljevanje Pogodbe o EU oz. dopolnitev k PEU, tako da zajema v večji meri krepitev in poglobljanje evropskih ustanov in njenih politik, predvsem v političnem odločanju v sferah prava in notranjih zadev. Amsterdamska pogodba v primerjavi s prejšnjimi pogodbami predstavlja pravo razočaranje, saj ni zajela težišče takratnega dogajanja. Namreč ne vsebuje direktive za spremenjeno

²⁹ To velja za Madžarsko, Poljsko, Češko, Estonijo, Slovenijo in Ciper; februarja 2000 pa so se pogajanjem pridružile tudi države Litva, Latvija, Bolgarija, Slovaška, Romunija in Malta.

³⁰ Amsterdamska pogodbo je petnajsterica podpisala 16. in 17. junija 1997 in je oblikovala bolj demokratično Evropo ob poudarjanju spoštovanja človekovih pravic in demokratičnih načel v državah članicah. V smeri doseganja večje učinkovitosti institucionalne v luči širitve Unije je naredila le z razširitvijo postopka soodločanja (Parlament/Svet) ter večinskega glasovanja v Svetu (Moussis, 1999: 37).

sestavo EU institucij kot tudi ne priprave za nadaljnjo širitev. Delovanje EMU se je dokončno in v praksi uveljavilo leta 1999, ko je evro v knjižni obliki prišel v obtok z enajstimi članicami EU. Izjeme so Danska, Grčija, Švedska in Velika Britanija. Šele leta 2002 so članice EMU svoje nacionalne valute zamenjale za evro, ko so kovanci in bankovci dejansko prišli v obtok.

3.2.4. NADALJNI RAZVOJ EU

Širitev in poglobljanje Unije se še nadaljuje. Morda bo EU v nekaj desetletjih postala resnično zveza vseh evropskih držav, kot je pol stoletja nazaj predvideval Schuman, četudi ne z imenom »Združene države Evrope«. To dokazujejo težnje vseh evropskih držav, zlasti 'nečlanice' EU, ki čimprej želijo v zavetje Unije. Kar se tiče institucionalne zgradbe, se predvidoma veliko ne bo spremenila, do ključnih institucionalnih reform je namreč prišlo v zadnji in največji širitvi v vsej zgodovini in domnevno tudi v prihodnosti. Narast članic in to kar deset v enem zalogaju v institucionalnih temeljih je tako predvsem predvidevala Pogodba iz Nice, zaradi katerih je bila EU primorana uvesti spremenjeno in prilagojeno število predstavnikov v evropskih institucijah³¹. Možen nadaljnji scenarij je težko predvideti, saj je ostalo še mnogo nedoročenih kompleksnih dejavnikov in problematik.

Vendar pa se EU – 25 sooča z novimi in vse večjimi izzivi. Unijo pestijo izredno velike gospodarske razlike in neuravnotežen razvoj med posameznimi državami in celo med regijami, zato se je pojavila *teorija o Evropi različnih hitrosti* (Falkner, 1996: 241, Rupel, 2002³²). V tem kontekstu je treba omeniti Lizbonsko strategijo iz leta 2000, ki je še posebej aktualna za novo Komisijo pod vodstvom Barrosa, ki si ji kot prioriteto

³¹ Pogodba iz Nice (7.– 9. decembra 2000) je uvedla štiri bistvene institucionalne novosti: spremembe v velikosti in sestavi Komisije, v vrednosti glasov v Svetu, povečano oz. okrepljeno sodelovanje med članicami ter odločanje s kvalificirano večino. (Moussis, 2003: 23). Pred širitvijo je Komisijo sestavljalo 20 komisarjev, pogodba iz Nice pa je določila, da ima vsaka država po enega komisarja, kar pomeni, da se morajo največje države članice svojemu drugemu komisarju odpovedati. Načelo »ena država- en komisar« bo veljalo le, dokler število članic ne doseže številke 27. Takrat bo Svet EU s soglasjem določil največje možno število komisarjev, ki pa bo manjše od 27. Tudi število poslancev v Evropskem parlamentu se je povečalo in ne sme presegati števila 732, sočasno pa se je povečala tudi vloga samega parlamenta. V procesu političnega odločanja se je v skladu s to pogodbo od 1. januarja 2005 dalje uveljavilo odločanje s kvalificirano večino v določenih primerih, ki zlasti predvideva določila v industrijski in skupni trgovinski politiki ter sodno sodelovanje v civilnih zadevah. Institucionalne reforme so se dotaknile tudi Sodišča in sodišča 1. stopnje, katerima so priznane in nove odgovornosti, spremenjena določila Statuta in na novo ustanovljene specializirane zbornice (*ibid.*: 24).

³² Rupel, Dimitrij (2002) *Slovenija v Evropski uniji in vprašanje postanacionalne demokracije* (Bruselj, 9. april), <http://www.gov.si/mzz/govori/Bruselj.EPC-9.4.doc> (02.03.2003)

zadala uresničevanje le-te strategije³³, kar pomeni, da naj bi Evropa do leta 2010 postala najbolj konkurenčno gospodarstvo na svetu. Strateški cilj EU na dolgi rok je sicer znan, vprašanje, ki se obenem zastavlja pa je, kako bodo države, zlasti v fazi dohitevanja, dejansko zgradile družbo in gospodarstvo znanja in s tem uzavestile nujno slo po vseživljenskem izobraževanju. Namreč Unija sedaj deluje kot trgovinska in gospodarska velesila, vendar če ne bo gradila na tehnološkem in inovacijskem okolju, bo postala drugorazredna velesila. Unija kot celota ima veliko razvojnih potencialov, tako vojaško moč kot možnost doseganja visoke stopnje političnega konsenza kot tudi uvajanja tehnoloških ter inovacijskih izboljšav. Le-te bodo lahko Unijo v naslednjem desetletju pripeljale do tehnološke in inovacijske velesile v svetovnem merilu s sodobno strukturo gospodarstva, temelječo na znanju.

Najbolj vzbujajoča skrb in pozornost je torej namenjena razvojni raznolikosti EU, ki je sestavljena iz posameznih držav z različnimi družbenimi, zgodovinskimi in kulturnimi posebnosti, katerih posledice so vidne tudi v različni gospodarski dinamiki. Oziroma kot argumentira Sočan: »Evropa več hitrosti je že danes realnost. Še večje razlike v razvoju lahko pričakujemo takrat, ko bo večina držav dosegla osnovno raven systemske, makroekonomske in tržne odprtosti. Takrat bodo o učinkovitosti nadaljnjega razvoja odločale predvsem sposobnosti držav in njihovih družbenih partnerjev za izoblikovanje inovacijskega družbenega okolja, ki bo omogočala pospešeno krepitev razvojnih potencialov in tako prehod v gospodarstvo in družbo znanja (Sočan, 2003a: 118)«.

Tudi spoštovanje identitete posameznih držav članic je zelo pomembna dejavnost EU, ki v raznih oblikah njene prepoznavnosti postaja vse pomembnejša osnova za preživetje, konkurenčnost in uspešen razvoj. Obenem postaja ena od ključnih kulturnih in političnih osnov sodobnega razvoja, po kateri se EU razlikuje od ZDA, saj še vedno ostajajo talilni lonci (Sočan, 2003).

³³ EU si je na Lizbonskem vrhu leta 2000 zastavila, da bo v »naslednjem desetletju postala najbolj konkurenčno in dinamično gospodarstvo na svetu, temelječe na znanju, in ki je sposobno trajnostne gospodarske rasti z več in boljšimi delovnimi mesti in večjo socialno kohezijo«. (Vir: Lisbon European Council: Presidency Conclusions. Lizbona, 23. in 24. marec 2000)

3.3. PRENOS NACIONALNIH POLITIK NA EVROPSKO RAVEN

Politike so se razvijale in postopoma prenašale na nadnacionalno raven (glej **prilogo 1**). Pravni temelji razvoja politik izvirajo iz pogodbenih določil (tj. iz ustanovnih pogodb), k samemu razvoju pa so pripomogli tudi vse večja internacionalizacija in konkurenčnost globalnega gospodarstva, možnosti pridobivanja velikih koristi z medsebojnim sodelovanjem in pa pritiski k sodelovanju s strani evropskih institucij (EP in EK) (Nugent, 2003).

3.3.1. OPREDELITEV EVROPSKIH POLITIK

Zaradi številnosti in kompleksnosti delovanja politik EU nisem obravnavala posamezne. Sledi le kratka predstavitev in porazdelitev v posamezne kategorije, kot jih najdemo v številnih literaturah. Moussis (2003) je razdelil številne politike v štiri skupine³⁴:

- 1) politike, ki vključuje državljane (državljske pravice in participacija, informacijska, audiovizualna in kulturna politika, varstvo potrošnikov),
- 2) horizontalne politike (regionalna in socialna politika, davčna, konkurenčna in okoljska politika),
- 3) sektoralne politike (industrijska in podjetniška politika, tehnološka in raziskovalna, energetika, prometna politika, skupna kmetijska in ribiška politika),
- 4) zunanje politike (trgovinska politika, politika za razvojno pomoč (*development aid policy*) in zunanji odnosi.

Gledano s strani EU, se politike ločijo na skupne politike in politike skupnosti (*common and community policies*). Razlago za razvoj skupnih politik podaja Moussis (2003: 12) z vidika »skupnih interesov«, kar pomeni, da se nacionalne vlade in politične stranke zavedajo, da je njihove individualne interese bolje in lažje uresničiti s pomočjo

³⁴ Nugent (2003: 298–323) je podobno razčlenil politike v posamezne kategorije in sicer:

- izoblikovanje enotnega evropskega trga, temelječega na štirih stebrih (prost pretok blaga, storitev in kapitala, harmonizacija zakonodaje posameznih članic za uresničevanje skupnega trga, konkurenčna politika in oblikovanje skupne zunanje (carinske) tarife),
- makroekonomske in finančne politike (usmerjena k implementaciji EMU),
- funkcionalne politike (pravosodje in notranje zadeve, kohezijska politika, raziskave in tehnološki razvoj, pa tudi izobraževanje, zaposlovanje, kultura, in varstvo potrošnikov, energetika in okoljska politika),
- sektoralne politike (skupna kmetijska politika, jedrska energija, ribištvo in ladjedelništvo),
- zunanje politike (zunanja trgovinska politika, zunanja in varnostna politika, zunanja dimenzija notranjih politik, politika za razvojno sodelovanje (*development cooperation policy*)).

Skupnosti kot pa zgolj z nacionalnimi politikami oz. politikami posameznih držav. Vzporedno z razvojem skupnih politik se vzpostavijo tudi skupne institucije, skupne potrebe in skupni cilji, ki služijo Uniji kot celoti in ne samo posameznim državam. Skupnih politik je sicer malo v primerjavi s politikami skupnosti, mednje sodijo tako SKP, SZVP, in SRP; gre za tiste vrste politik, ki zajemajo pomemben element nacionalnih politik. Distinkcija med obema vrstama politik sicer ni čisto jasna in razločna, vendar pa naj bi 'skupnostne' politike podpirale in nadomeščale nacionalne politike.

Ko govorimo o nacionalnih in evropskih politikah, ne moremo mimo izraza evropeizacija. Evropeizacija je sicer kompleksen in večznačen fenomen, vključuje tako stanje kot proces in se uporablja v različnih vsebinskih zvezah oziroma kot tak nima ustaljenega pomena (Brinar, 1998: 241–244). Ustrezno je pomen evropeizacije označil Ladrech (v Brinar, 1998: 242), in sicer kot »naraščajoči proces preoblikovanja nacionalnih politik in smeri njihovega delovanja do stopnje, ko postane politična in ekonomska dinamika Evropskih skupnosti del organizacijske logike nacionalnih politik in odločanja o njih.« Procesi evropeizacije so prvenstveno vezani na procese v okviru najprodornejše evropske integracije – EU in v državah članicah je ta proces dosegel takšne razsežnosti, vsaj kar zadeva ekonomsko področje, da mnogi avtorji ugotavljajo, da t.i. 'evropska' politika pravzaprav pomeni že 'notranjo' politiko držav članic. To se pravi, da ni razlik med t.i. notranjimi politikami posameznih držav članic in evropskimi politikami, zlasti na področju kmetijstva, transporta, trgovine in industrije (*ibid.*: 244).

Na drugi način se lahko politike EU razdelijo na področja '*nizke politike*' in '*visoke politike*' (*low and high politics*). V zgornjem odstavku sem že omenila področja delovanja v javnih sferah, ki po mnenju Rosamonda predstavljajo najpomembnejši del političnih aktivnosti. Kot pravi (Rosamond, 2000: 106, 107) si EU ne zastavlja politične cilje samo v sferah '*visoke politike*', kamor sodijo združitev/zadržanje nacionalnih valut, razvoj skupne evropske zunanje politike in obrambne identitete. V večini primerov gre za vsakdanje tehnične, regulacijske oblikovanje politik. Nič novega ali neobičajnega ni, da nacionalne politične institucije nimajo več odločilnega glasu na različnih političnih področjih. Tako institucije EU prevladujejo v političnem odločanju večinoma v javnih politikah, ki zajemajo regulacijo regionalnega razvoja, kmetijstva in kmetijskih subvencij, gibanje kapitala, delovne sile, konkurence in regulacija trgovine³⁵.

³⁵ Podobno razmišljata Marks in McAdam (1998: 119), saj imajo po njunem mnenju imajo države še vedno nadzor in širok pregled nad institucionalnim oblikovanjem EU, vendar pa niso več edino prizorišče

Tudi druge vrste politik, ki spadajo v t. i. visoke politike (*high politics*), so tudi nezanevarljivega pomena v okviru EU³⁶. S tem mislimo predvsem na skupno zunanjo in varnostno politiko (SZVP) ter pravosodje in notranje zadeve. Vloga in pomen visoke politike je prepoznavno naraščala z Maastrichtsko pogodbo in naslednjimi pogodbami, *de facto* prvi razvoj zunanje politike pa sega že v začetek sedemdesetih let s pogodbo o EEL (Nugent, 2003: 53).

3.3.2. ZNAČILNOSTI EVROPSKIH POLITIK

Za lažje razumevanje naj opišem splošne značilnosti politik, ki jih je razvila EU v svojem več kot petdesetletnem obstoju. Sama osnova je v prejšnjih odstavkih že razložena, Nugent (2003: 323–330) pa je izpostavil še štiri najbolj izrazite karakteristike politik EU:

- 1) velik razpon oz. obsežnost in raznolikost politik,
- 2) poudarek evropskih politik na regulaciji³⁷, tj. določanju pravil za uresničevanje politik,
- 3) različna stopnja vključevanja v posamezne politike s strani EU,
- 4) neenakomerna in neusklajena narava evropskih politik.

Politike, ki so v osrčju političnega dogajanja EU so zagotovo tiste, ki so povezane s t. i. skupnim trgom (*Common Market*) ali notranjim trgom (*internal market*) ali enotnim evropskim trgom (SEM – *Single European Market*). Z razvojem programa SEM je Evropska skupnost do leta 1992 težila k uresničevanju EEL in notranjega trga, tako da je bil v ospredju predvsem razvoj tržno usmerjenih politik. (Nugent, 2003: 51). Ena izmed izrazitih značilnosti evropskih politik je seveda tudi vključenost v javna področja,

določanja politik. Država in njeni uradniki igrajo ogromno vlogo v sestavljanju politike, vendar pa to počnejo v kontekstu oblikovanju politik na več ravneh (*multi-level polity*), ki zajema akterje zunaj in znotraj države .

³⁶ Tudi Brinarjeva (1998: 247) podobno razmišlja, ko pravi, da je evropeizacija iz 'nizkih' politik preskočila tudi na področja visoke politike, kjer gre praviloma za državotvorne politike (obramba, zunanja politika, notranje zadeve in v okviru denarne politike, oblikovanje skupne valute). To seveda pomeni, da države vedno bolj združujejo suverene pristojnosti v korist skupne, močne in suverene nadnacionalne politične organizacije.

³⁷ Tudi G.Majohe (1996: 263–277) poudarja regulacijo v okviru EU in navaja tri ključne funkcije s strani države in sicer: makroekonomska stabilizacija, regulacija in redistribucija. Tudi Lowi (v Nugent, 2003: 324) je podobno kategoriziral politike glede na način in smoter delovanja. Tako je klasična razporeditev politik na regulacijske (*regulatory*), redistributivne in distributivne politike. Redistributivne politike so tiste, ki prenašajo finančna sredstva iz družbenih skupin na posameznike (z nižjim socialnim statusom), na regije ali druga področja. Distributivne politike ravno tako vključujejo alokacijo, prerazporeditev finančnih sredstev, vendar med alternativnimi uporabniki na osnovi *just retour* (v primeru EU to pomeni, da se razpoložljiva finančna sredstva med državami članicami razporejajo glede na njihov prispevek)..

ki se kaže v velikih javnih izdatkih: družbeni blaginji, izobraževanju, zdravstvu in obrambi. Posebna pozornost je namenjena kmetijski in regionalni politiki, pa tudi socialni, ki pa predstavljajo veliko breme proračuna EU, sploh kmetijstvo zavzema več kot polovico izdatkov EU (*ibid.*: 52).

Na osnovi dosedanje razlage ugotovljam, čemu je EU sploh razvijala svoje politike in da države članice niso edini in najpomembnejši akter v oblikovanju in uresničevanju politik. Brinarjeva (1998: 246, 247) v tem kontekstu opozarja na dvojno naravo institucionalnega sistema EU: na eni strani gre za 'sistem držav', kjer so države še vedno najpomembnejši subjekti, na drugi strani pa gre za sistem 'evroinstitucij' z EK, EP in Sodiščem kot nadnacionalnimi centri odločanja. Prvi podsistem, ki ga sestavljajo države, temelji na konceptu ravnotežja moči in metodi pogajanj. V drugem podsistemu pa si 'evroinstitucije' prizadevajo razširiti svoje pristojnosti v skladu z logiko neofunkcionalistične integracijske teorije. Sedanje dinamiko razvoja Evropske integracije sta vzpodbudila oba podsistema. Lahko bi dejali, da gre za posebne razmere, v katerih interesi 'evroinstitucije' sovpadajo oz. se prepletajo z interesi držav (*ibid.*).

Na tej točki dajem poudarek zanimanju, kako se EU kot *policy-maker* vključuje in vpliva na nadaljnji razvoj evropskih politik in na možnosti njene implementacije. Sledeči shemi dobro ponazarjata, kakšna je korelacija med državami članicami in EU s svojimi institucijami in kako so deljene odgovornosti med vsemi akterji v procesu oblikovanja politik. Države članice namreč aktivno sodelujejo pri določanju smeri, področij in dinamike v ustroju EU, seveda pa je to odvisno od področja integracije in se tudi razlikuje od področja institucionalno enovite integracije (Brinar, 1998: 244).

Shema 1 tako prikazuje, da se EU vključuje v skorajda vse politike, ki so bile prej v pristojnosti posamezne države. Edine domene, ki so ostale v dejanski in zgolj samo v pristojnosti države so, gospodinjstvo (*household*), domači kriminal in državljske pravice. Schmitter (glej **prilogo 2**) je že leta 1998 razvil možen razvoj politik in prenos na evropsko raven. Pregledno je izpostavil predvsem prenašanje politik na nadnacionalno raven in s tem prenašanje pooblastil na EU. V **prilogi 2** preglednica vključuje celotno obdobje od leta 1950 do leta 2001, s tem da napovedi za leto 2001 izhajajo predvsem iz pogodbenih določil PEU. Po njegovih izračunih leta 2001 ne bi bilo nobene politike, ki bi bila samo v pristojnosti EU, ravno tako pa tudi države članice nimajo več izključna pooblastila na niti eni sami ravni političnega področja. Seveda ocena velja za leto 2001, medtem ko je Nugent dve leti kasneje, ko je prišlo do spremenjenih okoliščin v procesu političnega odločanja in institucionalne nadgradnje,

ter kasnejših in reviziranih pogodb jasneje določil in opredelil pomen EU v posameznih politikah.

Shema 1: Stopnja vključevanja EU na posameznih nacionalnih politikah

Obsežno vključevanje politik s strani EU	Precejšnje vključevanje politik s strani EU	Deljena politična odgovornost med EU in državami članicami	Omejeno vključevanje politik s strani EU	Brez vpliva politike EU
Trgovina (STP) Kmetijstvo (SKP) Ribištvo (SRP)	Regulacija trga Monetarna politika (za članice evra)	Regionalna politika Konkurenčna politika Industrijska politika Zunanja politika Okoljska politika Delovni pogoji Varstvo potrošnikov Migracije Makroekonomska politika (predvsem za članice evra) Energetska politika Prometna politika Čezmejni kriminal	Zdravstvo Šolstvo Obramba Socialna blaginja	Gospodinjstvo Državlanske svoboščine Notranji kriminal

Druga shema (shema 2) ponazarja naravo oziroma značaj EU, in sicer, kako vplivajo evropske ustanove na politike, ki so bile prej v domeni nacionalnih vlad. Pri tem so mišljeni pravni predpisi in pravila oziroma sama evropska zakonodaja, kateri so podrejene zakonodaje posameznih vlad. Splošno rečeno največji in najostrejši vdor v narodno suverenost je sprejem evropskega prava, t. i. *acquis communautaire*³⁸, ki je nadrejen notranjemu pravu držav članic na vseh področjih, ki so v okviru evropskih pristojnosti. Shemi tako potrjujeta, da so posamezne politike v različni meri integrirane na raven EU in tudi med posameznimi politikami obstajajo pomembne razlike v stopnji

³⁸ Uradno je opredeljen (Brinar, 1998: 248,249) kot pravni red ali dediščina Skupnosti, ki vsebuje skupne pravice in obveznosti, ki so zavezujoče za vse države članice v okviru EU. A. c. se pretežno nanaša na enotni trg, na njegove štiri svoboščine, na skupne politike, ki predstavljajo jedro skupnega trga ter na instrumente in ukrepe za hitrejši razvoj manj razvitih regij in pomoč deprivilegiranim slojem prebivalstva. Unija se je zavezala, da bo v celoti ohranjala a. c. in ga razvijala. Izjeme in omejitve v okviru *acquisa* so možne samo v izjemnih primerih, v omejenem obsegu in za krajše obdobje. (glej: <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/cig/g4000c.htm>).

avtonomnosti držav kot tudi v načinu urejanja skupnih zadev (glej tudi Brinar, 1998: 244).

Shema 2: Narava vključevanja politik na ravni EU

Močno zanašanje na evropske pravne predpise	Pomembno zanašanje na evropsko zakonodajo	Kombinacija evropskih predpisov in meddržavnega sodelovanja	Precejšna naslonitev na meddržavno sodelovanje z manj na evropske standarde	Obsežno temelji na meddržavnem sodelovanju
Trgovina Kmetijstvo Ribištvo	Regionalna politika Konkurenca Varstvo potrošnikov Delovni pogoji Enake možnosti Tržna regulacija	Industrijska politika Okoljska politika Prometna politika Pretok oseb preko zunanjih meja Makroekonomska politika Energetika	Socialna blaginja Energetika	Zdravstvo Izobraževanje Zunanja p. Obramba Zakon in red

Vir: Nugent, Neill (2003) *The Government and Politics of The European Union* (str. 327, 328)

Nugent (2003: 295) je že omenil, da so ključne politike EU skupna trgovinska, skupna ribiška in skupna kmetijska politika, pa tudi konkurenčna politika, kar pomeni, da je določanje, oblikovanje in reguliranje teh politik izključno v skladu z evropskimi predpisi. Nacionalne zakonodaje držav članic pa v večji meri določajo, regulirajo in opravljajo nadzor v eksplicitno določenih področjih, ki so za državo kot tako pomembne: zdravstvo, šolstvo, zunanji odnosi, obrambne zadeve, notranji red in zakon. Države članice a so sicer integrirane v širšo nadnacionalno organizacijo, pa tudi v nov globalni gospodarski, politično-družbeni sistem, zato zagotavljanje koristi in dobrobit teh področjih nujno in brezkompromisno zahteva sodelovanje med vsemi državami članicami na področju pravosodja.

Obsežna razlaga o evropskih politikah je tako potrdila že ustaljeno stališče, da za Unijo kot celoto in vključujoč vse države članice, veljajo skupne norme. Na tem mestu se postavlja vprašanje, kaj potem še ostane državam pod temi pogoji skupnih predpisov in prenesenih pristojnosti na evropske institucije. Družbe konsenza dokazujejo, da je kljub omejenim pristojnostim na ravni države v korist EU moč doseči svoj vpliv in

uveljavitev v mednarodnem sistemu. Identiteta teh držav je prepoznavna po njihovih sposobnostih ustvarjanja izvirnega inovacijskega okolja, ki temelji na znanju. Družbe konsenza, njihovo razvojno konkurenčnost in uspešnost, nasploh temeljne sodobne razvojne vzvode v globalnem gospodarstvu, uveljavljanje novih paradigem in vrednot bom širše obravnavala v naslednjem poglavju. Vendar pa se lahko v tem kontekstu dotaknem tudi tretjega vidika opredelitve in razvrščanja politik, saj je ena izmed njih po Sočanovem (2003a, 2004a, 2004f) mnenju bistvenega pomena za odprtost in konkurenčnost v globalnem gospodarstvu in družbi, temelječa na znanju. Avtor tako uvršča politike na preživele, nevtralne in proaktivne, katerim pozornost je tudi namenjena v sledečem poglavju.

4. VELIKOST IN RAZVOJNA USPEŠNOST DRŽAVE

4.1. OPREDELITEV VELIKOSTI DRŽAVE

Države so se že od nekdaj razlikovale po velikosti in s tem analogno tudi po moči. Nekdaj je bila velikost ekvivalentna moči. Danes se velikost obravnava glede na različne lastnosti, med katerimi so najbolj pogoste število prebivalcev, površina in bruto domači proizvod. V literaturi ne obstaja splošno sprejeta in uporabna definicija malih držav, pač pa je toliko definicij, kot je avtorjev. Če upoštevamo velikost v smislu moči, je Keohanova definicija (Benko, 1997: 250) za to analizo ravno pravšnja. Države je razdelil na velike sile, sekundarne države, srednje in male države. Države so tako rangirane po moči, v kateri imajo velike sile odločujoč vpliv na mednarodni sistem, medtem ko male države nimajo nikakršnega pomembnejšega vpliva, tudi v okviru organizacij, na mednarodni sistem. Danes pa moč države ni več odvisna od njene velikosti ali velikosti njenega prebivalstva, prav tako pa se je ne meri več glede na njene vojaške vire oziroma sredstva, temveč glede na gospodarsko blaginjo in dobrobit prebivalcev (Bučar, 1992: 69).

Benko (1997: 154) je velikost obširneje kategoriziral, in sicer glede na geografske, demografske, ekonomske in vojaške kriterije. Med drugim ločuje dva pristopa v preučevanju velikosti, in sicer med objektivnimi kriteriji ter subjektivno samozaznavo države v lastnostih in sposobnostih. Damijan (1996: 59–73) pa je naštel enajst različnih objektivnih kriterijev za določanje velikosti držav, ki je za splošno

uporabo ravno tako strokovno primerna. Navedel je vse od ozemeljske, demografske in tržne velikosti prek kupne moči države, narodnega dohodka na prebivalca, BDP, deleža v svetovni trgovini, velikosti kvote v IMF in do različnih kombinacij vseh naštetih kriterijev.

Konec hladne vojne je sprožil in ustvaril nova razmerja in s tem nove politične identitete, po drugi strani pa so globalizacijski pritiski omejevali zmožnost upravljanja njihove trgovine, gospodarskih in političnih odnosov. V zadnjem desetletju so tako razprave o vlogi in vplivu malih držav skokovito narasle. Tako tudi Brinarjeva preferira male države v tem smislu, da se le-te hitreje in boljše odzivajo in prilagajajo na spremenjene zunanje okoliščine: »Majhnost ekonomskega, političnega, socialnega, kulturnega, izobraževalnega, raziskovalnega prostora narekuje njegovo odprtost. Če izhajamo iz predpostavke, da so države v razmerah naraščajoče medsebojne odvisnosti vedno manj avtonomne v svojem delovanju, potem naj bi to izzvalo manjši šok v manjših državah kot v večjih. Majhne države so praviloma bolj odprta gospodarstva. Za majhne države velja tudi večja notranja solidarnost in zunanja fleksibilnost, s čimer kompenzirajo omejene možnosti nadzora nad zunanjim okoljem« (Brinar, 1998: 254).

Za primer naj navedem nekaj statističnih podatkov, ki pričajo o naraščanju števila malih držav. Leta 1998 je tako 87 držav imelo manj kot pet milijonov prebivalcev, 58 držav manj kot 2.5 milijona ter 35 držav petsto tisoč prebivalcev³⁹. Te države so povečale svojo konkurenčnost na svetovnem trgu, ohranile pa so tudi relativno visoko stopnjo socialne kohezivnosti (Adam, 2003). V našem kontekstu obravnavanja Evropske unije, zlasti v sedanjem krogu petindvajsetih držav, so postale majhne države močno prevladujoče.

Številni avtorji tako najpogosteje uporabljajo demografski kriterij za določanje velikosti države zaradi svoje preprostosti in preglednosti, čeprav število prebivalstva kot merilo variira⁴⁰. Če upoštevamo majhnost v smislu velikosti (tj. geografski kriterij

³⁹ International Relations Conference: *Small States in a Changing World*, <http://ase.tufts.edu/irconf/QA.htm> (17.01.2005)

⁴⁰ Po definiciji Commonwealtha se za male države štejejo tiste države, ki imajo 2,5 milijona prebivalcev ali manj. Drugi avtorji pa različno določajo velikost države, in sicer s kombinacijo večih kriterijev. F. Adam (1998: 182–185) je označil male države za tiste, ki imajo manj kot pet milijonov prebivalcev, za mikro države pa tiste z manj kot milijon prebivalstva. Opredelil je tudi srednje velike države, ki imajo manj kot 10 milijonov prebivalcev. Damijan (1996) navaja tudi definicije malih držav Hughesa (male države so tiste s 5 milijoni in manj prebivalcev), Robinsona (15 milijonov prebivalcev), S. Kuznets pa je v svojem delu »Economic Growth of Small Nations« postavljal mejo za male države z 10 milijoni prebivalcev in manj, tako da je danes po tej oceni 134 majhnih gospodarstev (vir: The World Bank Group: *More on What Makes Small States Different?*,

države, katere površina sega manj kot sto tisoč kvadratnih metrov), bi v sedanjo EU sodilo kar šestnajst malih držav, medtem ko so Italija, Nemčija, Poljska, Španija, Švedska, Velika Britanija, Finska, Francija in Grčija nekoliko večje države. Kar zadeva demografski kriterij, sem upoštevala srednjo vrednost različnih avtorjev, ki opredeljujejo velikost držav, tj. 10 milijonov prebivalcev za malo državo. Iz teh predpostavk lahko brez dvoma rečemo, da so v razširjeni Uniji, v zdajšnji petindvajseterici, manjše države prevladujoče. Po kriteriju prebivalstva se namreč 20 članic šteje za male države, ostalih šest, ki vključujejo Nemčijo, Veliko Britanijo, Francijo, Italijo, Španijo, in Poljsko pa sodijo med večje države.

4.2. RAZVOJNA USPEŠNOST DRŽAVE

V pričujočem podpoglavju želim poudariti, da razvojna uspešnost države ni odvisna od velikosti države, kot je že delno obravnavano v prejšnjem delu. Že trinajst let nazaj je Bučar (1992: 69) opozarjal, da se je vloga države v času, ko se pojavljajo nove dimenzije spoštovanja in varstva človekovih pravic, spremenila. Gospodarski, politični in socialni razvoj znotraj države ni več odvisen le od države same, temveč nanj vpliva tudi mednarodna skupnost, odločilnega pomena pa je sposobnost države, prilagoditi se znanstvenemu in tehnološkemu razvoju.

Celotna problematika se navezuje na vlogo in pomen države v sodobnih tokovih medsebojne gospodarske prepletenosti, tako da lahko govorimo o globalni ekonomiji, ki zahteva nove pristope v skladu s tehnološkimi spremembami in zahtevami »učee se družbe«. Po drugi strani pa Sočan (Sočan, 2003a: 107) opozarja na sedanje razvojno okolje, ki ga obvladuje vodilni kapitalizem in prisega na deregulacijo, ekonomsko in finančno svobodo ter vse večjo odprtost in konkurenčnost, s čimer pa razvojno vse bolj ogroža večji del prebivalstva našega planeta, večino narodov in tudi držav, veliko kultur in jezikov ter vodi v nesposobnost naravnega okolja za samodejno revitalizacijo.

Dosedanje ugotovitve kažejo, da država kot taka ne bo ne razpadla ne izumrla, prej nasprotno. Dokazala sem namreč, da se vloga države, še posebej pa naloga njenih glavnih političnih nosilcev in gospodarskih subjektov, spreminja in dobiva nove razsežnosti. Sicherl in Svetličič (2004) v tem kontekstu omenjata, da se vloga države

[http://wbln0018.worldbank.org/html/smallstates.nsf/\(attachmentweb\)/MoreonWhatMakesSSDifferent/\\$FILE/MoreonWhatMakesSSDifferet.pdf](http://wbln0018.worldbank.org/html/smallstates.nsf/(attachmentweb)/MoreonWhatMakesSSDifferent/$FILE/MoreonWhatMakesSSDifferet.pdf) (15.09.2005)

spreminja; od pretežno popravljalca tržnih napak postaja vse bolj strateški usmerjevalec in socialni amortizer zlasti v malih, svetovnim nihanjem bolj izpostavljenim državam. Po drugi strani pa mora država delovati kot demokratični družbeni akter (SGRS, 2001: 34)⁴¹.

Tudi Ovin⁴² pravi, da se je ekonomska funkcija države v sodobnih razmerah globalizacije nujno preobrazila. Namreč stebri uspešne države in njene vloge v gospodarstvu ne bodo več njena moč, da določa pogoje gospodarjenja ali celo, da vzdržuje kohezivnost z intervencijo pri prerazdeljevanju dohodka. Država, ki želi povečevati uspešnost svojega gospodarstva, se bo morala med drugim posvetiti izgradnji institucionalnega okvira, ki bo zagotavljal stabilen okvir za gospodarjenje bo omogočal fleksibilnost ekonomskih subjektov.

Podobno razmišlja Sicherl, ki cilja bolj v sodobno razvojno usmerjeno vlogo države, ko pravi, da je glede vprašanja o sodobni vlogi države **izbira modela partnerske države** (s podjetji, družbenimi partnerji in civilno družbo) pomembna tako za doseganje družbenega konsenza za razvoj v širšem smislu, kot tudi za večanje absorpcijske moči aplikacije novih tujih in domačih spoznanj ter odpravljanje implementacijskega deficita⁴³. Tudi Friedman (v Svetličič, 2004: 36) je izrazil potrebo po redistributivni vlogi vlad, potrebo po odpiranju v svet, zagotavljanju socialne stabilnosti, pravičnosti in miru. Navedeno je slikovito ponazoril s tremi cirkuškimi napravami:

- s trapezom: tržna ekonomija, podjetništvo, pripravljenost prevzemati tveganja, ki žene razvoj naprej,
- s trampolinom; programi preizobraževanja delavcev, ki izgubljajo delo,
- z rešilno mrežo, ki naj ujame tiste, ki si sami ne morejo niti pomagati niti jim ne more pomagati dodatno izobraževanje zaradi lastnih nesposobnosti, starosti, bolezni...

⁴¹ Z naraščajočim pomenom učenja in prilagodljivosti za konkurenčnost je tudi delovanje vlade postalo eden pomembnih dejavnikov globalne konkurenčnosti držav. Zaradi tega mora biti vloga države pri usmerjanju gospodarskega in družbenega razvoja drugačna kot doslej. Država lahko razvojno spodbudno deluje le kot demokratični akter, to pomeni v sodelovanju in partnerstvu z drugimi pomembnimi družbenimi akterji. Seveda pa vlada ohranja odgovornost družbenega akterja z močjo sprejemanja ukrepov ekonomske in razvojne politike (SGRS, 2001: 35).

⁴² Ovin, Rastko (1999) *Vloga države in oblikovanje institucij za vodenje ekonomske politike po vključitvi Slovenije v Evropsko unijo*, <http://www.sigov.si/zmar/projekti/sgrs/diskusij/ovin.html> (31.08.2004)

⁴³ Sicherl, Pavle: *Nacionalni interes Slovenije je družbeni konsenz o razvoju*, <http://www.sigov.si/zmar/projekti/sgrs/pdf-dz/sicherl.pdf> (31.08.2004)

V različnih literaturah je večkrat omenjeno, da je 21. stoletje čas informacijske družbe, Albrow (v OECD, 2001a: 153) pa jo poimenuje kar »globalna doba« (*Global Age*), katere najpomembnejši in sočasni trend je prehod v globalno ali digitalno ekonomijo. V tem obdobju se povečuje pomen mednarodne konkurenčnosti posameznih držav, ki se odvija v panogah visoke tehnologije, imenovanih informacijske in komunikacijske tehnologije (IKT). Tudi EESO je na plenarnem zasedanju konec junija 2004 poudaril, da se je v evropskem gospodarstvu treba osredotočiti na dejavnosti, ki temeljijo na znanju, inovacijah in novih IKT z namenom, da bi dosegli večjo konkurenčnost ter povečali zaposlenost in izboljšali kakovost življenja⁴⁴.

Priloga 4 tako prikazuje lestvice najkonkurenčnejših držav dveh inštitutov IMD in WEF, katerih ocena dokazuje, da majhnost sama po sebi ni ovira za uspešnost in konkurenčnost države v svetovnem merilu. Najnovejše poročilo organizacije IMD WCY za leto 2005 objavlja, da je izmed prvih desetih vodilnih držav na svetu v indeksu konkurenčnosti kar sedem malih držav (glej tabelo 1)⁴⁵. Med te države sodita dva azijska tigra (Hong Kong in Sinagapur), in pa pet evropskih držav, t.i. družbe konsenza (Islandija, Finska, Danska, Švica in Luksemburg). Tabela 2 sicer vsebuje podatke za leto 2004, vendar pa tudi kaže, da so med državami z manj kot 20 milijonov prebivalstva, najbolj konkurenčne evropske države. Osem evropskih držav tako zaseda najvišja mesta na »lestvici prvih deset«, šest najuspešnejših držav pa so tudi članice EU. Tudi WEF ugotavlja podobno, katere statistika, ki prikazuje oceno rasti in konkurenčnosti držav, je vsako leto podana v poročilu *Global Competitiveness Report*⁴⁶. Med prvih deset najbolj uspešnih držav v svetovnem merilu je seveda kar polovica malih držav po kriteriju prebivalstva. Iz tabele (Tabela 3) je prav tako razvidno, da je med vodilnimi državami na svetu tudi šest evropskih držav, štiri zmed njih (Finska, Danska, Norveška in Islandija) po kriteriju prebivalstva lahko celo prištevamo med male države.

⁴⁴ Evropski ekonomsko-socialni odbor (2004) *Plenarno zasedanje z dne 30. junija in 1. julija 2004 – Pregled sprejetih mnenj* (Bruselj, 2. julij),

http://www.esc.eu.int/documents/summaries_plenaries/2004/synt_410_07_04_sl.pdf (05.02.2005)

⁴⁵ Če upoštevam oba kriterija prebivalstva za opredelitev velikosti, tako 5 milijonov kot 10 milijonov za malo državo, se kar šest držav uvrsti v ta razred. Pri prvem kriteriju je indikator z vključno 5 milijonov prebivalcev, kar pomeni, da sem zraven prištela tudi Finsko in Dansko, državi, ki imata malo več kot 5 milijonov prebivalcev.

⁴⁶ V zadnjem poročilu GCP 2004–2005 je navedena lestvica 104 držav po indeksu sposobnosti rasti oz. konkurenčnost rasti (*Growth Competitiveness Index - GCI*). (več glej: WEF, *Global Competitiveness Report 2004–2005*,

<http://www.weforum.org/site/homepublic.nsf/Content/Global+Competitiveness+Programme%5CGlobal+Competitiveness+Report> (01.02.2005)

Če izhajam iz obeh zgornjih analiz različnih organizacij (nedvomno lahko prištevamo tudi OECD), ugotovljam, da se med razvojno najuspešnejše države šteje t. i. družbe konsenza. To so manjše, visoko razvite države srednje in severne Evrope, v katerih se uveljavlja najvišja oz. četrta oblika najtrdnjega konsenza. Zanje ni značilno le visoko konkurenčno gospodarstvo, temveč so predvsem razvojno uspešne. To pomeni, da v teh državah prevladuje »vlaganje v prihodnost«, izjemno visoka stopnja varčevanja in krepitev lastnih potencialov ter podpora temeljitim reformam, s katerimi je mogoče nenehno zmanjševati stroške, povečevati racionalnost ter razvojno varnost celotne družbe pri vstopanju v globalno informacijsko družbo (Sočan in Medica, 2003: 79).

4.2.1. GOVERNANCE – UPRAVLJANJE DRUŽBE IN VODENJE GOSPODARSTVA

Splošno se governance uporablja kot oznako za izvajanje oblasti s pomočjo ali brez formalnih vladnih institucij. Zelo podobno governance definirajo Daniel Kaufmann, Aart Kray in Pablo Zoido-Lobaton v okviru WB⁴⁷, ki ga označujejo kot skupek običajev in institucij, ki izvajajo oblast v neki državi. To vključuje proces (1), ki označuje delovanje posamezne vlade, kot tudi sposobnost vlade (2), da učinkovito oblikuje in izvaja določene politike. Nazadnje vključuje tudi spoštovanje države in institucij s strani njenih državljanov (3), ki upravljajo oz. določajo ekonomske in socialne interakcije med njimi. Koncept governanca je tako razdeljen v šest kategorij, s pomočjo katerih pomaga državam ugotoviti področja šibkosti, tako da so pomožne strategije in kapacitete za izboljšanje učinkovitejše⁴⁸.

Governance tako postaja eden ključnih faktorjev, ki določa sposobnost države, da uporablja svoje potenciale dovolj učinkovito in na ta način zmanjšuje revščino.

⁴⁷ The World Bank (1999) Policy Research Working Paper : *Governance Matters, Main Text* (oktober), <http://www.worldbank.org/wbi/governance/pdf/govmatrs.pdf> (17.11.2004). To poročilo navaja tudi šest dimenzij governanca, dva izmed njih pa sta bila drugače poimenovana: *Regulatory Burden* in *Graft*.

⁴⁸ Naslednjih šest indikatorjev je: (1) glas in odgovornost (*Voice and Accountability*), (2) politična stabilnost in odsotnost nasilja (*Political stability and Lack of Violence*), (3) učinkovitost vlade (*Government Effectiveness*), (4) regulatorna kakovost (*Regulatory Quality*), (5) vladavina prava (*Rule of Law*), (6) stopnja korupcije (*Control of Corruption*).

vir: The World Bank Group (2003): *Indicators By World Bank Research Called »Best Measure« Of Quality of Governance. Worldwide* (9. julij), <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/NEWS/0%2C%2CcontentMDK:20119175~menuPK:34463~pagePK:34370~piPK:34424~theSitePK:4607%2C00.html> (11.12.2004)

Merjenje tega kazalca je postal ključnega pomena za razumevanje povezanosti med upravljanjem in razvojem ter omogočanje državam, da predstavijo svojo uspešnost. Temeljna ugotovitev poročila iz leta 2002⁴⁹, ki je bil objavljen v *Global Governance* v okviru Inštituta WB, je, da dober governance ni »razkošje«, ki si ga lahko privoščijo le bogate države, temveč tudi druga gospodarstva kot dokazujejo primeri Bocvane, Čila in Slovenije. Sama rast dohodka oz. BDP-ja še ni merilo za boljše spoštovanje zakonov in izboljšanje demokratične odgovornosti ter glasu. Ravno nasprotno: reforme v governancu privedejo in rezultirajo v višjem narodnem dohodku⁵⁰.

UMAR (2004) v okviru Strategije razvoja Slovenije prevaja governance kot vladanje oz. upravljanje in ga nadalje definira: »Dobro vladanje/upravljanje omogoča trajnostni razvoj z uravnoveženjem gospodarske, socialne in okoljske blaginje ter poudarja strateški pomen politike, vključujoč delovanje in vzpostavljanje odgovornosti vlade. Za dobro vladanje/upravljanje so značilne tri usmeritve: učinkovitost, participativno strateško načrtovanje ter sprememba kulture/načina delovanja politike in uprave«⁵¹.

Tudi v okviru EU ne smemo zanemariti pomena governanca. Tu ga podobno kot WB ali OECD opredeljuje v zelo širokem kontekstu dokument t. i. Beli papir o governancu (*White Paper on Governance*⁵²) in še posebej predpostavlja družbo in demokracijo kot pomembna elementa. Trajnostni razvoj namreč zahteva institucionalno in politično okolje, ki spoštuje človekove pravice, demokratična načela in vladavino prava. Zato ima uspešen governance vitalno vlogo v oblikovanju okolja, ki ima za posledico ekonomski in družbeni razvoj in nosi odgovornost za pravično razdelitev sredstev. Le dober governance dovoljuje oz. upošteva transparentno in odgovorno upravljanje vseh sredstev na ravni države, kot so človeški viri (znanje, *know-how*,

⁴⁹ Zadnja analiza s strani WB je bila izvedena septembra 2004, ki pa se nanaša na Global Competitiveness Report 2004–05 inštituta WEF, zato je toliko bolj interesantna za nas. Avtor analize D. Kaufmann se je predvsem usmeril na podjetniško konkurenčnost in ugotovil, da sta nizka stopnja korupcije in »dober governance« ključni determinanti globalne konkurenčnosti držav. Ravno tako se je pokazalo, da so nelegalne oblike korupcije prevladujoče med TNK v bogatem svetu in pa v javnih sektorjih v več novo nastalih državah, končno pa so tudi predlagali povezanost med governancem in varnostnimi zadevami.

⁵⁰ Povzeto po: World Bank Group (2003) *Measuring The Quality of Governance* (14. julij), <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/NEWS/0,,contentMDK:20119698%7EmenuPK:34457%7EpagePK:34370%7EpiPK:34424%7EtheSitePK:4607,00.html12> (12.12.2004).

⁵¹ Strategija razvoja Slovenije – Izzivi prihodnosti 2004–2013: *Učinkovita država* (april 2004), <http://www.gov.si/umar/projekti/srs/gradiva/ucindrz.pdf> (25.03.2005)

⁵² White Paper on Governance (2001) Report of Working Group: »Strengthening Europe's contribution to World governance« (Group 5), http://europa.eu.int/comm/governance/areas/group11/report_en.pdf (16.01.2005)

strokovna usposobljenost), naravni viri in notranji ter zunanji ekonomski in finančni viri, vključno z razvojno pomočjo (*ibid.*).

Kot je nakazano v prejšnjih odstavkih, različni avtorji podajajo različne definicije vladanja/upravljanja, ki pa se vendar vsebinsko tudi pokrivajo. Ta termin bomo uporabili v širšem pomenu, kot ga definira Sočan (2003a: 113). Governance se prevaja kot upravljanje družbe in vodenja gospodarstva, ki pa ga brez dvoma najbolj optimalno uveljavljajo družbe konsenza. Te družbe imajo namreč najvišjo raven gospodarske in družbene razvitosti ter visoko usklajenost interesov med družbenimi partnerji pri upravljanju družbe in vodenju gospodarstva. Ta skupna pripadnost interesom s strani družbenih partnerjev se neposredno nanaša na usklajenost z vizijo in osnovnimi strateškimi cilji gospodarstva in družbe.

Nenavsezadnje je treba poudariti, da je governance kompleksen in zahteven proces, ki potrebuje nenehno usklajevanje različnih interesov s strani vseh družbenih partnerjev na vseh področjih, kjer delujeta tako država in družba. Zato je moč reči, da gre za dolgoročen in naporen proces, ki je usmerjen v optimalno upravljanje družbe in vodenje gospodarstva tako v srednjeročnem kot dolgoročnem obdobju. Po eni strani gre za doseganje optimalnih rezultatov v srednjeročnem obdobju, po drugi strani pa morajo družbeni partnerji delovati tudi na daljši rok. Svoje napore morajo vložiti v oblikovanje oziroma nadaljnje uresničevanje razvojnega koncepta države, ki bo tudi v prihodnjem dolgoročnem obdobju zagotavljal njeno razvojno uspešnost. Tako je osnovni strateški cilj najrazvitejših držav s praviloma največjo kakovostjo upravljanja družbe in vodenja gospodarstva krepitev potencialov za izgrajevanje gospodarstva in družbe znanja, še zlasti ob visoki ravni konsenza socialnih partnerjev (Sočan, 2003a: 117). Iz tega sledi, da je sposobnost upravljanja in vodenja gospodarstva izjemnega, pravzaprav osrednjega pomena za posamezno državo, saj deluje kot vzvod za njen uspešen razvoj in zagotavlja tudi njeno optimalno funkcioniranje kot celote.

Še posebej je governance držav konsenza politično, družbeno in razvojno izredno celovit in zahteven proces. Medsebojni vplivi aktivnosti države s svojo institucionalno infrastrukturo, celovite intelektualne, informacijske in materialne infrastrukture ter gospodarstva temeljijo na visoki ravni konsenza in s tem dosegajo pozitivne sinergije na večini področij razvoja (Sočan, 2004a: 6). Ta governance, ki ustreza družbam konsenza, je lahko skupini držav CEB, vključno s Slovenijo, najboljši zgled za zagotovitev uspešnega trajnostnega razvoja, za oblikovanje lastne identitete in partnersko integriranje v EU (Sočan in Bučar, 2003: 10). Za uspešen governance je potrebna tudi

nenehna krepitev razvojnih potencialov, ki zajemajo predvsem materialno in informacijsko infrastrukturo, znanje, zdravje podjetij in tehnološki razvoj ter formiranje kapitala. Razvojni potenciali, njihovo prepoznavanje in pravilno izkoriščanje, so jedro za nadpovprečen uspešen razvoj, zato morajo države in inštitucije nenehno krepiti lastne razvojne potenciale kot tudi visoko stopnjo sinergije njihovega delovanja. (Sočan in Medica, 2003: 86–95).

Po avtorjevih najnovejših ocenah (Sočan, 2004a: 254) bo v prihodnosti v okviru EU governance tisti, ki bo določal odnos med razvojno uspešnimi in razvojno neuspešnimi članicami, ne pa dosedanji napet odnos med velikimi in malimi članicami. Sodeč po tem argumentu in po analizi konkurenčnosti držav je pravzaprav dokazano, da se kaže tendenca v smeri izenačevanja razlik med velikimi in malimi državami. Kot nadaljuje avtor, se bo to nasprotje med malimi in velikimi članicami vse bolj zmanjševalo in prenašalo na odnose med razvojno nadpovprečno uspešnimi ter razvojno podpovprečno uspešnimi državami članicami pri vplivu na governance. S pridružitvijo nadpovprečno uspešnim družbam lahko države CEB pridobijo večji vpliv na oblikovanje vizije, strateških ciljev in politik EU v primerjavi s svojo gospodarsko (delež BDP) in politično (število glasov) močjo (*ibid.*).

4.2.2. PODROČJA UKREPANJA

V nadaljevanju predstavlja področja ukrepanja, ki jih morajo države upoštevati in jih uveljavljati za uspešen razvoj in konkurenčnost v obstoječem globalnem gospodarstvu. Dosedanje ugotovitve kažejo, da sta hitrejša gospodarska rast in razvojno dohitevanje po eni strani odvisni od ustreznega governanca, za katerega ima odločilno vlogo politični menedžment in njegova kultura vladanja (Sočan, 2003, 2004), po drugi strani pa, kot ugotavlja Bučarjeva (2003a, 2003b), razvojno dohitevanje ni mogoče brez uvajanja IKT. To tezo potrjuje tudi OECD (2001a), ki v svojih študijah ugotavlja, da je odnos med governancom in dinamiko sodobnega razvoja izjemno tesen. Na spremenjeni governance vplivajo tako tehnološke, ekonomske in socialne spremembe, in s tega vidika je 21. stoletje v znamenju razprav o treh glavnih tematikah: tehnologija, globalno gospodarstvo znanja in kreativna družba.

OECD (2001a, 2001b, 2001c, 2001d) se sploh posveča potencialnim dejavnikom, ki vplivajo na spremenjeno razvojno okolje v svetu, in s tem posledično tudi na

posamezne države. V tem pogledu se izpostavlja strateška vloga države (2001a), sočasno s čim hitrejšim uvajanjem IKT v vse panoge in omogočanjem njenega dostopa. Posledično se je znanje v različnih oblikah na splošno izkazalo za optimalno rešitev razvojne konkurenčnosti države v globalnem gospodarstvu, ki jo potrjuje visoka povezava med vlaganji v informacijske tehnologije v podjetjih in zaposlenih za krepitev svoje globalne konkurenčnosti (2001c, 2001d). Na ravni države se je to izkazalo v večjih vlaganjih v R&R, v izobraževanje, torej nasploh vlaganje v znanje, spodbujanje raziskovalnih dejavnosti in inovacij ter visoki korelaciji med znanostjo in gospodarstvom, kar dejansko ustvarja družbo znanja (2001b).

Tabela 3, ki se osredotoča na države EU, prikazuje pet temeljnih področjih ukrepanja, s katerimi država lahko doseže razvojno uspešnost v sodobnih trendih. Avtor tabele Sočan (2004c: 54) opozarja na razvojne razlike v EU in njene članice deli na štiri različno razvojne skupine: družbe konsenza (DK), države blaginje (DB), južnoevropske države (JED) in srednjeevropske ter baltiške države (CEB)⁵³. Lestvica razporeditve držav po različnih skupinah v tabeli je avtorjeva lastna ocena in nazorno prikazuje razvojno okolje v posameznih skupinah. Sama shema dokazuje razvojno raznolikost in neuravnotežen razvoj posameznih delov Evrope, ki je zelo pereča problematika v okviru EU. Prioritetna naloga EU v naslednjem desetletju je uresničevanje ciljev Lizbonske strategije, ki meri na ustvarjanje gospodarstva in družbe znanja. Večino teh ciljev pa so vendarle družbe konsenza že dosegle v primerjavi z ostalimi družbami.

Izhajajoč iz obravnave te tabele, bo morala Unija, če bo hotela delovati kot svetovna gospodarska, družbena in tehnološka velesila, v samem temelju najprej ustvariti pogoje za uspešen gospodarski in socialni razvoj posameznih držav in regij, ki jih ne bodo pestile tako izrazite razvojne razlike. EU mora tako vzpodbujati hitrejšo in večjo gospodarsko rast, socialno kohezijo in nenazadnje veliko več sredstev nameniti za vlaganje v inovacije, raziskave in razvoj⁵⁴.

⁵³ V skupino družbe konsenza, ki so vključene v projekt *Simulacije trajnostnega razvoja*, spadata tudi dve 'nečlanici' EU (Norveška in Švica), drugače pa sodijo v visoko razvito skupino države še Avstrija, Danska, Finska, Irska, Nizozemska in Švedska. Med države blaginje so vključene Belgija, Francija, Nemčija in Velika Britanija. Družbe blaginje so tipične potrošniške družbe in socialne države, ki jih pesti prevelika osebna in javna poraba, kar resno ogroža ustvarjanje novih delovnih mest ter vlaganje v razvoj. V skupino južnoevropskih držav sodijo sredozemske države z velikimi regionalnimi razvojnimi razlikami, to so Grčija, Italija, Portugalska in Španija. Srednjeevropske in baltske države se štejejo za nove članice EU, za katere je bila značilna tranzicija iz socialističnega v tržno usmerjeno gospodarstvo – mednje prištevamo Češko, Estonijo, Madžarsko, Poljsko, Slovaško in Slovenijo (Sočan, 2003a, 2004f).

⁵⁴ Evropska komisija je v naslednjem proračunskem obdobju za znanost in raziskave predlagala povečanje sredstev (z 1,9 na 3,0 %). Namreč skupina evropskih izvedencev, ki je objavila poročilo o raziskavah v obdobju od leta 1999–2003, je ugotovila, da mora EU za znanost in raziskave nameniti

Tabela se ravno tako navezuje tudi na raven države v sodobnih razvojnih trendih. Vsebina tabela eksplicitno navaja področja delovanja, ki jih mora upoštevati država v sedanjem globalnem gospodarstvu. Lahko trdim, da gre za pet ključnih področij, na katerih mora posamezna država vložiti vse svoje napore in jih tudi pospešeno uveljavljati. Usklajeno delovanje na vseh področjih ukrepanja omogoča ustvarjanje notranje razvojne moči države kot celote in s tem ustvarja pogoje za nadpovprečno uspešen razvoj.

Tabela 4: Governance razvojno različnih skupin članic EU po področjih ukrepanja

PODROČJE	VSEBINA	DK	DB	JED	CEB
Uvajanje novih razvojnih paradig in vrednot	Konsenz, socialna kohezija, izvorno inovacijsko razvojno okolje, razvojna konkurenčnost, preglednost, zaposljivost celotnega prebivalstva, znanje kot osnova razvoja ...	5	4	2	2
Upoštevanje sodobnih razvojnih vzvodov globalnega gospodarstva	Razvojna sposobnost političnega menedžmenta (<i>governmental capability</i>), vključitev podjetij v globalne poslovne mreže, razvojno zasnovane regije, vloga podjetništva ...	5	4	2,5	2,5
Opuščanje preživelih razvojnih politik	Dopuščanje previsoke stopnje sive ekonomije, previsokega deleža slabo upravljane državne lastnine, količinskih trgovinskih omejitev in kmetijskih subvencij, subvencijskih transferjev za pokrivanje izgub neobetavnih programov ...	5	3,5	2,5	2,5
Ohranjanje nevtralnih politik	Usklajenost z EU pri ohranjanju nevtralnih politik sistemskih, makroekonomskih in tržnih norm ter reform za stabilizacijo, odpiranje in konkurenčnost gospodarstva in države.	5	3,5	3	3
Pospešeno uveljavljanje izvirnih proaktivnih politik	Ustvarjanje zdravih pogojev za krepitev znanja, tehnološki razvoj, inovativno okolje, konsenz, sinergija delovanja institucionalne infrastrukture, sinergija podjetniških, infrastrukturnih in državnih prizadevanj za strukturno prenovo podjetij, spodbudno okolje za naložbe, stalne reforme in davčne politike za zagotavljanje »vitke« države, podjetij in posameznikov.	5	4,5	2,5	2,5

Vir: Sočan, Lojze (2004c) Teoretične osnove razvojnega dohitevanja-prehitevanja v inovacijski konkurenčnosti V: Lojze Sočan (ur.) *Simulacije trajnostnega razvoja*, Delovno poročilo št. 3 (str. 54)

bistveno več sredstev kot doslej, če želi še naprej zagotavljati njihov pozitiven vpliv na evropski potencial za inovacije in na razvoj baze znanja. Kot pravi vodja skupine Erkki Ormala: »EU zaostaja in znašli smo se pod pritiskom, saj ne 'tekmuje' več le z našimi tradicionalnimi rivali, kot sta ZDA in Japonska, temveč tudi s Kitajsko, Indijo in Brazilijo. Soočamo se z ostrejšo konkurenco, kot smo je vajeni«. (vir: Evropska unija – Novice (2005) *Evropejci: na področju raziskav en korak za drugimi* (11. februar), <http://www.evropska-unija.si/?p=102&id=2742> (14.02.2005))

4.3. INOVACIJSKI SISTEMI V DRUŽBAH KONSENZA

Na podlagi obravnave razvojne uspešnosti držav, lahko potrdim, da so družbe konsenza razvojni zgled ostalim evropskim državam. Drugače rečeno, ostalim državam, ki si prizadevajo za razvojno dohitevanje ali celo prehitevanje, dajejo optimalni vzorec, kako doseči podobne razvojne koncepte, razvojne cilje, vrednote in politike. Temeljna značilnost teh demokratičnih družb je, da se ponašajo z visoko stopnjo konsenza in kot take so tudi sposobne uvajati učinkovito institucionalno infrastrukturo in uveljavljati nove razvojne paradigme, predvsem pa dostojanstvo človeka, ki je vse bolj ustvarjalen član sodobne države (Sočan in Medica, 2003a: 79). V nadaljevanju predstavljam inovacijski sistem teh visoko razvitih družb, katerega temeljna značilnost je uveljavljanje inovacij, ki se tudi lahko smatrajo za razvojne prednosti (prirejeno po Sočan *et al.*, 2004: 14–15):

- 1) izrazita, skoraj popolna odprtost njihovih gospodarstev do globalnega gospodarstva,
- 2) velik delež v raziskave in razvoj (R&R), ki znaša okoli 4 % celotnega BDP-ja (Finska in Švedska celo več) in znatno velik delež za vlaganje v celovito znanje⁵⁵, ki presega kar 20 % BDP-ja,
- 3) inovacije na področju institucionalne infrastrukture tem državam omogočajo hitrejši razvoj in uspešnejši prenos in alokacijo znanja in tehnologij kot v pogojih »ekonomske svobode«,
- 4) visoka stopnja usklajevanja tehnološkega razvoja, programov, prenosov najboljše prakse menedžmenta,
- 5) najmanjše konkurenčno uničevanje razvojnih potencialov in v skladu s tem visoka stopnja zaposljivosti prebivalstva in visoka stopnja rasti dodane vrednosti na zaposlenega.

Slednja točka (5) je za sedanji razvoj v svetovnem gospodarstvu zelo pomembna, predvsem pa aktualna, saj se večina držav sooča z veliko stopnjo brezposelnosti aktivne delovne sile in s tem vse nižjo socialno varnostjo, ki posledično ogroža življenjski standard večine prebivalstva. V družbah konsenza pa je situacija ravno obratna: brezposelnost praktično rešujejo samo te družbe, saj visoko stopnjo deregulacije trga

⁵⁵ Celovito znanje zajema izobraževanje, usposabljanje posameznikov, podjetij in institucij kot tudi raziskave in razvoj ter tehnologije informacijske družbe. Vlaganje v celovito znanje ustvarja prijazno okolje za razvoj, za prenos znanja in tehnologij med univerzo, inštituti in gospodarstvom, za uvajanje sodobnih tehnologij ter inovacije v gospodarstvu, javni upravi in celotni družbi (*ibid.*).

delovne sile usklajujejo s prizadevanji za krepitev zaposljivosti celotnega prebivalstva, z visokimi vlaganji v nova delovna mesta in revitalizacijo obstoječih, predvsem pa intenzivnim vlaganjem v krepitev znanja ter razvoj informacijskih tehnologij (Sočan in Medica, 2003: 80).

Tudi Grauwe in Polan (v Svetličič, 2004: 37) sta ugotovila, da novejša študija celo kažejo, da se države z zelo razvitimi sistemi socialne varnosti ne soočajo nujno z izbiro med izdatki za socialno varnost in konkurenčnostjo. V povprečju so se države, ki trošijo veliko na socialni varnosti dobro odrezale tudi v ligi konkurenčnosti. Države OECD, ki trošijo veliko na socialnih potrebah, so tudi najboljše po konkurenčnosti.

Po drugi strani pa navedene razvojne prednosti družb konsenza opozarjajo na upoštevanje in zahteve bodočega razvojnega globalnega okolja, kar pomeni, da mora biti država v sodobnih trendih usmerjena tudi k razvoju in varčevanju. Za družbe konsenza so nasploh značilna velika finančna razvojna prizadevanja države, ki se kaže po eni strani kažejo v učinkovitosti naložb, v katerih izhodne neposredne naložbe znatno presegajo vhodne, ter na izvozu, po drugi strani pa je to vidno v velikih vlaganjih v vse vrste znanja, v krepitvi zaposljivosti celotnega prebivalstva in pospešenem ustvarjanju novih delovnih mest (Sočan in Medica, 2003; Sočan, 2004b).

Na podlagi dosedanjih ugotovitev lahko sklenem, da družbeno inovacijsko razvojno okolje⁵⁶ teh družb ustvarja pogoje za nadpovprečno uspešen razvoj. Sedanje razvojno stanje v svetovnem gospodarstvu namreč samo po sebi ne ustvarja samodejnih vzvodov za razvojno dohitevanje razvitejšega sveta, saj več kot polovica obstoječih držav nazaduje, medtem ko je zgolj 15 % vseh držav sposobnih razvojno dohitevati oz. prehitevati razvitejše (Sočan *et al.*, 2004). Te visoke demokratične družbe so take predstavnice »novega sveta«, ki pričajo o relevantnosti države v sodobnih trendih in ne samo o sposobnosti njenega preživetja, ampak tudi razvojne uspešnosti in možnosti prehitevanja.

⁵⁶ Take vrste družbeno inovacijsko okolje posamezne države je na eni strani prilagojeno globalnim normam odprtosti in konkurenčnosti, na drugi strani pa je izvorno, kar pomeni, da temelji na visoki stopnji konsenza družbenih partnerjev o viziji, strateških ciljnih razvoja ter vzvodih in politikah za njihovo uresničevanje (Sočan *et al.*, 2004: 13).

4.3.1. ŠTUDIJE PRIMEROV

Za študijo primera bom na kratko predstavila Finsko in Irsko, ki ju mnogi avtorji dajejo za najlepši primer in kot vzgled ostalim državam. Ti dve mali državi lahko smatramo za primer izredno dinamičnega, konkurenčnega in inovativnega gospodarstva, ki imata kreativno in visoko usposobljeno družbo, ki je sposobna upravljati s svojimi človeškimi in intelektualnimi viri. Finsko in Irsko sem izbrala še posebej zato, ker lahko vpeljem analogijo s Slovenijo, saj vse tri države sodijo med male države, po drugi strani pa imajo tudi podobne zgodovinske izkušnje in podobne nekatere druge specifičnosti.

Finska in Irsko sta značilen primer malih držav, držav *par excellence*, ki sta s svojo gospodarsko in tehnološko uspešnostjo ter z upravljanjem družbe in vodenjem gospodarstva v 90. letih postali pomembna akterja na mednarodnem prizorišču. Ti dve državi sta bili dolgo relativno periferni državi, s koncem 80. let pa sta se začeli hitro modernizirati, tudi zahvaljujoč ugodnim okoliščinam članstva v EU, kar še posebej velja za Irsko. Ti dve družbi kljub večji odprtosti nista doživeli hujših pretresov pri njihovi identiteti, prav nasprotno; na Irskem se je v zadnjem času zanimanje za zgodovinsko in jezikovno izročilo celo povečalo, prav tako za Fince velja močna težnja po ohranitvi jezika in nacionalnih posebnosti (Adam, 2003).

Priloga 5, katere avtor je L. Sočan, vsebuje sheme, ki slikovito prikazujejo primere inovacijskih sistemov treh izjemno uspešnih držav Finske, (Irske) in ZDA, dodan pa je še inovacijski sistem Slovenije. Vsi trije vrhunski primeri eksplicitno določajo, kateri so tisti dejavniki, ki so potrebni za razvojno uspešnost v globalni konkurenčnosti držav. Shema predstavlja tri temeljne dejavnike, katerih pozitivna povezava in medsebojno delovanje zagotavlja uspešnost inovacijskega sistema posameznih držav. Med te ključne dejavnike se štejejo (1) strateški cilji in sprejemanje odločitev, (2) institucionalna infrastruktura in (3) izvajalci. Shema ZDA je prikazana zgolj za primerjavo, saj se tudi razlikuje od drugih dveh držav, in sicer pri strateških ciljih in sprejemanju odločitev. Moč odločanja o razvoju imata predvsem kapital in država, medtem ko pri Finski in Irski o razvoju odločajo predvsem družbeni partnerji in parlament. Pri vseh treh državah pa je izpolnjen nujen in neizogibni pogoj, ki dejansko predpostavlja uspešnost inovacijskega sistema: med vsemi ključnimi dejavniki je vzpostavljena pozitivna sinergija, kar pa za Slovenijo žal ni moč trditi.

4.3.1.1. Irska

Irska je danes najhitrejše rastoče gospodarstvo v EU, saj je stopnja njene gospodarske rasti v preteklem desetletju presegla povprečno rast ne le EU in OECD, ampak tudi azijskih tigrov. V zadnjih letih se je Irska ponašala tudi z visoko stopnjo investiranja (leta 2003 je dosegla 22,9 % BDP-ja), kar je sploh značilno za družbe konsenza. Ravno tako spada tudi med najbolj zdrava gospodarstva, kar pomeni, da vsaj 80 % potenciala podjetij sodi med razvojno zdrava podjetja. Irska je v tem času razvila eno najsodobnejših intelektualnih, materialnih in institucionalnih infrastruktur za podporo gospodarstvu, katere namen je bil z hitrim uvajanjem tehnološko zahtevnih programov z visoko dodano vrednostjo pospešiti strukturno preobrazbo. Vendar pa ne gre le za gospodarsko razvitost, izjemno se je okrepila tudi identiteta te male države (Sočan, 2004b: 46, 47).

Pri Irski se še posebej izpostavlja visoka stopnja konsenza družbenih partnerjev, katere rezultat so razvojni sporazumi, ki določajo in spremljajo uresničevanje dolgoročnih in strateško oblikovanih ciljev in prednostne naloge za upravljanje družbe in vodenje gospodarstva. Tako so sporazumi že od leta 1987 postali del irske politične kulture in stalna praksa, po kateri so se ravnale vse dosedanje, čeprav različne vlade (Korenika, 2003: 149). Danes tako že šesti irski razvojni sporazum, imenovan Ohranjanje razvoja (2003–2005), prinaša dogovor o razdelitvi blagostanja, ki ga izpolnjene prednostne naloge prinašajo vsem partnerjem takega sporazuma (povzeto po Sočan, 2003a: 143).

Iz tega sledi, da je za Irsko specifično značilen t. i. razvojni intervencionizem, ki spada med najsodobnejše in najbolj učinkovite v sedanjem svetu. Država namreč pospešeno utrjuje nove razvojne paradigme (konsenz družbenih partnerjev), krepi socialno kohezijo in zaposljivost prebivalstva ter uveljavlja znanje kot osnovo za lastni razvoj. Dosledno spoštuje sodobne razvojne vzode o odločilni vlogi vlade in parlamenta ter o vključevanju podjetij v globalne mreže gospodarskega sodelovanja (Sočan, 2004b: 46).

Irska se odlikuje tudi po naraščajočem številu mladega prebivalstva, saj ima štiri osebe od desetih mlajše od 25 let⁵⁷. Irska nedvomno sledi zahtevam »učee se družbe«,

⁵⁷ CIA fact book je zadnje demografske podatke objavila julija 2004: Irska ima skupaj 3,969,558 prebivalcev, od tega jih je 67,5 % starih med 15–64 let. To pomeni, da je povprečna starost populacije 33,4 leta in po tem sodeč irskemu proračunu ni potrebno skrbeti za višje socialne dajatve zaradi staranja prebivalstva kot na primer Finski (več glej: <http://www.cia.gov/>).

saj intenzivno vlaga in spodbuja vseživljenjsko učenje, ki se odraža v dobro izobraženi in usposobljeni delovni sili. Tudi OECD ocenjuje, da je irski sistem izobraževanja med vsemi razvitimi državami najbolj prilagojen potrebam gospodarstva in razvoja (Sočan, 2004b: 47).

Po Sočanovih besedah (2004b) ima Irska razmeroma centralistično oblikovano institucionalno infrastrukturo (IDA, IIRS, ENTERPRISE IRELAND), ki jo (je) prilagaja(la) notranjim razvojnim potrebam ter zunanjim pogojem. Vladne agencije so zlasti v 80. in 90. letih imele vitalno vlogo pri prestrukturiranju in revitalizaciji gospodarstva, saj so s svojo strategijo znale ustvariti ugodno poslovno in investicijsko okolje. Agencije so z različnimi vzpodbudami privabile domači in tuji kapital (NTN), vključno s tem pa pripeljale tudi (tuje) strokovnjake, menedžment in visoko tehnologijo. Istočasno so vladne agencije domačim in tujim investitorjem in podjetjem pomagale usposabljanje ljudi, ustvarjati nova delovna mesta in vzpostaviti primerno materialno infrastrukturo⁵⁸. Tako se naložbe (NTN) lahko smatrajo za enega najpomembnejših dejavnikov irske gospodarske uspešnosti. Irska je namreč v zadnjih letih med prvimi 15 državami prejemnicami NTN v razvitem svetu, pri čemer prevladujejo predvsem tiste iz ZDA (Aristovnik in Kešeljević, 2004).

Na primeru Irske lahko sklenem, da so naložbe in izvoz motor nadpovprečne gospodarske rasti in razvojnega dohitevanja/prehitevanja. Družbeno inovacijsko razvojno okolje pa vsekakor temelji na konsenzu družbenih partnerjev glede pospešenega ustvarjanja tehnološko vse bolj zahtevnih mest in na povečanju zaposlenosti celotnega prebivalstva. Tudi Sicherl in Svetličič (2004) omenjata doseženi družbeni konsenz ter velik prispevek NTN kot glavno podlago za ta izjemen uspeh Irske. Kot pravi Sočan (2004b: 46), je Irska v takšnih pogojih približno v obdobju ene generacije tehnološko-inovacijsko prenovila večino svojega gospodarstva in razvila solidno infrastrukturo za gospodarstvo in družbo znanja. Z lastnim visokim varčevanjem, z naložbami iz tujine in pomočjo je lahko zagotavljala celovito tehnološko, inovacijsko in strukturno prenovo svojega gospodarstva ter ohranila večinsko nacionalno lastništvo (*ibid.*: 46).

⁵⁸ Med pomembnejše vladne agencije sodijo IDA Ireland (Industrial Development Authority), Enterprise Ireland, Shannon Development (SFADCO – the Shannon Free Airport Development Company), Udarás na Gaeltachta in Forfás. IDA Ireland se je specializirala za privabljanje tujih investitorjev in je po podatkih Facts about Ireland na domače ozemlje pripeljala že več kot 1,266 tujih podjetij. Do konca leta 2000 so tako tuja podjetja na Irskem zaposlila čez 139, 890 ljudi za poln delovni čas, ravno tako pa so do tega leta ustvarili več kot 23,300 novih delovnih mest. (vir: Facts about Ireland)

4.3.1.2. Finska

Vsekakor je tudi Finska prepoznavna po svojem dinamičnem in inovativnem gospodarstvu z visoko tehnološko uspešnostjo. Finska vlada in njena razvojna sposobnost je (bila) gonilo razvoja, s pomočjo katere je ustvarila kreativno družbo, imenovano »družbo znanja«, ki temelji na visoki usposobljenosti in vrhunskem znanju delovne sile. Finsko ravno tako odlikuje izjemno sodelovanje med svojimi univerzami, inštituti kot grozdi in drugimi podjetji, po visoki stopnji pa ji sledita tudi Irska in Nizozemska.

Finska je med vodilnimi državami v svetu glede na razpoložljivost kapitala pri ustanavljanju podjetij in uvajanju zahtevnih tehnologij in programov (Sočan, 2004b: 49). Ena najbolj izrazitih značilnosti sedanjega finskega gospodarstva in ključna panoga je povezovanje med podjetji imenovano grozdenje. Danes so največji in najpomembnejši grozdi v IKT-ju, katerega ključne panoge so proizvodnja informacijske in komunikacijske elektronske opreme, storitev omrežij in zagotavljanje digitalnih vsebin z visoko dodano vrednostjo. Finska je tako postala država, za katero je značilen izredno hiter razvoj tehnološko intenzivnih programov, izdelkov in storitev ter država z najbolj intenzivno rastjo izvoza tehnološko zahtevnih programov v praktično vseh gospodarskih dejavnostih (Sočan, 2004b: 48, 49).

Finska vlada nasploh vodi politiko pospeševanja produktivnosti in konkurenčnosti industrije in javnega sektorja, samo gospodarstvo sicer temelji na konstantnem vlaganju v vse vrste znanja, torej v izobraževanje in usposabljanje zaposlenih, v R&R in informacijsko infrastrukturo (nad 20 %). Ta velika vlaganja v razvoj in tehnološko visoko zahtevna delovna mesta ji omogočajo večje izhodne kot vhodne neposredne naložbe. Kot že rečeno, so javni izdatki za R&R zelo visoki (4 %), ravno tako pa ima tudi visoko stopnjo varčevanja, ki znaša okrog 30 % BDP-ja, kar dejansko pomeni, da država pospešeno dela na uvajanju in uporabi IKT-ja. Finska bo namreč letos za R&R namenila cca. 1,6 milijarde evrov oziroma 4,5 % proračuna, kar pomeni, da se bodo izdatki od prejšnjega leta povečali za 56 milijonov evrov⁵⁹.

Finska se odlikuje tudi po izjemni stopnji razvojne sposobnosti vlade in parlamenta (*governmental capability*), ki je državo v dobrem desetletju pripeljala na prvo mesto v svetu po tehnološki sposobnosti (Sočan, 2003a: 143). Takšna drža

⁵⁹ Statistic Finland – Science and Technology: *Government R%D funding amount to EUR 1,6 billion in 2005*, http://tilastokeskus.fi/tk/yr/ttba_en.html (20.02.2005)

političnega menedžmenta se odraža predvsem v Svetu za znanstveno in tehnološko politiko. Svet namreč predstavlja visoko kulturo vladanja, katerega bistvena značilnost je sposobnost finskega političnega menedžmenta, da poosebljajo vizijo, politično voljo, znanje, nenazadnje tudi finančno in operativno osnovo za uresničevanje sklepov. Kot pravi Sočan (2004b: 49), sta tehnološki razvoj in inovacijsko okolje vgrajena v vizijo, strateške cilje in razvojne prednosti finskega gospodarstva. Tehnološki svet torej dejansko odločilno vpliva na usmerjanje zelo velikega deleža sredstev za razvoj in naložbe.

Tako izjemna uspešnost ni zgolj naključje, temveč je sad stalnih, neprekinjenih razvojnih naporov in vlaganja v inovacije, infrastrukturo in druge razvojne potenciale, ki so Finsko popeljale v svet. Če povzamem glavno misel, globalna konkurenčnost te države, ki je lahko vzor tudi drugim, v sedanjih razvojnih trendih temelji na visoko izobraženi delovni sili, zelo razviti materialni in institucionalni infrastrukturi ter visoko razviti tehnologiji.

Na osnovi predstavljenih prvin in kazalcih uspešnosti te severne države ugotavljam, da razvojno okolje Finske temelji na znanju in prednostnem tehnološkem razvoju ter vrhunski skladnosti in sinergiji povezovanja podjetništva, infrastrukture ter institucionalne infrastrukture, kot tudi na osnovi vrednot in politik države ter družbe. Tudi OECD ocenjuje, da so znanje, tehnološki razvoj in inovativnost temeljni vzvod za nadpovprečno uspešen razvoj in s tem tudi za razvojno dohitevanje oz. prehitevanje (Sočan, 2004b).

4.3.1.3. Sklepne ugotovitve

Pri Finski in Irski opazimo veliko podobnosti pri usmerjanju koncepta razvoja in pri oblikovanju proaktivnega inovacijskega okolja. Kot pravi avtor sheme (Sočan, 2003, 2004) sta obe državi svetovni vzor za dolgoročno uspešno strukturno prenovu gospodarstva. Njuni bistveni predpogoji so politična volja, razvojna sposobnost političnega menedžmenta ter uspešno upravljanje družbe in vodenje gospodarstva. Obe državi imata zelo razdelan in izjemno učinkovit inovacijski sistem, ki temelji na pozitivni sinergiji med vsemi tremi tremi faktorji (strateški cilji in sprejemanje odločitev, institucionalna infrastruktura in izvajalci). Ta pozitivna sinergija med vsemi nosilci razvoja je tako rezultat konceptualne, finančne in vsebinske povezanosti, ki

temeljijo na konsenzu, znanju in inovacijah, organizaciji gospodarstva v grozde in tehnološke mreže ter skladno financiranje (Sočan, 2005). Lahko rečem, da je neke vrste »povezovalni« element institucionalna infrastruktura, saj velja, da je za družbe konsenza značilna domišljena, izvirna in kar najbolj učinkovita institucionalna infrastruktura, ki na eni strani načrtno krepi znanje in razvojne potenciale, obenem pa omogoča njihov učinkoviti prenos in konkurenčno alokacijo (Sočan, 2004b: 42).

Kljub podobnosti pri usmerjanju koncepta razvoja pa se obe državi vendarle v nekaterih dejavnikih razlikujeta. To velja predvsem za t. i. »vlaganja v prihodnost«, saj vsaka zasleduje svojo razvojno pot glede na svojo naravno in gospodarsko pogojenost kot družbeno razvitost in odprtost ter politično usmerjenost. V preteklem obdobju je Irska vlagala v človeški kapital, v vrhunsko usposabljanje delovne sile in dejansko »proizvajala« znanje, kar so ji finančno omogočala predvsem NTN⁶⁰. S tujim kapitalom (NTN) so dobili dostop do tujih trgov, sočasno so pridobili tudi tuje strokovnjake, usposobljen kader in menedžment. Finska pa se ponaša z visokimi vlaganji v znanje in informacijske tehnologije, predvsem pa z izjemno visoko usklajenostjo med izobraževanjem, usposabljanjem na vseh ravneh, raziskavami in razvojem ter informacijskim okoljem v gospodarstvu, upravi in družbi. Irska se razlikuje od Finske zlasti po nizkih vlaganjih v R&R (1,6–1,7 %), in bo morala v naslednjih petih letih povečati vlaganja v R&R vsaj na tri odstotke, če želi še nadalje obdržati svojo inovativno razvojno okolje (Sočan, 2005). Druga bistvena razlika med obema državama je očitna v finančnem sektorju, saj Irska gradi svoj razvoj na lastnem vrhunskem bančništvu in zavarovalništvu, medtem ko je Finska v celoti odprla bančni, zavarovalniški in telekomunikacijski sektor globalnim strateškim partnerjem (Sočan, 2004b: 50). Finska je ravno tako vodilna na področju zavarovanja izvoznih kreditov, tako da ima finski razvoj na voljo veliko konkurenčnega kapitala, pri čemer sta med vodilnimi vrednotami tudi socialna kohezija in odnos do okolja (*ibid.*). Iz navedenih dejstev je moč sklepati, da obe državi odlikuje izvirnost, ki je posledica različnih danosti v posamezni državi, gospodarskih pogojev, družbenih značilnosti in specifičnih zgodovinskih izkušenj. Z opiranjem na le-te so tako ustvarjali lastne pogoje za

⁶⁰ Irska je v zadnjem desetletju privabla za več kot 100 milijard dolarjev tujega kapitala; po podatkih Facts about Ireland je več kot 300 svetovno vodilnih podjetij v IKT investiralo v irsko gospodarstvo. Za primerjavo, leta 2000 je priliv NTN na Irskem znašal približno 26 milijard evrov, v Sloveniji pa le približno tri milijarde evrov. Vlagatelji navajajo, da so glavne prednosti Irske z vidika privabljanja NTN v njenih davčnih spodbudah, močni podpori lokalne skupnosti, konkurenčnih obratovnih stroškov, podpori paradržavnih skladov, razmeroma visoko izobraženi delovni sili in vključitvi Irske na enotni evropski trg (Aristovnik in Kešeljević, 2004).

uspešnost, katerih rezultat je izvirno zastavljen inovacijski sistem, ki omogoča razvojno prehitevanje.

SLOVENIJA

V prilogi 5 je, kot že rečeno, prikazan tudi inovacijski sistem Slovenije in avtorjev predlog zasnove za učinkovito inovacijsko okolje. Po avtorjevem mnenju bi mu morala naša država slediti, če si na dolgi rok prizadeva za uspešen razvoj, kot ga imajo države, ki so v fazi razvojnega prehitevanja. (Ne)inovacijski sistem Slovenije pa v sami osnovi predstavlja negativno korelacijo med vsemi tremi osrednjimi dejavniki: gospodarstvo je konceptualno, vsebinsko in finančno v celoti (z nekaterimi izjemami) izolirano od države, univerz in inštitutov (Sočan, 2005). Na podlagi sheme je mogoče trditi, da Slovenija ne deluje ravno v prid hitrega in uspešnega razvoja, saj ji že v sami osnovi manjka družbeno in politično potrjena vizija, izoblikovani strateški cilji in razvojne prednosti, ki jih družbe konsenza dosegajo s konsenzom družbenih partnerjev. Namreč moč odločanja o razvoju ima zgolj vladna administracija, ki pa brez vključenosti in skupne pripadnosti vseh družbenih partnerjev k uresničevanju dolgoročno naravnane strategije (SGRS) ne more dosegati optimalnih rezultatov. Sočan (2001a: 4) sicer že nekaj let opozarja, da je za Slovenijo v sedanji fazi notranje razvitosti ter v pogojih zunanjega razvojnega okolja nujno potrebno izoblikovanje vizije razvoja in s tem strateških ciljev, v katerem bo svoje neposredno sosodstvo na eni strani z visoko razvitim svetom ter bistveno nižje razvitim svetom na drugi strani, izkoristila kot pozitiven razvojni naboj. Tudi Sicherl in Svetličič (2004) sta mnenja, da je pospešeno dohitevanje Slovenije odvisno od kvalitativnih sprememb, kar pomeni bistvene spremembe v načinu mišljenja in obnašanja, kakor tudi od tega, ali je Slovenija resnično, in ne le na papirju, pripravljena vzpostaviti pravilne prioritete.

Danes se Slovenija po indikatorjih, ki merijo razvojno uspešnost, in po potencialih obnaša zelo različno, zato je težko podati en sam zaključek. Če vzamem za merilo nekatere makroekonomske kazalce, kot je BDP, je Slovenija najbogatejša država med nekdanjimi komunističnimi državami. Po drugi strani pa precej zaostaja v produktivnosti, dodani vrednosti in inovativnosti za najprodornejšo skupino držav v EU (Adam, 2003). Po oceni Inštituta za ekonomska raziskovanja Slovenija zaostaja za povprečjem EU v dodani vrednosti na zaposlenega med 2–2,5-krat. Slovenija ima namreč zgolj 24.500 evrov dodane vrednosti na zaposlenega, medtem ko se vrednost v

EU giblje med 55.000–70.000 evrov (Sočan, 2004e). Tudi v ostalih dejavnikih, ki ciljajo na zahteve »družbe znanja«, se Slovenija slabo odreže. Po kazalcih konkurenčnosti, kot so uvajanje IKT-ja, tehnološke prenove, prenosa znanja iz univerz v gospodarstvo, nas namreč prehitujejo celo nekatere druge vzhodnoevropske države, predvsem Estonija, pa tudi že Madžarska (Sočan, 2003c). Kritično stanje predstavlja zlasti neprimerno nizka stopnja v prenosu znanja in na področju sodelovanja med univerzami in inštituti ter gospodarstvom.

Analiza obstoječe gospodarske strukture kaže, da bo morala Slovenija bistveno izboljšati svojo konkurenčnost, prestrukturiranje gospodarstva in razvojno uspešnost (Sočan, 2004b: 56). Pesti jo predvsem »visoka smrtnost« podjetij, zato mora vodenje letih postati toliko bolj strateško in razvojno usmerjeno v prihodnost, država pa mora spodbujati podjetništvo in njihovo konkurenčnost s takimi ukrepi, da vzpodbuja nove oblike sodelovanja in povezovanja tako gospodarskih kot raziskovalnih in drugih subjektov. Lahko sklenem, da celovita prenova gospodarstva in družbe ni mogoča brez bistveno večjega domačega varčevanja ter brez močnejše vključenosti tujega kapitala, tehnologij in znanja. Zato je ta proces povezan z novo kakovostjo razvojnih odločitev, ki temelji predvsem na višji ravni konsenza vseh družbenih partnerjev (*ibid.*: 52).

5. ZAKLJUČEK

V diplomskem delu sem preučevala vlogo države v sodobnih razvojnih tokovih in ugotavljala, da država v novi razvojni paradigmi dobiva nove razsežnosti. Slogan nove razvojne paradigme je tako »družba in gospodarstvo znanja«, ki v samem temelju implicira izobraženost in vrhunsko usposobljenost zaposlenih ter vseživljenjsko učenje, kar vodi v visoko stopnjo zaposljivosti prebivalstva, v spodbujanje inovacij in uvajanje visoko tehnološko zahtevnih programov v gospodarstvu in javnem sektorju. Po drugi strani pa država kot taka, ne glede na njeno velikost, išče svoje »zavetje« v širših nadnacionalnih povezavah. Namreč tržni kapitalizem, ki si prizadeva za uveljavljanje profitnega interesa in sloni na vse močnejši in tesnejši gospodarski prepletenosti na svetovni ravni ter vse bolj na tehnološki in informacijski razvitosti, prinaša vrsto globalnih negotovosti in izzivov, katerim niso kos niti velike države. Ne samo, da se velike države ne morejo konstruktivno soočiti z globalnimi problemi (terorizem, okoljska degradacija, trajnostni razvoj, ipd.), posamezna država ne glede na velikost ali njeno moč ni zmožna sama reševati konfliktnih situacij. Zato ugotavljam, da v svetovni gospodarski, politični, in družbeni prepletenosti in iz njih izhajajoče posledice lahko rešujejo države s skupnimi moči, torej kot celota in ne individualno.

Evropski prostor je, v različnih perspektivah gledano, zelo specifičen in zato v sodobnem času izjemno aktualen. Poseben ugled in moč mu daje Evropska unija, edinstvena organizacija *sui generis*, ki je nastala kot sad obrambnih ter dobronamernih sosedskih odnosov evropskih držav na gospodarskem področju in nenazadnje prešla tudi v politično sfero. Po drugi strani pa evropski prostor smatramo za značilno območje malih držav, ki so se po letu 1990 »namnožile« iz razpadlih federacij. Te na novo vstale, »osvobojene« države so si pa kmalu po osamosvojitvi prizadevale k priključitvi v regionalne povezave, tako da danes EU šteje že nič manj kot 25 držav članic. Kljub temu je proces evropske integracije nedvomno prispeval h krepitvi »politične identitete« države, kar empirično dokazujejo predvsem primeri malih, nekoč gospodarsko neuspešnih evropskih držav, ki so se vključile v EU. Najvidnejši je primer Irske, ki se je v EU rešila odvisnosti od Velike Britanije, hkrati s tem pa pridobila na nacionalni identiteti. Enako velja za Finsko, pa tudi druge male države in sedanje nove članice, ki so v večji meri male države, so si s članstvom v EU zagotovile legitimnost, mednarodno kredibilnost in ugled. Primeri držav kot so Luksemburg, Nizozemska, Irska, Finska,

Danska in Avstrija dokazujejo, da se je vloga malih držav v EU celo okrepila. EU tako smatram kot priložnost za male države, da s svojo inovativnostjo, kreativno in usposobljeno družbo, svojimi intelektualnimi viri uveljavijo svoj vpliv na odločanje v EU in svetu. Torej EU ni talilni lonec kultur kot ZDA, saj daje velik poudarek na upravljanju s posebnostmi in ohranjanju posameznih identitet. Podobno velja tudi za azijske tigre.

Na osnovi podrobne analize lahko sedaj obe hipotezi potrdim, kar pomeni, da sodobna država v 21. stoletju pridobiva na pomenu in da se velikost države nevtralizira z njeno odprtostjo. Ugotovitve v zadnjem poglavju so namreč pokazale, da v prihodnosti mednarodna skupnost ne bo več slonela na dosedanjem napetem odnosu med malimi in velikimi državami, ki je slednjim dajala moč in prioriteto, temveč bo moč države določeval ustrezen in pravilno usmerjen koncept razvoja in njegovo udejanjanje. Zelo očitno se bo to pokazalo v obliki konkurenčnih sposobnosti, razvojne varnosti, izoblikovanju družbene identitete in izvirnega inovacijskega sistema posameznih držav, pri katerem je znanje osrednjega pomena in postaja ena izmed ključnih vrednot sodobnega časa. Iz teh predpostavk izhajam, da se poglobitvena naloga sodobne države preobraža v strateško-razvojne dejavnosti, ki se kažejo v ustreznem upravljanju družbe in vodenju gospodarstva, v oblikovanju nadaljnjega koncepta razvoja z jasno vizijo, ki vključuje izjemno razvojno sposobnost političnega menedžmenta. Nadalje se mora država osredotočiti na razvijanje in krepitev razvojnih potencialov za izboljšanje konkurenčnih prednosti, z druge strani pa si mora prizadevati tudi za krepitev socialne kohezije in odprtosti. Tako se politike krepitev znanja, R&R in inovativnosti postavljajo za bodočo izjemno pomembno in kot temeljno dejavnost države, ki vendarle v sami osnovi sloni na razvojnem konsenzu vseh družbenih partnerjev za uresničevanje strateških odločitev in ciljev v prid države kot celote.

Osnovni sklep, ki sem ga zajela v diplomskem delu je, da je država lahko (ne pa nujno) ključni vzvod za uspešen razvoj. Finska in Irska sta izjemna primera držav, ki sta našli pot za nadpovprečno uspešen razvoj v globalnem gospodarstvu in s tem stopili v sam vrh globalne konkurenčnosti. Sama študija primerov je pokazala, da sta obe državi predstavnici in »znanilki« novega sveta. Dokazali sta namreč, da je izjemna gospodarska, tehnološka konkurenčnost in razvojna uspešnost mogoča le z visoko kulturo vladanja, konsenzom družbenih partnerjev ter z uspešnim upravljanjem družbe in vodenjem gospodarstva (governance). Trden konsenz, ki ga premore Irska, odraža podporo razvojni viziji in sledenje strateškim ciljem države s strani vseh družbenih

partnerjev, obenem pa zahteva tudi trdne napore in trde operativne ukrepe za njihovo uresničevanje. Takšen inovacijski sistem, ki ga uveljavljata Finska in Irska, pa tudi ostale t. i. družbe konsenza, odločilno vpliva na uspešen razvoj posameznih držav in na njihovo sposobnost za razvojno dohitevanje in celo prehitevanje v sodobnem svetu.

Navedene evropske države so lahko vzgled in vzor tudi naši državi. Tako zaključne misli namenjam smernicam in možnim nadaljnjim strategijam za Slovenijo, ki so se na primeru dveh držav empirično dokazale za zelo uspešne. Na podlagi obravnavane problematike študij primerov lahko sklenem, da naj bi vse našete dejavnike, ki so botrovali uspešnosti omenjenih držav, proučila in glede na danosti upoštevala ter zasledovala tudi Slovenija. Za nadpovprečno hiter razvoj mora Slovenija v temelju spremeniti koncept razvoja, kar zajema razvijanje znanje, izgradnjo informacijske in tehnološke infrastrukture, uvajanje novih delovnih mest in samo tehnološko-inovacijsko prenavo gospodarstva. Razvojnih ciljev države pa vendarle ni moč dosegati brez zgraditve konsenza, kajti nobena od uspešnih (Irska, Finska) in tudi s Slovenijo primerljivih držav ni dosegla dobrih rezultatov brez jasne razvojne vizije in skupne pripadnosti v prid prednostnim nalogam. Razvojni konsenz je namreč nujen in neobhoden pri oblikovanju strateških odločitev za uspešno razvojno okolje, pri katerih morajo aktivno sodelovati vsi družbeni partnerji, s pravilnim upravljanjem družbe in vodenjem gospodarstva pa se lahko vzpostavi proaktivno inovacijsko okolje, ki bodo ustvarjala tehnološko zahtevna delovna mesta in tehnologije prihodnosti ter tako naši državi omogočili nadpovprečno uspešen razvoj.

VIRI

- Adam, Frane (1998) Developmental options and strategies of small countries. V: *Journal of international relations and development*, vol. 1., št. 3/4 (december) (181–194).
- Adam, Frane (2003) Demokratični primanjkljaj v Sloveniji. V: *Delo, Sobotna priloga*, 18.oktober (16–17).
- Benko, Vladimir (1997) *Znanost o mednarodnih odnosih*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Benko, Vladimir (2001) *Zgodovina mednarodnih odnosov*. Ljubljana :Fakulteta za družbene vede.
- Bornschieer, Volker (2000) The state of the EU. V: Volker Bornschieer (ur.) *State-building in Europe, The revitalization of western European integration*. Cambridge: University Press (264–284).
- Brinar, Irena (1998) Evropeizacija med uniformnostjo in različnostjo. V: Drago Zajc (ur.) *Evropeizacija slovenske politike: zbornik referatov, Politološki dnevi*. (Portorož, 5. in 6. junij) Ljubljana: Slovensko politološko društvo (241–258).
- Brinar, Irena (1999) Vzponi in padci integracijskih procesov v EU. *Časopis za kritiko znanosti*, let. 27, št. 197 (83–104).
- Bučar, Bojko (1992) The Role of small states and Regions in the Future of Europe. V: *Nastajanje slovenske državnosti, Politološki dnevi, Ankaran '92* (Ankaran, 29. in 30. maj 1992). Ljubljana: Slovensko politološko društvo (63–71).
- Bučar, Bojko (2004) Demokratičnost v Uniji. V: Milan Brglez in Drago Zajc (ur.) *Globalizacija in vloga malih držav: Slovenija v procesih globalizacije*. Ljubljana: FDV (127–136).
- Bučar, Maja (2003a) Dohitevanje v gospodarski rasti in razvitosti. V: Lojze Sočan (ur.) *Simulacije trajnostnega razvoja, Delovno poročilo št. 2*. Ljubljana: FDV (39–56).
- Bučar, Maja (2003b) Dejavniki gospodarske rasti: informacijska tehnologija, inovacije in podjetništvo V: Sočan, Lojze (ur.) *Simulacije trajnostnega razvoja, Delovno poročilo št. 2*. Ljubljana: FDV (57–67).

- Cram, Laura (1996) Integration theory and the study of the European policy process. V: Jeremy Richardson (ur.) *European Union: Power and Policy – Making*. London, New York: Routledge (40–58).
- Curtin, Deidre M. (1997) *Postnational democracy: The European Union in search of a political philosophy*. Haag, London, Boston: Kluwer Law International.
- Damijan, Jože P. (1996) *Majhne države v svetovni trgovini*. Ljubljana: Krtina.
- Dimitrij Rupel, Andrej Rahten, Nina Kodelja, Minca Vrevc, Martina Skok, Igor Senčar, Stanislav Raščan (ur.) (2004) *Vzpon med evropske zvezde: slovenska pot v Evropsko unijo*. Ljubljana: Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Slovenije.
- Dunn, John (1995) Introduction: Crisis of the Nation State? V: John Dunn (ur.) *Contemporary crisis of the Nation State?* Oxford, Cambridge: StateBlackwell Publishers (3–15).
- Evans, Peter B., Rueschemeyer, Dietrich and Skocpol, Theda (1985) On the Road toward a More Adequate Understanding of the State. V: Evans, Peter B., Rueschemeyer, Dietrich and Skocpol, Theda (ur.) *Bringing the State Back In*. Cambridge: University Press (347–366).
- Evropska konvencija (2003) *Osnutek pogodbe o ustavi za Evropo*. Luksemburg: Urad za uradne publikacije Evropskih skupnosti.
- Falkner, Gerda (1996) Enlarging the European Union. V: Jeremy Richardson (ur.) *European Union: Power and Policy – Making*. London, New York: Routledge (233–246).
- Foster, Anthony (1999) The state of art: mapping the theoretical landscape of European integration. V: *Journal of international integration and development*, št. 2 (1) (14–28).
- Giddens, Anthony (2000) *Tretja pot: Prenova socialne demokracije*. Ljubljana: Orbis.
- Heywood, Andrew (2004) *Political Theory: An Introduction*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire and New York: Palgrave Macmillan.
- Heater, Derek (1992) *The idea of European unity*. Leicester, London: Leicester University Press.
- Hren, Karl (2002) *Die Koordinierung der EU-Angelegenheiten auf nationaler Ebene und der Beitritt zur Europäischen Union: die Situation in den EU-Mitgliedstaaten und ein Ausblick für Slowenien*: Dissertation. Wien.

- Janez Šušteršič, Matija Rojec in Mojmir Mrak (ur.) *Slovenija v novem desetletju: trajnost, konkurenčnost, članstvo v EU: Strategija gospodarskega razvoja 2001–2006*. Ljubljana: Urad za makroekonomske analize in razvoj.
- Jurić – Pahor, Marija (2000) *Narod, identiteta, spol*. Trst: ZTT=EST.
- Južnič, Stane (1985) *Politična zgodovina 20. stoletja*. Ljubljana: DZS.
- Južnič, Stane (1976) *Novejša zgodovina z zgodovino delavskega gibanja*. Ljubljana: FSPN Univerze v Ljubljani in Partizanska knjiga.
- Keating, Michael in Hooghe, Liesbet (1996). Bypassing the nation–state? Regions and the EU policy progress. V: Jeremy Richardson (ur.) *European Union: Power and Policy – Making*, London, New York: Routledge (216–229).
- Kenichi, Ohmae (1995) *The End of the Nation State: The Rise of Regional Economies*. New York: The Free Press.
- Korenika, Klavdija (2003) Irsko socialno partnerstvo – temeljni vzvod razvojnih politik. V: Lojze Sočan (ur.) *Simulacije trajnostnega razvoja, Delovno poročilo št. 2*. Ljubljana: FDV (149–154).
- Leunig, Ragnar (1998) The challenge of European union membership, The example of Irish experience with former accession to the European Union. V: *Družboslovne razprave*, vol. XIV, št. 26 (119–127).
- Majone, Giandomenico (1996) A European Regulatory State? V: Jeremy Richardson (ur.) *European Union: Power and Policy–Making*. London, New York: Routledge (263–277).
- Makarovič, Jan (1995) Slovenska ustvarjalnost kot odgovor na evropski izziv. V: Zdravko Mlinar (ur.) *Osamosvajanje in povezovanje v evropskem prostoru*. Ljubljana: FDV (207–251).
- Martin, Hans – Peter in Schumann, Harald (1997) *Pasti globalizacije – napad na demokracijo in blaginjo*. Ljubljana: Co Libri.
- McCormick, John (1999) *Understanding European Union*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire, New York: Palgrave.
- Medica, Peter (2003) Finski informacijski in komunikacijski grozd. V: Lojze Sočan (ur.) *Simulacije trajnostnega razvoja, Delovno poročilo št. 2*. Ljubljana: FDV (163–166).
- Mencinger, Jože (1994) *Med socializmom in kapitalizmom ter odvisnostjo in neodvisnostjo*. Ljubljana: Pravna fakulteta.

- Mlinar, Zdravko (1997) Globalizacija kot izziv za sociološko raziskovanje. *Teorija in praksa*. letnik 34, št. 4 (julij-avgust) (575–595).
- Moussis, Nicholas (1999) *EU: pravo, ekonomija, politika*. Ljubljana: Littera picta.
- Moussis, Nicholas (2003) *Guide to European policies*, 9th revised edition. Rixensart (Belgium): European Study Service.
- Nešović, Branimir in Prunk, Janko (1993) *20. stoletje, Zgodovina za 8. razred osnovne šole*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Nugent, Neill (2003) *The Government and Politics of the European Union*, Fifth edition. Durham, Palgrave, Macmillan: Duke University Press.
- OECD (2001a) *Governance in the 21st century*. Pariz: OECD.
- OECD (2001b) *Science, Technology and Industry Scoreboard, Toward a knowledge-based economy*. Pariz: OECD.
- OECD (2001c) *The New Economy beyond the Hype*. Pariz: OECD.
- OECD (2001d) *Understanding the Digital Divide*. Pariz: OECD.
- Pikalo, Jernej (2004) Svobodni trg, Globalizacija in država. V: Milan Brglez in Drago Zajc (ur.) *Globalizacija in vloga malih držav: Slovenija v procesih globalizacije*. Ljubljana: FDV (40–50).
- Rizman, Rudi (1998) Ali sta nacionalna suverenost in identiteta v zatonu? V: Drago Zajc (ur.) *Evropeizacija slovenske politike: zbornik referatov, Politološki dnevi* (Portorož, 5. in 6. junij). Ljubljana: Slovensko politološko društvo (17–25).
- Rosamond, Ben (2000) *Theories of European Integration*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire, New York: Palgrave.
- Rovan, Joseph (2000) Evropa domovin ali narod Evropa? V: *Nova revija*, št. 216-217 (6–15).
- Scharpf, Fritz W. (1998) Negative and Positive Integration in the Political Economy of European Welfare States. V: Gary Marks, Fritz W. Scharpf, Phillipe C. Schmitter in Wolfgang Streeck (ur.) *Governance in the European Union*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications (15–39).
- Schmitter, Phillipe C. (1998) Examining the Present Euro–Polity with the Help of Past Theories. V: Gary Marks, Fritz W. Scharpf, Phillipe C. Schmitter in Wolfgang Streeck (ur.) *Governance in the European Union*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications (1–14).

- Schmitter, Phillippe C. (1998) *Imagining the Future of the Euro–Polity*. V: Gary Marks, Fritz W. Scharpf, Phillippe C. Schmitter in Wolfgang Streeck (ur.) *Governance in the European Union*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications (121–150)
- Schulze, Hagen (2003) *Država in nacija v evropski zgodovini*. Ljubljana: Modra zbirka – Delajmo Evropo.
- Smith, Anthony D. (1995) *Nations and Nationalism in a Global Era*. Oxford, Cambridge: Blackwell, Polity Press.
- Sočan, Lojze (2001a) Gradivo za predmet Evropske integracije: *Primerjava razvojnega okolja v svetu in Sloveniji* (1–8).
- Sočan, Lojze (2001b) Gradivo za predmet Evropske integracije: *Okolje za razvojno prenavo Slovenije ob vstopanju v Evropsko unijo* (2–63).
- Sočan, Lojze in Bučar, Maja (2003) Povzetek. V: Lojze Sočan (ur.) *Simulacije trajnostnega razvoja, Delovno poročilo št. 2*. Ljubljana: FDV (7–19).
- Sočan, Lojze in Medica, Peter (2003) Primerjalna analiza za sedem skupin držav s poudarkom na srednjeevropskih in baltiških državah in Sloveniji. V: Lojze Sočan (ur.) *Simulacije trajnostnega razvoja, Delovno poročilo št. 2*. Ljubljana: FDV (69–103).
- Sočan, Lojze (2003a) Izoblikovanje družbenega okolja za razvojno dohitevanje v Sloveniji in srednjeevropskih in baltiških državah. V: Lojze Sočan (ur.) *Simulacije trajnostnega razvoja, Delovno poročilo št. 2*. Ljubljana: FDV (105–147).
- Sočan, Lojze (2003b) Po desetletju uspeha trikratno zaostajamo. V: *Manager – revija za podjetne*, št. 7/8 (julij-avgust) (15).
- Sočan, Lojze (2003c) Kaže, da nas bo Estonija zlahka prehitela. V: *Manager – revija za podjetne*, št. 9 (september) (40–43).
- Sočan, Lojze (2004a) Kako med visoko razvite – za dohitevanje visoko razvitih držav mora Slovenija v temelju spremeniti dosedanji koncept razvoja. V: Zdravko Mlinar (ur.) *Demokratizacija, profesionalizacija in odpiranje v svet* (Teorija in praksa, letnik 41, št.1/2). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede (244–255).
- Sočan, Lojze (2004b) Uvod. V: Lojze Sočan (ur.) *Simulacije trajnostnega razvoja, Delovno poročilo št. 3*. Ljubljana: FDV (5–7).

- Sočan, Lojze, Krisper Marjan in Medica, Peter (2004) Povzetek. V: Lojze Sočan (ur.) *Simulacije trajnostnega razvoja, Delovno poročilo št. 3*. Ljubljana: FDV (13–22).
- Sočan, Lojze (2004c) Teoretične osnove razvojnega dohitevanja – prehitevanja v inovacijski konkurenčnosti. V: Lojze Sočan (ur.) *Simulacije trajnostnega razvoja, Delovno poročilo št. 3*. Ljubljana: FDV (35–59).
- Sočan, Lojze in Medica, Peter (2004d) Izbira in struktura razvojnih kriterijev na osnovi tehnološko-okoljskih, ekonomskih, socialnih in družbenih kazalcev ter doseženih rezultatov razvoja. V: Lojze Sočan (ur.) *Simulacije trajnostnega razvoja, Delovno poročilo št. 3*. Ljubljana: FDV (107–114).
- Sočan, Lojze (2004e) Slovenski sindrom. V: *Gospodarski vestnik*, 28. junij (22–24).
- Stein, Rokkan (1975) Dimensions of State Formation and Nation-Building. V: Charles Tilly (ur.) *The Formation of National States in Western Europe*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press (562–601).
- Svetličič, Marjan (2004) Globalizacija, neenakomeren razvoj v svetu. V: Milan Brglez in Drago Zajc (ur.) *Globalizacija in vloga malih držav: Slovenija v procesih globalizacije*. Ljubljana: FDV (15–39).
- Svetličič, Marjan in Sicherl Pavle (2004) Slovensko dohitevanje razvitih: Kdaj in kako? V: Zdravko Mlinar (ur.) *Demokratizacija, profesionalizacija in odpiranje v svet* (Teorija in praksa, letnik 41, št.1/2). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede (418–439).
- Tancig, Peter (2003) Institucionalna infrastruktura za prenos in uporabo znanja in tehnologij: Nekaj ilustracij in poudarkov iz Finske in Nizozemske. V: Lojze Sočan (ur.) *Simulacije trajnostnega razvoja, Delovno poročilo št. 2*. Ljubljana: FDV (155–161).
- Temeljni akti Evropskih skupnosti (2002) *Amsterdamska pogodba, prečiščeni besedili Maastrichtske in Rimske pogodbe*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- Tilly, Charles (1975) Reflections on the History of European State-making. V: Charles Tilly (ur.) *The Formation of National States in Western Europe*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press (3–83).

- Tilly, Charles (1975) Theories of political transformation. V: Charles Tilly (ur.) *The Formation of National States in Western Europe*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press (601–638).
- Tilly, Charles (1997) Democracy, Social Change and Economies in Transition. V: Joan M. Nelson, Charles Tilly in Lee Walker (ur.) *Transforming post-Communist political economies*. Washington D.C: National Academy Press (403–410).
- Thorhallsson, Baldur (2000) *The Role of Small States in the European Union*. Aldershot, Burlington, Singapore, Sydney: Ashgate.
- Toplak, Cirila (2004) Obdobje 1880-1914: Westernizacija, internacionalizacija ali že predglobalizacija sveta? V: Milan Brglez in Drago Zajc (ur.) *Globalizacija in vloga malih držav: Slovenija v procesih globalizacije*. Ljubljana: FDV (51–64).
- Wallace, William (1995) Rescue or Retreat? The nation–state in Western Europe, 1945-93. V: John Dunn (ur.) *Contemporary crisis of the Nation State?* Oxford, Cambridge: Blackwell Publishers (52–76).
- Zupančič, Mihela (2004) Manjše države v Evropski uniji – kako do vpliva? V: Milan Brglez in Drago Zajc (ur.) *Globalizacija in vloga malih držav: Slovenija v procesih globalizacije*. Ljubljana: FDV (179–184).

ELEKTRONSKI VIRI

- Adam, Frane (1999) *Vloga (nacionalne) države po vključitvi v Evropsko unijo*, <http://www.gov.si/zmar/projekti/sgrs/diskusij/adam.html> (03.03.2004)
- Aristovnik, Aleksander in Kešeljević Aleksandar (2004) *Zakaj Slovenija ne bo Irska* (27. april), <http://www2.arnes.si/~tzivko1/clanek07.htm> (12.04.2005)
- Bangemann, Martin et al. (1993) *Europe and the Global Information Society. Recommendations to European Council*, <http://europa.eu.int/ISPO/infosoc/backg/bangemann.html> (10.12.2004)
- Biotechnology Ireland: connecting Irish Biotechnology to the World (2003) *Ireland is now a knowledge economy says IDA in 2003 year end review* (15.december), http://www.biotechnologyireland.com/pooled/articles/BF_NEWSART/view.asp?Q=BF_NEWSART_84609 (03.03.2004)

- *Consolidated version of Treaty on European Union*, (97/c 340/02), <http://europa.eu.int/eurlex/lex/sl/treaties/dat/11997E/htm/11997E.html#0173010078> (10.01.2005)
- EU: *Glossary*, <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/cig/g4000c.htm> (06.02.2005)
- Evropska unija – Novice (2005) *Evropejci: na področju raziskav en korak za drugimi* (11. februar), <http://www.evropska-unija.si/?p=102&id=2742> (14.02.2005)
- Evropska unija – Novice (2005) *Danes o reformi Lizbonske strategije* (2. februar), http://www.evropska-unija.si/?p=103&datum_novica=20050202 (14.02.2005)
- EU (2000) *Lisbon European Council: Presidency Conclusions* (23. in 24. marec), http://www.bologna-berlin2003.de/pdf/PRESIDENCY_CONCLUSIONS_Lissabon.pdf (01.12. 2004)
- Evropski ekonomsko-socialni odbor (2004) *Plenarno zasedanje z dne 30. junija in 1. julija 2004 – Pregled sprejetih mnenj* (Bruselj, 2. julij), http://www.esc.eu.int/documents/summaries_plenaries/2004/synt_410_07_04_sl.pdf (05.02.2005)
- Government of Finland (2005) *Information Society Council: Development of the Finnish information society scores high marks in international comparisons* (15. februar), <http://www.vnk.fi/vn/liston/base.lsp?r=92033&k=en> (15.02.2005)
- *Grška družba od Homerja do Perikleja*, http://www.svarog.org/zgodovina/stari_vek/homer_periklej.php (20.11.2004)
- IMD, World Competitiveness Center: *Competitiveness factors*, <http://www02.imd.ch/wcc/factors> (20.01.2005)
- IMD; World Competitiveness Center: *WCY*, <http://www02.imd.ch/wcc/yearbook/>, (20.01.2005)
- IMD (2004), Press release: Publication: *IMD World Competitiveness Yearbook 2004* (4. maj), <http://www02.imd.ch/documents/wcc/content/pr.pdf> (20.01.2005)
- IMD (2004), Stéphane Garelli: *World Competitiveness Yearbook, Executive Summary* (28. april), <http://www01.imd.ch/documents/wcc/content/eSummary.pdf> (20.01.2005)
- IMD (2004) *The World Competitiveness Scoreboard 2004*, <http://www01.imd.ch/documents/wcc/content/ranking.pdf> (20.01.2005)

- IMD (2005) Stéphane Garelli: *World Competitiveness Yearbook: Executive Summary* (26. april), <http://www01.imd.ch/documents/wcc/content/eSummary.pdf> (17.05.2005)
- IMD (2005) *The World Competitiveness Scoreboard 2005*, <http://www01.imd.ch/documents/wcc/content/overallgraph.pdf> (17.05.2005)
- IMD (2005) Press release. Publication: *IMD World Competitiveness Yearbook 2005* (12. maj), <http://www01.imd.ch/documents/wcc/content/pr.pdf> (17.05.2005)
- Information on Finnish Science and Technology: *The Competitiveness of Finland*, http://www.research.fi/k_kkyky_en.html (20.02.2005)
- International Relations Conference: *Small States in a Changing World: globalization, Regionalism, Culture and Identity*, <http://ase.tufts.edu/irconf/QA.htm> (15.07.2004)
- Ireland: *Foreign Investment Revolution*, http://www.turkishtime.org/haziran/84_en_p.htm (05.03.2004)
- Kaufmann, Daniel (2004) World Bank Group: *Corruption, Governance and Security: Challenges for the Rich Countries and the World* (september),
- Marko Jaklič, Hugo Zagoršek, Peter Brecl, Borut Del Fabbro, Roman Jeras, Sabina Ribič (2002) *Benchmarking držav: Primerjava konkurenčnosti Irske, Finske in Slovenije*. Članek pripravljen za 4. Slovensko poslovno konferenco, ftp://ftp.ef.uni-lj.si/_dokumenti/predmeti/Benchmarkingdrzav-zaPOP_nov.doc (05.02.2005)
- OECD (2004) *Economic Survey – Finland*, http://www.oecd.org/document/26/0,2340,en_2649_201185_33750554_1_1_1_1,00.html (15.02.2004)
- OECD (2004) *Economic Survey – Finland 2004: Recent performance and key challenges*, http://www.oecd.org/document/41/0,2340,en_2649_201185_33769001_1_1_1_1,00.html (15.02.2005)
- Ovin, Rastko (1999) *Vloga države in oblikovanje institucij za vodenje ekonomske politike po vključitvi Slovenije v Evropsko unijo*, <http://www.sigov.si/zmar/projekti/sgrs/diskusij/ovin.html> (31.08.2004)
- Pfetsch, Frank R: *Governance in the Age of Globalization*, <http://europa.eu.int/comm/education/programmes/ajm/gov/docs/pfetschtexte1.doc> (23.07.2004)

- *Rimski pogodbi*, <http://europa.eu.int/lex/lex/sl/treaties/dat/11957E/word/11957E.doc> (10.01.2005)
- *Rojstvo moderne države in avtonomija politike*, http://www.svarog.org/sociologija/teorija_drzave/rojstvo_moderne_drzave.php (20.11.2004)
- Rupel., Dimitrij: *Slovenija v Evropski uniji in vprašanje postnacionalne demokracije*, <http://www.gov.si/mzz/govori/predavanje2702.doc> (02.03.2003)
- Sicherl, Pavle: *Nacionalni interes Slovenije je družbeni konsenz o razvoju*, <http://www.sigov.si/zmar/projekti/sgrs/pdf-dz/sicherl.pdf> (31.08.2004)
- Sočan, Lojze (1999) *Strateški razvojni cilji in možni scenariji razvoja Slovenije pri vključevanju v EU*, <http://www.gov.si/zmar/projekti/sgrs/diskusij/socan.html> (03.03.2004)
- Sočan, Lojze (2004f) *Paths towards sustainable global development, The European Union: From internal market to knowledge-based economy and society and its potential role in global development*. In support to Global Marshall Plan Initiative (september), http://www.globalmarshallplan.org/e3501/e3697/e3897/neu_paths_towards_sustainable_development_eng.pdf (15.11.2004)
- Statistic Finland – Science and Technology: *Government R%D funding amount to EUR 1,6 billion in 2005*, http://tilastokeskus.fi/tk/yr/ttba_en.html (20.02.2005)
- Strategija razvoja Slovenije – Izzivi prihodnosti 2004-2013: *Učinkovita država*, (april 2004), <http://www.gov.si/umar/projekti/srs/gradiva/ucindrz.pdf> (25.03.2005)
- The World Bank Group: *Small States*, [http://wbln0018.worldbank.org/html/smallstates.nsf/\(SmallStateslookup\)/ReadMorede...](http://wbln0018.worldbank.org/html/smallstates.nsf/(SmallStateslookup)/ReadMorede...) (13.07.2004)
- The World Bank Group: *More on What Makes Small States Different?*, [http://wbln0018.worldbank.org/html/smallstates.nsf/\(attachmentweb\)/MoreonWhatMakesSSDifferent/\\$FILE/MoreonWhatMakesSSDifferent.pdf](http://wbln0018.worldbank.org/html/smallstates.nsf/(attachmentweb)/MoreonWhatMakesSSDifferent/$FILE/MoreonWhatMakesSSDifferent.pdf) (15.09.2004)
- The World Bank Group: *Small States: Defining a Small Economy*, [http://wbln0018.worldbank.org/html/smallstates.nsf/\(SmallStateslookup\)/ReadMoreDefiningaSmallEconomy?OpenDocument&Defining+a+Small+Economy](http://wbln0018.worldbank.org/html/smallstates.nsf/(SmallStateslookup)/ReadMoreDefiningaSmallEconomy?OpenDocument&Defining+a+Small+Economy), (15.09.2004)

- The World Bank (1999), Policy Research Working Paper: *Governance Matters, Main Text* (oktober), <http://www.worldbank.org/wbi/governance/pdf/govmatrs.pdf> (17.11.2004)
- The World Bank Group (2003) *Indicators By World Bank Research Called »Best Measure« Of Quality of Governance*. Worldwide (9. julij), <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/NEWS/0%2C%2CcontentMDK:20119175~menuPK:34463~pagePK:34370~piPK:34424~theSitePK:4607%2C00.htm> (11.12.2004)
- The World Bank Group (2003) *Measuring The Quality of Governance* (14. julij), <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/NEWS/0,,contentMDK:20119698%7EmenuPK:34457%7EpagePK:34370%7EpiPK:34424%7EtheSitePK:4607,00.html> (12.12.2004)
- UMAR, Ana Murn in Rotija Kmet Zupančič (ur.) *Poročilo o razvoju 2004*, <http://www.gov.si/umar/projekti/pr/2004/pr-04.pdf> (20.05.2005)
- UMAR, Ana Murn in Luka Žakelj (ur.) *Poročilo o razvoju 2005*, <http://www.gov.si/umar/projekti/pr/2005/pr2005.pdf> (24.05.2005)
- Vladni portal z informacijami o življenju v Evropski uniji: Zupan, Valič Andreja (2002) *Evropska, nacionalna in regionalna identiteta v Evropski uniji* (5. zasedanje Foruma o prihodnosti Evrope – 10.september), <http://evropa.gov.si/konvencija-o-prihodnosti/govori-clanki/govor-valic-zupan/> (20.02.2004)
- UNO: *Growth in United Nations Membership, 1945–2004*, <http://www.un.org/Overview/growth.htm> (15.09.2004)
- Virtual Finland – Your window on Finland (2003): *Finland, the most competitive economy* (november), <http://virtual.finland.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=25888> (17.05.2004)
- Virtual Finland – Your window on Finland (2003): *Communications superpower*, (avgust), <http://virtual.finland.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=25850> (17.05.2004)
- White Paper on Governance (2001) *Report of Working Group: »Strengthening Europe's contribution to World governance«* (Group 5),

- http://europa.eu.int/comm/governance/areas/group11/report_en.pdf (16.01.2005)
- World Economic Forum (WEF), *Global Competitiveness Report 2004–2005*,
<http://www.weforum.org/site/homepublic.nsf/Content/Global+Competitiveness+Programme%5CGlobal+Competitiveness+Report> (01.02.2005)
 - WEF, *Growth Competitiveness Index: Country Rankings 2004-05*,
http://www.weforum.org/pdf/Gcr/Growth_Competitiveness_Index_2003_Comparisons (01.02.2005)
 - WEF, Augusto Lopez-Claros: *Executive Summary*,
http://www.weforum.org/pdf/Gcr/Executive_Summary_GCR_04 (01.02.2005)
 - Your window on Finland - Virtual Finland (1999) *EU membership has benefited Finnish economy* (29. junij), http://virtual.finland.fi/finfo/english/eu_econ.html (17.05.2004)
 - *Zgodovina EU*, http://europa.eu.int/abc/history/index_sl.htm (11.11.2004)

PRILOGA 1: FAZE EVROPSKE INTEGRACIJE

Evropsko integracijo lahko na kratko razdelimo na štiri faze:

- 1) Carinska unija;
- 2) Skupni trg;
- 3) Ekonomska in monetarna unija (EMU);
- 4) Politična unija.

Carinska unija zajema prost pretok proizvodov na ozemlju držav članic. Za tretje države so uvedli zunanjo carino, medtem ko so države članice imele skupno tarifo, za katero pa so že potrebovale skupno trgovinsko politiko. Optimalnih rezultatov s pomočjo carinske unije ni bilo mogoče doseči, zato je prišlo do oblikovanja skupnega trga, ki pa je že zahteval več skupnih politik. Za skupni trg je značilen tudi prosto pretok in gibanje storitev in blaga, za notranji trg pa je bilo potrebno še uveljavitev prostega gibanja produkcijskih faktorjev (kapitala in delovne sile). Uresničevanje teh svoboščin pa je zahtevalo oblikovanje skupnih politik, kot je okoljska, socialna politika in varstvo potrošnikov, ki se je odražalo v prenašanju suverenosti na skupne institucije. Tretja faza, tj. ustanovitev EMU, je bistvenega pomena za uresničitev notranjega trga, s pomočjo katero bi se usklajevale nestabilnosti posameznih valut. Za uresničitev optimalnih pogojev notranje trgovine, naložb in proizvodnje, so se države članice odločile za še en korak naprej v okviru evropske integracije. EMU je seveda implicirala enotno monetarno politiko, ki je bila nujna za uveljavitev enotne valute, ravno tako je implicirala zблиževanje ekonomskih politik posameznih držav članic za doseganje vse večje ekonomske in socialne kohezije. Te nove skupne politike so ponovno sprožile prenos dela suverenosti na evropsko raven. Zadnja faza je osnovana na določenih Pogodbi o EU (PEU), ki je predvidevala oblikovanje skupnih politik tudi izven gospodarskega področja; s tem mislimo seveda približevanje in vse tesnejše sodelovanje držav članic na političnem in varnostnem področju. S PEU so bile uvedene nove politike kot so pravosodje, notranja politika ter zunanja in varnostna politika – tako je evropska integracija preseгла ekonomsko sfero in prešla v politično unijo. Pravzaprav se multinacionalna integracija smatra za proces brez konca, saj že sama PEU v prvem členu poziva k »vse tesnejši uniji med ljudi Evrope«.

Vir: Moussis, 2003: 61–137

PRILOGA 2: KRONOLOŠKI RAZVOJ POLITIK

Kronološki razvoj politik je potekal v različnih fazah glede na prioritete držav članic: prva politika, ki se je razvila v ES je bila SKP, katere osnove in temeljne značilnosti so bile podane že leta 1962. Kot drugo je bila ustanovljena oz. dokončana Carinska unija, leta 1969, s katero so bile odstranjene carine in kvote in s tem izoblikovana skupna zunanja tarifa. Že naslednje leto so se na vrhovnem srečanju v Haagu dogovorili o širitvi, o izoblikovanju EMU, razvoju zunanje politike in povečevanju vloge evropskih institucij. Leta 1974 so na pariškem srečanju določili neposredne volitve v EP in določili podrobnosti Evropskega regionalnega razvojnega sklada (ERDF). Ta čas je bil naklonjen tudi v spremembah evropskih institucijah, saj je prišlo do institucionalizacije vrhovnih srečanj predsednikov vlad, ki so ga imenovali Evropski svet. Sklad ERDF je bil dejansko izoblikovan šele po pariškem in kopenhavskem srečanju leta 1972 in 1973. Evropski monetarni sistem je prišel v delovanje šele 1979, po dveh letih, leta 1981, pa so sprejeli Londonsko poročilo, v katerem so okrepili in razširili politično sodelovanje. Dve leti kasneje (1983) je bila odobrena Skupna ribiška politika, že leta 1984 pa je EP sprejel osnutek pogodbe za ustanovitev Evropske unije. Leta 1985 je zaznamovano z začetnim uresničevanjem skupnega trga in sicer že z omenjenim Belim papirjem in s sprejetim EEL. Le-ta vsebuje tako določila za ureditev notranjega trga kot tudi revizirana pogodbeno določila in potrjuje cilj za dosego notranjega trga do 1992. Delorsovo poročilo iz leta 1989 je načrtovalo smernice za trostopenjski razvoj EMU: prva stopnja je bila tako že določena junija, ko je Evropski svet potrdil program za začetek funkcioniranja EMU, ki se naj bi začela s 1. julijem 1990. Druga faza je bila potrjena leto kasneje in je prešla v delovanje 1. januarja 1994, 1. januarja 1999 pa se je začela tudi tretja faza delovanja EMU. Leta 1990 je ES na posebnem srečanju v Dublinu potrdil uresničenje politične unije, tako da lahko rečemo, da so nasploh devetdeseta leta v znamenju »širjenja in poglobljanja« EU, kar je pomenilo tudi spremembe v delovanju EU institucij in določanju kriterijev za vstop v Unijo. Večji korak v uresničevanju evropskih politik v tem obdobju je bil storjen z *Agendo 2000* iz leta 1997, s katero je Komisija dala priporočila, kako naj se izpelje širitev z državami CEB in kako naj bodo politike temu ustrezno prilagojene. V tem okviru zlasti izstopata SKP in strukturni skladi, saj so za nove članice najbolj pereči problematiki in se oklepajo statusa

prejemnika od evropskih skladov. Ukrepi Agenda 2000 iz finančne perspektive so bili dejansko sprejeti šele leta 1999, s katerimi so bila za obdobje od 2000-06 odobrena finančna sredstva za SKP in strukturne sklade za posamezne države članice.

Vir: McCormick, 1999; Moussis, 1999, 2003; Nugent, 2003, Zgodovina EU, dostopno na: http://europa.eu.int/abc/history/index_sl.htm (11.11.2004)

PRILOGA 3: POLITIČNA PODROČJA IN NIVOJI

POOBLASTIL V OBDOBJU 1950-2001

(Issue arenas and levels of authority in Europe)

		1950	1957	1968	1970 ¹	1992 ²	2001 ³
1	I. Ekonomsko področje						
1	Blago/storitve	1	2	4	4	4	4
				(3) ⁴	(3)		
2	kmetijstvo	1	1	4	4	4	4
3	Gibanje kapitala	1	1	1	1	4	4
4	Osebe/Delavci	1	1	2	2	3	4
5	Transport in prevozni stroški	1	2	2	3	2	3
					(2)		
6	energetika	1	2	1	1	2	2
7	komunikacije	1	1	1	1	2	3
8	okolje	1	2	2	2	3	3
9	Regionalni razvoj	1	1	1	1	3	3
10	Konkurenca	1	2	3	3	3	3
				(2)	(2)		
11	industrija	1	2	2	2	2	3
12	Denar/kredit	1	1	2	2	2	4
13	Valuta/posojila	1	1	3	4	2	4
				(2)	(2)		
14	prihodki/davki	1	1	3	3	2	3
				(2)	(2)		
15	Makroekonomija	1	1	2	3	2	4
II	Družbeno-kulturno področje						
1	Delavne razmere	1	1	2	2	2	3
2	zdravstvo	1	1	1	1	2	2

¹ Izračun za obdobje 1950-1970 sta prispevala Lindberg in Scheingold (1970); ocene za leto 1970 temeljijo na obstoječih pogodbenih obveznostih in obveznostih, ki so nastale kot rezultat poznejših političnih odločitev.

² Ocenjen rezultat Evropske enotne listine, katere napovedi bazirajo na obstoječih pogodbenih določilih: določitev vrednosti so naredili člani Konzorcija 1992, v Centru za napredne študije v behaviorističnih znanostih marca 1992 (Geoffrey Garrett, Peter Lange, Gary Marks, Philippe C. Smutter in David Soskice).

³ Izračuni temeljijo na Maastrichtski pogodbi, domnevnih obveznostih in možne ratifikacije s strani držav članic.

⁴ Števila v oklepajih predstavljajo *ex post* preverednotenja v marcu 1992 iz izvornih izračunov L. Lindberga, in S. Scheingolda, (1970) *Europe's Would be Polity* in članov Konzorcija v letu 1992.

3	Socialna blaginja	1	2	2	3	2	2
					(2)		
4	Izobraževanje in raziskave	1	1	3	3	2	3
				(2)	(2)		
5	Delavsko-menedžerski odnosi	1	1	1	1	1	3
III	Politično-ustavne zadeve						
1	Pravo in lastninske pravice	1	1	1	2	3	4
2	državljanstvo	1	1	1	1	2	3
3	participacija	1	1	2	2	2	2
				(2)	(1)		
4	Policija in javni red	1	1	2	2	1	2
				(1)	(1)		
IV	Mednarodni odnosi/zunanje varnostne zadeve						
1	Trgovinska pogajanja	1	1	3	4	5	5
2	Ekonomska – vojaška pomoč	1	1	1	1	2	4
3	Diplomacija in članstvo v MGO	1	1	2	2	2	4
				(1)	(1)		
4	Obramba in vojne	1	1	1	1	2	3

Legenda: 1 = vse politične odločitve na nacionalni ravni

2 = le nekaj političnih odločitev na ravni EU

3 = politične odločitve tako na nacionalni in ravni EU

4 = večina političnih odločitev na ravni EU

5 = vse politične odločitve na ravni EU

Vir: Schmitter, Phillippe C. (1998) *Imagining the Future of the Euro-Polity*.

V: Governance in the European Union (str. 125)

PRILOGA 4: SEZNAM DRŽAV PO KONKURENČNOSTI

V LETIH 2003–2005

Tabela 1:

Seznam najkonkurenčnejših držav

DRŽAVE (SKUPNO OD 60-IH)				
Točke (2005)	Država	Lestvica (2005)	Lestvica (2004)	Lestvica (2003)
100	ZDA	1	1	1
93.1	Hong Kong	2	6	10
89.7	Singapur	3	2	4
85.3	Islandija	4	5	8
82.6	Kanada	5	3	6
82.6	Finska	6	8	3
82.5	Danska	7	7	5
82.5	Švica	8	14	-
82.0	Avstralija	9	4	7
80.3	Luksemburg	10	9	2
77.8	Irska	12	10	11

Tabela 2:

Seznam držav po številu prebivalstva

DRŽAVE Z MANJ KOT 20 MILIJONOV PREBIVALSTVA			
Točke	Država	Lestvica (2004)	Lestvica (2003)
89.0	Singapur	1	3
86.0	Islandija	2	5
85.8	Hong Kong	3	7
84.4	Danska	4	4
83.6	Finska	5	2
83.1	Luksemburg	6	1
80.3	Irska	7	8
79.6	Švedska	8	9
78.9	Avstrija	9	11
78.8	Švica	10	6

Vir: IMD (2004) Press release: Publication: *IMD World Competitiveness Yearbook 2004* (4. maj), <http://www02.imd.ch/documents/wcc/content/pr.pdf> (20.01.2005)

IMD (2005) Press release: Publication: *IMD World Competitiveness Yearbook 2005* (12. maj), <http://www01.imd.ch/documents/wcc/content/pr.pdf> (17.05.2005)

Tabela 3:

Seznam držav po indeksu konkurenčnost rasti

(GCI)

Število točk (2004)	DRŽAVA PO VRSTI	LESTVICA 2004	LESTVICA 2003
5.95	Finska	1	1
5.82	ZDA	2	2
5.72	Švedska	3	3
5.69	Tajvan	4	5
5.66	Danska	5	4
5.56	Norveška	6	9
5.56	Singapur	7	6
5.49	Švica	8	7
5.48	Japonska	9	11
5.44	Islandija	10	8

Vir: WEF, *Growth Competitiveness Index: Country Rankings 2004–2005*,

http://www.weforum.org/pdf/Gcr/Growth_Competitiveness_Index_2003_Comparisons

(01.02.2005)

PRILOGA 5: PRIMERJAVA INOVACIJSKIH
SISTEMOV MED FINSKO, IRSKO,
SLOVENIJO IN ZDA

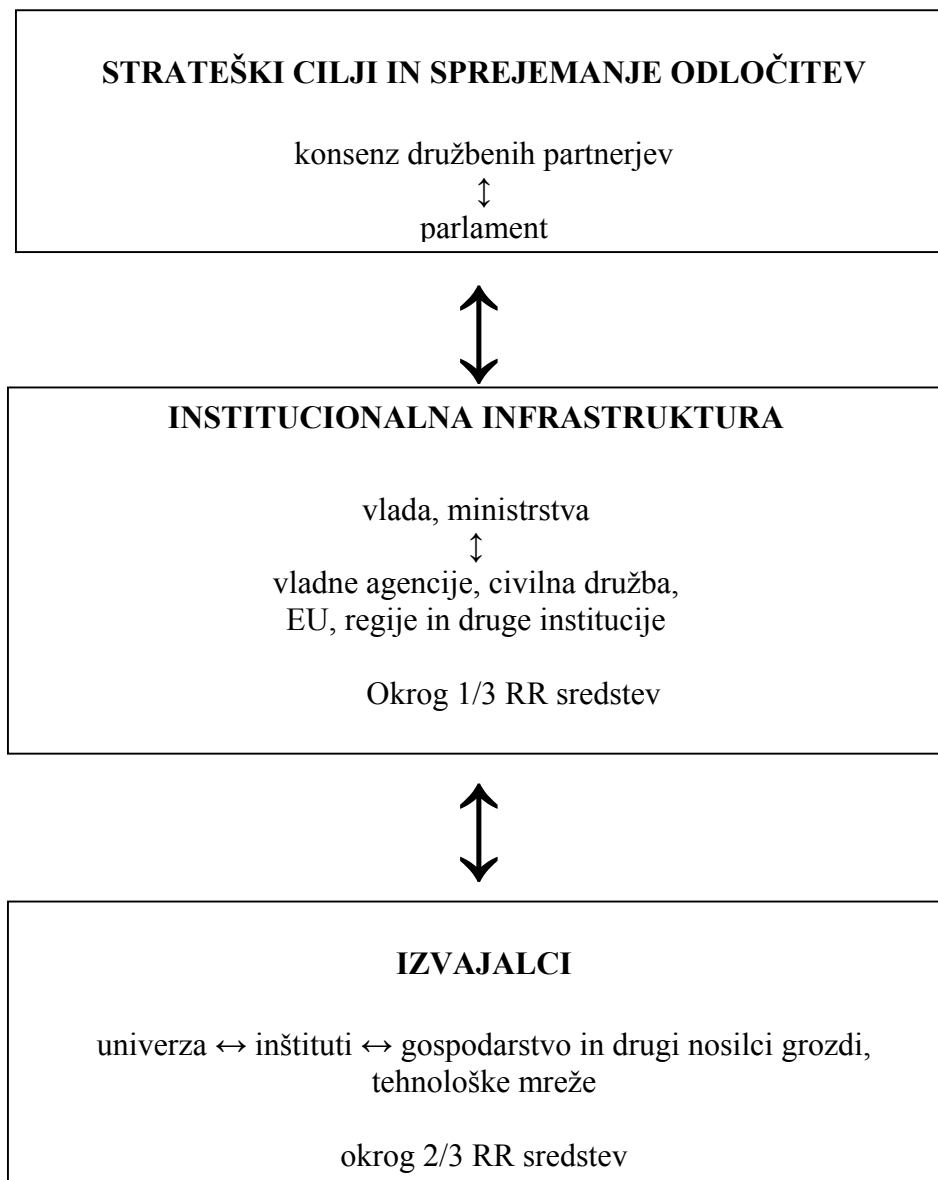
Legenda:

↑, ↔: konceptualna, finančna in vsebinska povezanost = **pozitivna sinergija**

≠: konceptualna, finančna in vsebinska nepovezanost = **negativna sinergija**

Vir: Sočan, Lojze (2005)

FINSKA

BISTVO INOVACIJSKEGA SISTEMA

Moč odločanja o razvoju imajo družbeni partnerji in parlament, ki z institucionalno infrastrukturo konceptualno (na osnovi konsenza in temelječ na znanju in inovacijah), vsebinsko (razvojna področja: grozdi, tehnološke mreže) in finančno povezujejo razvojno delo univerz, inštitutov in gospodarstva oziroma uporabnikov.

IRSKA

STRATEŠKI CILJI IN SPREJEMANJE ODLOČITEV

konsenz družbenih partnerjev

vlada in parlament

razvojni sporazumi (6 x 3)

INSTITUCIONALNA INFRASTRUKTURA (centralistična)

vlada, ministrstva

naložbe iz tujine (NTN)

vladne agencije, civilna družba,
EU, regije in druge institucije

Okrog 1/3 RR sredstev

IZVAJALCI

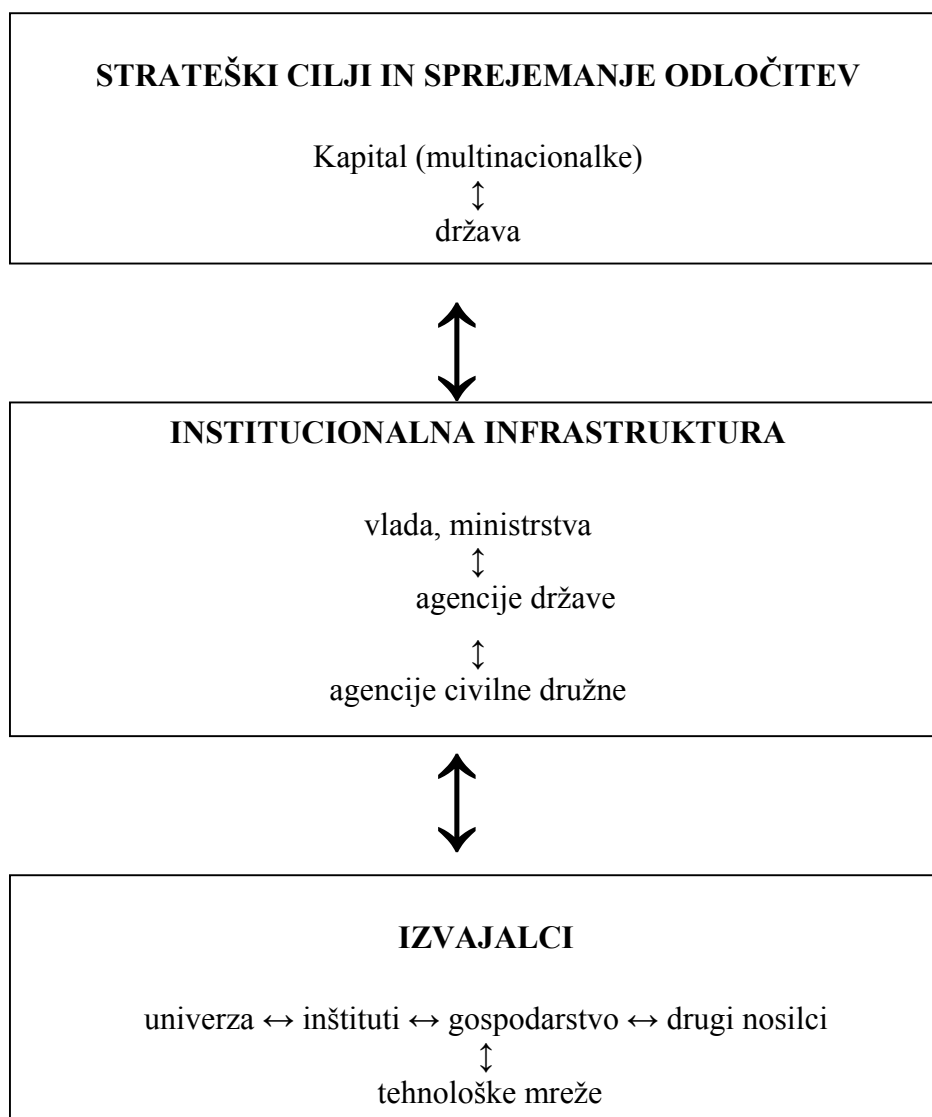
univerza ↔ inštituti ↔ gospodarstvo in drugi nosilci grozdi,
tehnološke mreže

okrog 2/3 RR sredstev

BISTVO INOVACIJSKEGA SISTEMA

Moč odločanja o razvoju imajo družbeni partnerji, vlada ter parlament, katerih vizija in strateške odločitve so predstavljene v razvojnih sporazumih. Mreža sodelovanja predstavlja pozitivno sinergijo: družbeni partnerji z institucionalno infrastrukturo konceptualno (na osnovi konsenza in temelječ na znanju in inovacijah), vsebinsko (razvojna področja: grozdi, tehnološke mreže) in finančno povezujejo razvojno delo univerz, inštitutov in gospodarstva oziroma uporabnikov.

ZDA

BISTVO INOVACIJSKEGA SISTEMA

Moč odločanja o razvoju imata predvsem kapital in država, ki konceptualno (na osnovi kapitalsko-tehnološkega liberalizma ob strateški vlogi države), vsebinsko (razvojna področja) in finančno povezujeta gospodarstvo z univerzami in inštituti.

SLOVENIJA

STRATEŠKI CILJI IN SPREJEMANJE ODLOČITEV

SGRS \neq parlament \neq družbeni partnerji niso vključeni
ni družbeno, nadstrankarsko in politično potrjene vizije, strateških
ciljev in razvojnih prednosti

\neq

INSTITUCIONALNA INFRASTRUKTURA

MVŠZT, MG

↕

agencije v zasnovi

manj kot 40 % RR sredstev

univerze

inštituti

gospodarstvo

IZVAJALCI

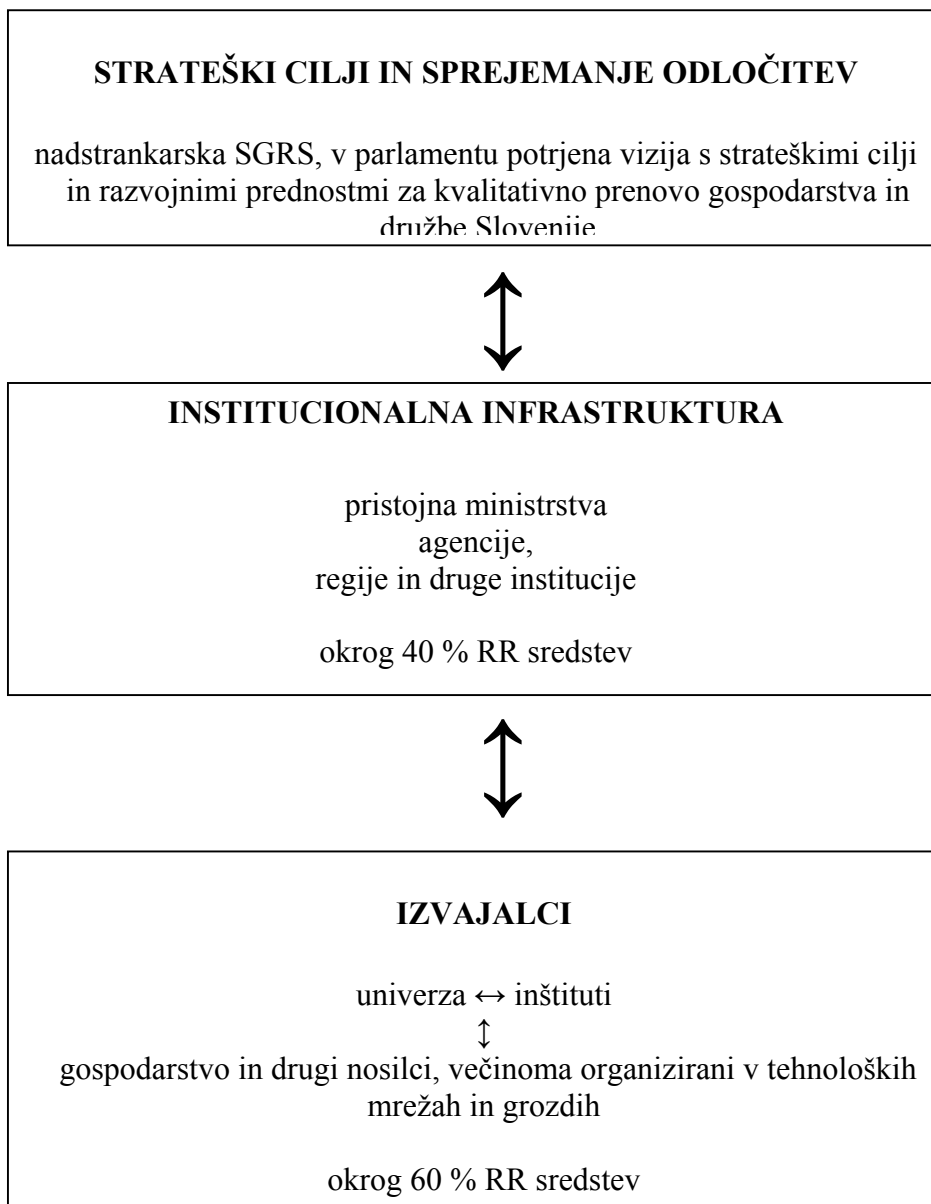
univerza \neq inštituti \neq gospodarstvo in drugi nosilci izjeme: CRP,
zasnove grozdov in tehnoloških mrež

več kot 60 % RR sredstev

BISTVO NEINOVACIJSKEGA SISTEMA

Moč odločanja o razvoju ima vladna administracija; gospodarstvo je konceptualno (na osnovi odločitev vladne administracije), vsebinsko (razvojna področja) in finančno razen izjem v celoti izolirano od države ter univerz in inštitutov.

PREDLOG NOVE ZASNOVE INOVACIJSKEGA SISTEMA SLOVENIJE

BISTVO INOVACIJSKEGA SISTEMA

Moč odločanja o razvoju Slovenije imajo družbeni partnerji in parlament, ki z institucionalno infrastrukturo konceptualno (na osnovi razvojnega konsenza na ravni države in temelječ na kapitalski strukturi ter vse bolj na znanju in inovacijah), vsebinsko (...) in finančno povezujejo raziskovalno in razvojno delo univerz, inštitutov ter gospodarstva in drugih (omreženih, *networked*) nosilcev razvoja.

